

**MERYEMANA (SÜMELA) KIRSAL YÖRESİNDE,
(Çevre Tasarımı İçin Kullanıcıya Referans Olan)
YAPAY - DOĞAL İMGELEM ÖGELERİNİN ARAŞTIRILMASI**

AH ÖZBİLEN

Y. MÜHENDİS (MİMAR)

Karadeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsünde

«Doktor»

Ünvanının Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir

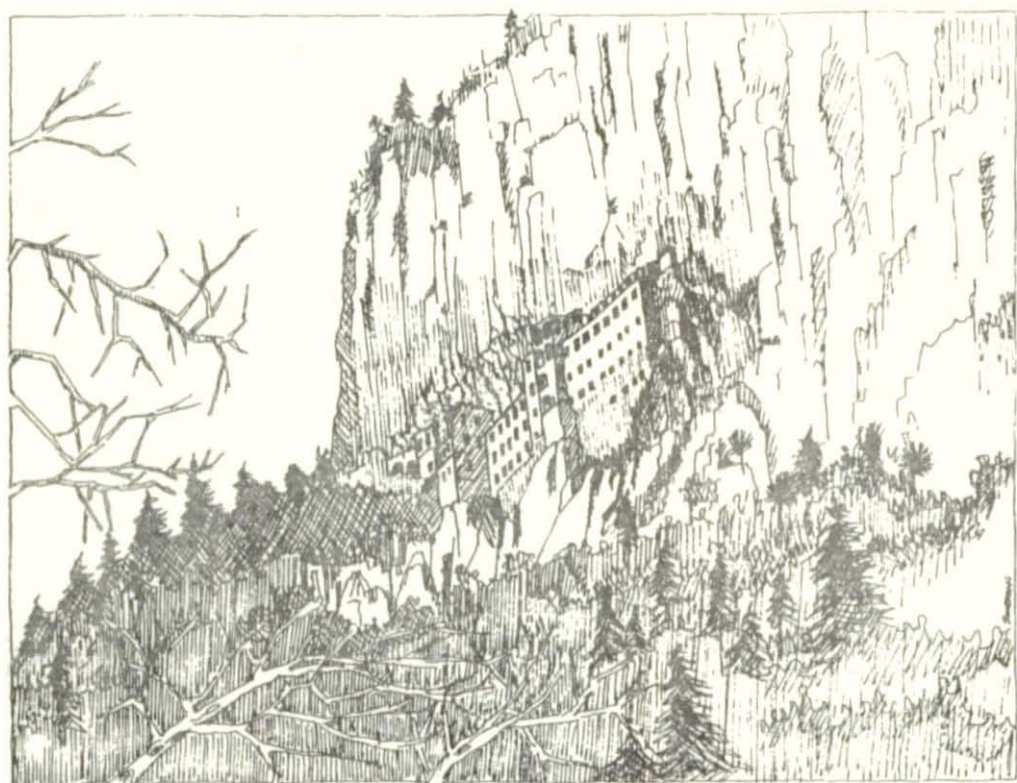
Tezin Teslim Tarihi : 18 Haziran 1982

Tezin Savunma Tarihi : 27 Eylül 1983

Doktorayı Yöneten Profesör : Prof. Dr. Turan İLGAZ

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Yüksel ÖZTAN

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Olcay İMAMOĞLU

İÇİNDEKİLER

TÜRKÇE ÖZET	V
İNGİLİZCE ÖZET	IX

G İ R İ Ő

• İNSAN-ÇEVRE BÜTÜNÜ	3
• SORUN ALANININ BELİRLENMESİ	9
• ÇEVRE ÖGELERİNDE SEÇİLEBİLİRLİK, BELİRGİNLEŞME, KİŞİLİK KAVRAMLARI	13
• ARAŞTIRMANIN AMACI : İNSAN-ÇEVRE ETKİLEŞİMİNDE KULLANICIYA, TASARIMCIYA VE ÇEVREYE AIT GÜRÜLTÜ FAKTÖRLERİNİN BİRBİRLERİNE GERİ BESLEMELER YAPAN BİLGİ KAYNAĞI HALİNDE DÖNÜŞTÜRÜLMESİ.....	20

B İ R İ N C İ

B Ö L Ü M

• MİMARİ PSİKOLOĞİ, ÇEVRESEL PSİKOLOĞİ, ...	25
• ALGILAMA PSİKOLOĞİSİ, ...	27
• ALGILAMA SÜRECİ, ...	29
• ALGILAMA KURAMLARI, ...	33
KONULARINDA UZMANLARIN GÖRÜŞLERİ	

İ K İ N C İ

B Ö L Ü M

• ÇEVRESEL BİLİŞ, ...	43
• ÇEVRESEL BİLİŞ ve ÇEVRESEL ALGI İLİŞKİLERİ, ...	48
• REFERANS SİSTEMLERİ ve UZAM KAVRAMLARI, ...	50
• ÖĞRENME-BİLGİ EDİNME SÜRECİ, ...	52
KONULARINDA UZMANLARIN GÖRÜŞLERİ	

ÜÇÜNCÜ
BÖLÜM

- ÇEVRESEL İMGE
KAVRAMININ GELİŞİMİ ve ARAŞTIRMA ALANLARI,..... 5
- BİLİŞ SÜRECİNDE İMGENİN ÜÇ BOYUTU ve FARKLILAŞIMI,..... 63
- ŞEMALAR ve UZAMSAL DAVRANIŞ,..... 65
- BİLİŞ HARİTASI ve UZAMSAL DAVRANIŞ, ... 67
UZERİNE UZMANLARIN GÖRÜŞLERİ

DÖRDÜNCÜ
BÖLÜM

UYGULANAN
YÖNTEMLER

- YÖNTEM I
  - BİLİŞ HARİTALAMASI 73
  - SORUŞTURMA TAKNİKLERİ 76
- YÖNTEM II
  - YEĞLEME ve UYUM TESTLERİ 78
  - ANLAMSAL FARKLILAŞMA ÖLÇEĞİ (SD) 79
  - ANLAMSAL DERECELERİNDE ÖLÇEĞİ (SRS) 81

UYGULAMALAR

- UYGULAMA I, UYGULAMA II VE UYGULAMA III'ÜN AMAÇLARI 84
- UYGULAMA I VE SONUÇLARI..... 86
  - NE SORUSUNA YANIT
- UYGULAMA II VE SONUÇLARI 114
  - NASIL SORUSUNA YANIT
- UYGULAMA III VE SONUÇLARI..... 136

B E Ş İ N C İ
B Ö L Ü M

- SONUÇLAR ve 143
- ÖNERİLER..... 150

N O T L A R 153

K L E R :

EK 1 :

- HARİTA I, HARİTA II, HARİTA III ve..... 171
- DENEKLERDEN ELDE EDİLEN HARİTA ÖRNEKLERİ 176

EK 2 :

- ÖN BİLGİLER 183
- YANIT I: BİLİŞ HARİTALARI 184
- YANIT II, III, IV: SORUŞTURMA 186

EK 3 :

- ANLAMSAL DERECELERİNDE ÖLÇEĞİ (SRS) UYGULAMASI..... 189

EK 4 :

- ÇİZELGE 1   • ÇİZELGE 6
- ÇİZELGE 2   • ÇİZELGE 7
- ÇİZELGE 3   • ÇİZELGE 8
- ÇİZELGE 4   • ÇİZELGE 9
- ÇİZELGE 5 195

EK 5 :

- ÇİZELGE 1   • ÇİZELGE 4
- ÇİZELGE 2   • ÇİZELGE 5
- ÇİZELGE 3   • ÇİZELGE 6 207

EK 6 :

- 1981 YILI KTÜ. MİMARLIK BÖLÜMÜ ÖĞRENCİ BİTİRME PROJELERİNİN
JÜRİ ELELİŞTİRİLERİ 213

EK 7 :

- KONUMUZLA İLGİLİ TERİMLERİN İNGİLİZCE KARŞILIKLARI 221

B L İ Y O G R A F Y A 225

G E Ç M İ Ş 233

TÜRKÇE ÖZET

Çalışmamızın ilgi alanı, çevresel psikoloji üzerinde yoğunlaşmakta, evrensel "landmark"ı içeren MERYEMANA kırsal yöresinde kullanıcıya referans olan yapay ve doğal imgelem ögelerinin araştırılmasını kapsamaktadır.

Çevresiyle sürekli etkileşim halinde olan insan, iki yönlü bir etkileşimi belirleyerek evrensel sistemin bağımlı alt parçaları, insan-çevre sistemini oluşturur. Bu görüş doğrultusunda çevre, yapay ve doğal ögeleriyle dış çevre ölçeğinde ele alınmıştır. Çevre ögelerinin kendi yapısal kuruluşlarından ortaya çıkan belirginleşmelerine, toplumdan gelen faktörler de eklenerek, çevre ögelerinin ALGILANMASI, BİLİNMESİ araştırılıp, hangi boyutlarda DEĞERLENDİRİLDİĞİ saptanmış ve ögeler arasında imgelem bağlaşımları ortaya koyulmuştur.

ÇALIŞMAMIZIN AMACI:

Günümüzde çevre tasarım kararları, tasarımcıların sezgisel yaklaşımlarıyla ve toplumdan çoğu kez kopuk bir biçimde, yenilik yaratma çabalarıyla oluşturulmaktadır. Kullanıcıdan tasarımcıya ulaşan bilgiler ise tarihsel koşullanma ve mevcut fiziksel çevrenin etkisi olarak değerlendirilip göz ardı edilmektedir. Amacımız, tasarımcıyı konuyu bilen bir denetleyici görevine getirirken, kullanıcıdan gelen bilgileri de değerlendirmeye katmaktır. Bu nedenle kullanıcıların anlık çevresel değerlendirmeleri olan ALGILARININ, tarihsel gelişme sürecinde oluşturdukları BİLİŞLERİNİN, çevresel tasarımlara veri olarak alınması gereğini vurgulayıp, bu verilerin bilimsel yöntemlerle nasıl saptanacağını bir alan çalışmasıyla belirlemektir. Ayrıca bu alan çalışmamız bulgularıyla, aynı çalışma alanında 1981 yaz yarı yılı KTÜ Mimarlık Bölümünde yapılan öğrenci tasarım çalışmalarının, algı ve biliş çalışmalarından bağımsız ele alındığında başarının ne ölçüde olacağını araştırmaktır. Bu amacımız doğrultusunda, uygulamalarımıza arka plan olarak, ALGI ve BİLİŞ alanında çalışan uzmanların görüşlerine yer verilmiştir.

İki genel bölümde gelişen araştırmamız: Kuramsal bilgilerin derlenmesi ve deneysel içeriklidir.

- İlk bölümün kapsamı: Algı ve biliş süreçleri üzerinde ayrıntıya inerek deneysel bölüme temel oluşturmaktır.
- Deneysel kapsam: Araştırma alanımızda kullanıcıya referans olan imgelem ögelerinin araştırılmasını içermektedir.

Bu genel iki bölüm içinde gelişen çalışmamız, giriş ve beş alt ana bölümden oluşur.

- GİRİŞ BÖLÜMÜNDE: İnsan-çevre bütünü, insan gereksinimleri ve öge ilişkileri, ögelerin seçilebilme, belirginleşme ve kişilik kavramları üzerinde durulmakta, insan-çevre etkileşiminde, kullanıcıya, tasarımcıya ve çev-

reye ait gürültü faktörlerinin, biri birlerine geri beslemeler yapan bilgi kaynağı haline dönüştürülmesi incelenmektedir.

- BİRİNCİ BÖLÜMDE: İnsan yaşantısının yatay bileşeni olan ALGI konusunda uzamların görüşleri ve bu doğrultuda farklı algılama kuramı yaklaşımları özetlenmiştir.
- İKİNCİ BÖLÜMDE: Yaşamın düşey bileşenini belirleyen BİLİŞ konusunda ilgi yoğunlaşmakta, çevresel biliş, çevresel biliş ve algı ilişkileri, referans sistemleri ve uzam kavramları öğrenme-bilgi edinme süreçleri, değişik yazarlara göre açıklanmaktadır.
- ÜÇÜNCÜ BÖLÜMDE: Çevresel imge kavramı, biliş sürecinde imgenin boyutları ve farklılaşımı, şemalar ve uzamsal davranış, biliş haritaları ve uzamsal davranış ele alınmakta, imge, şema ve davranış arasındaki ilişki belirlenmektedir.
- DÖRDÜNCÜ BÖLÜMDE: Kullandığımız yöntemler tanıtılmış ve uygulamalarımız belirlenmiştir.

Evrensel "landmark"ı içeren Meryemana kırsal yöresinde kullanıcıya referans olan, yapay-doğal imgelem ögelerini araştırmak için, birbirini destekleyen iki yöntem kullanılmıştır.

YÖNTEM I: BİLİŞ HARİTALAMASI VE ANKET:

Lynch'in Amerikan kentlerinde ve Derk De Jonge'un Hollanda da yaptıkları çalışmalarda uygulanan yöntem kullanılmıştır. Bu yöntemin Lynch tarafından nasıl kullanıldığı ve bu konuda S.A.Lee, U.Neisser (1976), ın görüşleri soruşturma teknikleri başlığında açıklanmaktadır. Bu aşamada amaç, "NE" sorusuna yanıt aramaktır. Başka bir deyişle kullanıcı için yörenin imgelenen ögeleri NELERDİR sorusu cevaplanmaktadır. Yöntemi uygulama biçimimiz, ayrıntılı olarak UYGULAMA I bölümünde açıklanmaktadır. Anket formları için EK II'ye bakılabilir.

YÖNTEM II: YEĞLEME VE UYUM TESTLERİ, ANLAMSAL FARKLILAŞMA ÖLÇEĞİ (SD), ANLAMSAL DERECELENDİRME ÖLÇEĞİ (SRS)

Bu yöntemlerden ilk ikisi değişik yazarlara göre YÖNTEM II başlığında açıklanmakta, ancak ANLAMSAL DERECELENDİRME ÖLÇEĞİ (SRS) çalışma alanımızda uygulanmaktadır. Bu aşamada amaç: Yöntem I de saptanan ögelerin, kullanıcı betimlemelerinden elde edilen sıfatlarda, hangi boyutlarda değerlendirildiğini araştırmaktır. Yöntemi uygulama biçimimiz UYGULAMA II bölümünde açıklanmaktadır. Anket formları için EK III'e bakılabilir.

UYGULAMA BÖLÜMLERİNDE ARAŞTIRMAK İSTENİLEN KONULAR VE SONUÇLARI: UYGULAMA I

Denek haritaları incelendi ve çalışma alanımızda deneklerden elde edilen harita verilerine göre farklı sıklıkta imgelem ögelerini gösterir, HARİTA I, HARİTA II, HARİTA III elde edildi. Bunlardan %50 nin üzerinde sıklıkta imgelem ögelerini içeren HARİTA III yöre için bileşke ögeler bütünü olarak belirlendi.

- K.Lynch'ın kent ölçeğinde ele aldığı imgelem öge örüntüleriyle (YOL,DÜĞÜM, SINIR, BÖLGE, "LANDMARK") ilişkiler araştırıldı, elde edilen öge örüntülerinin, Lynch'ın belirlediklerini de içerdığı saptandı.
- Denek grupları arasında imgelem ögeleri farklılaşmaları ve benzerlikleri araştırıldı ve belirlendi.
- Denek grupları aralarında, anlatım biçimleri farklılaşması araştırıldı ve belirlendi.
- Denek grupları aralarında, haritaları gerçeğe uygun çizenlerle uygun çizmeyenler araştırıldı ve belirlendi.
- Denek grupları birbirlerinin denetim grubu olarak düşünülerek, verilerde güvenilirlik arandı.
- Yabancı denek grubunun diğer denek gruplarıyla benzer ögeleri belirlemeleri araştırılarak, yöre ögelerinin evrensellik düzeyi saptandı.
- Yapay ve doğal imgelem ögeleri bağlantıları araştırıldı.
- Yörede bulunma sıklığı ile imgelem ögeleri sayıları arasındaki ilişki araştırıldı.
- Yörede bulunma amacına göre imgelem ögeleri sayıları arasındaki ilişki araştırıldı.
- Bireyde rahatlama kavramı ile yaşadığı, gezdiği, gördüğü çevreyi bilmesi arasındaki ilişki araştırıldı.
- Haritalama işleminde deneklerin ilkin çizdiği ögelerle beğenip beğenmediği ögeler arasındaki ilişki araştırıldı, V.İmamoğlu'nun (1980) bina ölçeğindeki bulgularıyla karşılaştırıldı.

UYGULAMA II

- Uygulama I de saptanan MANASTIR, YOL, DERE, BİNALAR, PİKNIK ALANLARI, PATİKA, ORMAN, KÖPRÜ, KAYALIK, MANASTIR GİRİŞİ, KAVŞAK, ögelerinin. denek betimlemelerinden elde edilen TARİHSEL DEĞERLERDE, HOŞ, ÇEVREYE UYUMLU, ETKİLEYİCİ, DİNLENDİRİCİ, SIRADAN, BEĞENİLEN, BAKIMLI, RAHATLATICI, sıfatlarında aldığı değerler belirlendi.
- Tüm ögeleri YAPAY ve DOĞAL olarak sınıfladığımızda, YAPAY ÖGELER'le DOĞAL ÖGELER'in aynı sıfatlarda aldığı değerler karşılaştırıldı.
- Her sıfatta ögelerin aldığı değerleri gösterir grafikler elde edildi. Ayrıca bu grafikler üst üste koyularak karşılaştırma olanağını sağlayan tek bir grafik oluşturuldu.
- Her öge için sıfatların aldığı değerleri gösterir grafikler oluşturuldu ve hangi ögenin hangi sıfatla vurgulandığı belirlendi.

UYGULAMA III

- Bir denetim aracı olarak çalışmamızın bu bölümünde, Uygulama I ve uygulama II, biliş ve anlamsal sıralama ölçeği teknikleriyle elde edilen verilerden bağımsız, Meryemana yöresinde 1981 yaz yarı yılı bitirme projesi yapan KTÜ.Mimarlık Bölüm öğrencilerinin başarı düzeyleri ile elde ettiğimiz bulgulara uyup uymamaları arasındaki ilişki araştırıldı.
- BEŞİNCİ BÖLÜMDE: Çalışmamızın kısa bir özeti yapıp, uygulama sonuçları vurgulanmakta ve bu sonuçlar doğrultusunda öneriler geliştirilmektedir.
- EKLER BÖLÜMÜNDE: Ek 1, Ek 2, Ek 3, Ek 4, Ek 5, Ek 6, Ek 7 de deneklerden elde edilen harita örnekleri ve HARİTA I, HARİTA II, HARİTA III, uygulamalarımız için veri toplama amacıyla oluşturulan soru kağıtları örnekleri, elde edilen verilerin toplu dökümlerini gösterir çizelgeler, 1981 yılı KTÜ.Mimarlık bölümü öğrenci bitirme projelerinin jüri eleştirileri ve konumuzla ilgili terimlerin İngilizce karşılıkları sunulmaktadır.

A RESEARCH IN THE MERYEMANA REGION :
THE NATURAL AND MAN-MADE COGNITIVE ELEMENTS AS POINTS OF
REFERENCE FOR USERS

ENGLISH ABSTRACT :

The main field of interest of this study falls under environmental psychology. The research deals with the referential natural and man-made cognitive elements of the universal landmark, Meryemana and its surrounding.

In line with the environmental view that man by interacting with his environment determines a man-environment system which is a sub-element of an all-encompassing universal system, the term environment in this study denotes both the natural and the man-made elements of the physical environment.

By taking into consideration the factors stemming from the society along with the structural setting of the environmental elements the research basically examines the perception, the cognition and the dimensions on which these elements are preferred as well as the cognitive correlations between these elements.

The purposes of the study are to emphasize the utilization of the perception, that is the momentary evaluation, and the cognition that is the historical evaluation process of the user as the data for environmental design, as well as to show how this input can be extrapolated from scientific research.

The study consists of two main parts first of which deals with the theoretical basis of the aimed research and the second of which covers the related experiment.

The content of the first part reviews the concepts of perception and cognition in detail, thus summarizes the differing or supporting views of various authors in the field.

The experiment involves the search of cognitive elements which act as points of reference for the user in the Meryemana region. Under this heading the variations in the perception of the cognitive elements of various sections of the population are surveyed. Findings of this experiment coincide with Lynch's cognitive elements such as paths, edges, districts, nodes and landmarks and thus corroborate his research. Maps I, II and III show the frequency of appearance of the elements in the maps of the subjects and unfold the adjectives used in describing the elements.

The study consists of five main chapters following the introduction:

In the introduction, man-environment synthesis; the requirements of man and their relationships to the specified cognitive elements; identity of the elements themselves; the conversion of the semantic noise factors which arise from the interactions of user, designer and environment to a source of feedback information for future designs are investigated. Also, the main interest of the study is described, where it stands in relationship to other disciplines is defined and the purposes of the study are introduced.

In the first chapter, the expert views on perception which is the horizontal component of human life; varying approaches to the definition of perception; models of the perception process; environmental psychology; architectural psychology and the psychology of perception are critically reviewed.

The second chapter deals with cognition which is considered as the vertical component of human life: This chapter examines such concepts as environmental cognition; the inter-relationships of perception and cognition, the similarities and differences between the two; the reference system and space concepts and the ways they are treated by different researchers.

The third chapter ,
investigates the development of the environmental image and
the fields of research it applies; the properties of image
and its variations in the cognitive process; schemes and spatial
behavior; cognitive maps and spatial behavior and it defi-
nes the relationships of image, scheme and behavior.

The fourth chapter proposes and applies the methods and
techniques to the problem at hand. At this stage two met-
hods which support eachother are used:

The first method involves drawing of cognitive maps and
supporting questionnaires. The second approach utilizes
such techniques as the preference test, semantic differen-
tial tests (SD) and Semantic rating scale (SRS).

Applicatin I is a search into the "what" of the image ele-
ments;

Application II is an examination of the "how" of these ele-
ments and thus it focuses on the adjectives used in descri-
bing them.

Application III, on the other hand, is the evaluation of
the final projects of the architectural design students of
the academic year 1980-1981 who studied in the Meryemana
region unacknowledged of the concepts of cognition and Se-
mantic Differential Scale.

In the fifth chapter of the study several conculusions are
reached and propositions are made. These can be summarized as
föllows:

The present researh corroborates and emphasizes those cog-
nitive elements defined by lynch.

Differences exist in expression of cognitive elements among various subject groups.

Similarities and differences are observed in the maps of the subjects over certain criteria.

Contingent with the goals and frequency of visits made to Meryemana number of cognitive elements drawn by the subjects varied.

Correlations have been calculated between the frequency of appearance of the man-made and the natural cognitive elements in the maps of the subjects

The relationships between the elements first drawn by the subject during the mapping process and the degree of pleasure drawn from these elements have been investigated. The findings of the present research have been tested against the findings concluded from İmamoglu's study at the building level, (İmamoglu, 1980).

The elements such as the Monastery, the path, the river, the buildings, the picnic areas, the highway, the forest, the bridge, the rocky area, the intersection and the entrance of the monastery identified in the first case study have been rated over adjectives such as historically valuable, pleasing, harmonious, impressive, peaceful, ordinary, likeable, neat, relaxing.

When all the cognitive elements were classified as man-made and natural, values attached to the man-made and the natural elements on these adjectives have been specified.

The propositions are as below :

Environmental design decisions ought to be extracted from user based data.

The factor of open space in the interrelationships of man, bu-

ilding and environment should be further emphasized in environmental design and should take due place in architectural curriculum.

Positive developments which superficially contradict man, nature and historical knowledge acumulation should be gradually implemented without annoying the public and those changes which are met my resistance should be controlled by the law maker.

Like studies to be undertaken with in the field of interest of the present research should target more cristallized and generalizable design principles

To be found in the appendix section are appendices 1, 2, 3, 4, 5, 6, and 7 which respectively show samples from subject maps, Map I, Map II, Map III, data gathering records, tables illustrating casts of the data, jury criticism made on the graduate projects at the school of Architecture, KTÜ., in the school year 1981 and the english vocabulary of the terms used in this study.

G İ R İ Ő

- İNSAN-ÇEVRE BÜTÜNÜ
- SORUN ALANININ BELİRLENMESİ
- ÇEVRE ÖGELERİNDE SEÇİLEBİLİRLİK, BELİRGİNLEŞME,
KİŞİLİK KAVRAMLARI
- ARAŞTIRMANIN AMACI:
İNSAN-ÇEVRE ETKİLEŞİMİNDE KULLANICIYA, TASARIMCIYA VE
ÇEVREYE AIT GÜRÜLTÜ FAKTÖRLERİNİN BİRBİRLERİNE GERİ
BESLEMELER YAPAN BİLGİ KAYNAĞI HALİNE DÖNÜŞTÜRÜLMESİ

İNSAN-ÇEVRE BÜTÜNÜ

İnsan, çevresi ile sürekli iletişim halinde olup, iki yönlü bir etkileşimi belirleyerek, evrensel sistemin bağımlı alt parçaları olan insan-çevre sistemini oluşturur. Bu sistem parçaları bir bütün olarak, onu tanımlayan insanla birlikte düşünüldüğünde anlam kazanmaktadır. İnsan da tüm etkinliklerini, çevresi ile etkileşiminin bir ürünü olarak belirler. Evrende hiç bir şey çevresi olmaksızın düşünülemez; en basit somut bir ögeden, en karmaşık soyut bir kavrama kadar, her tür tanımlamada çevresel referanslara gereksinim duyduğu günlük yaşamda açık olarak görülmektedir.

İnsanın da içerildiği evrensel bütünün analizini yapmak, amaca göre değişik olasılığa sahiptir; bu, genel amaca yönelik tüm bilimlere içerdiği gibi, daha görgül sınırlar içerisinde de kalabilir, (1). Çalışmamız, algılama psikolojisi alanında insan zihinsel süreçlerinin ve davranışlarının değişik kuramsal yorumlarına değinecektir.

Evrensel ekosistemi, insan-çevre açısından ele aldığımızda, çevre ve çevreye bağlı etkenler sistemi ile insan ve insana bağlı etkenler sistemi olarak iki kümeye ayırmak olasıdır.

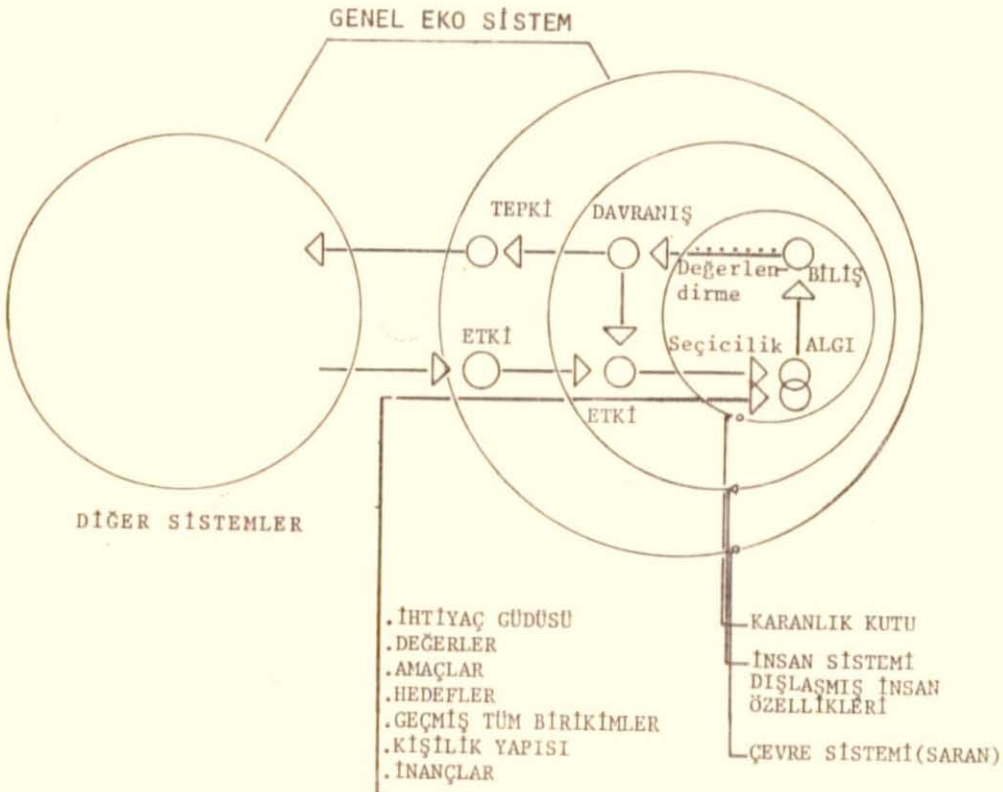
- Çevre Sistemine bağlı olanlar
- İnsan Sistemine bağlı olanlar

Burada insan sistemine bağlı olanlara Tuan'ın açıkladığı Toplumsal olguyu da katarsak;

- Biyolojik organizma,
- Kişilik,
- Toplumsal olgu, (2) biçiminde sıralıyabiliriz.

Çevre-insan ilişkilerini kavramaya çalışırken, BİREY'e özgü niteliklerle, ÇEVRE özelliklerinin birbirinden soyutlanamayacağı kaçınılmaz bir ger-

tir. Bunun nedeni, insanın sürekli olarak çevresiyle karşılıklı ilişki içinde olmasından kaynaklıdır. İnsan, dışlaşmış özellikleri ve anlatımları olan EYLEMLERİ, İHTİYAÇLARI ve DAVRANIŞLARI ile AÇIK SİSTEM olma durumundadır. Burada insanın KAPALI OLGUSU içinde ALGILAMA ve BİLİŞ süreçlerini bulabiliriz. İnsan, bu kapalı ve açık olgularını iç içe dönüşümlü olarak çalıştırıp, çevreyle yüz yüze gelerek, ihtiyaç dürtüleriyle algıya etkilenmekte, biliş oluşmakta, çevreye davranışlarıyla tepki göstermektedir (Şekil 1).

Şekil 1. Genel Eko Sistem İçinde, İnsan ve Diğer Sistemler Arasındaki İlişki.

Bu noktada, insanın karanlık kutu olarak adlandırabileceğimiz algı ve bilişlerini gün ışığına çıkarmak öncelik kazanmaktadır.

İnsan çevresiyle bütünleşmesinde yararsal ilişkiler, insanın doyuma ulaşırken, çevrenin de kendini olumlu yönde yenileyen yapıya kavuşmasıyla olanaklıdır. Burada çevre tanımının ve insanın doygunluğa ulaşması olgusunun açılmasında yarar görülmektedir. Araştırmada, çevre dar anlamıyla değil insan kültürünün, üretim güçlerinin ve toplum yapısının birer yansıma bileşkesi olan yapay ve doğal fiziksel çevre olarak düşünülmektedir. Ancak çalışmanın amacına uygun olarak, bu yansımaların nedenlerinden soyutlanması gereği duyulmuştur. Çevre ve organizma arasındaki ilişki W.Ross Ashby tarafından da şöyle açıklanmaktadır; "Bir organizmanın çevresi, organizmanın davranışları tarafından değiştirilmiş olan değişiklikler ve değişikliklerin organizmayı etkilemesinin değişiklikleri biçimindedir". Bu nedenle çevre, insan eylemleri için yalnız bir kap olarak değil, fakat aynı zamanda bir davranış örneğinin ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilmelidir , (3).

İnsan ile çevresi arasındaki tüm etkileşimlerin döngüsünün, bir sonraki doygunluğu yakalamada çevreyi yetersiz bulmaması için, bir denge içinde olması gerekmektedir. Başka bir deyişle, çevreye verdiklerimiz ya da çevreden aldıklarımız yarar açısından yalnız bireye yönelik olmamalı, daha çok uzun dönemde yine insan için, çevrenin de yeterli düzeyde tutulmasına olanak tanınmalıdır. Önceleri hep çevreden birşeyler alan birey, ona dar çerçevede güncel yararlanma yaklaşımıyla bakmıştır. Ancak, çevre öğeleri ile çevreye yeni katılan öge arasındaki ilişki, çevre ve insan için aynı anda dengeli olmalıdır. Bu durumun endüstrileşmesini tamamlamış ülkelerde artık çözülmesi gereken temel problemlerin başında geldiği bilinmektedir. Böylece, gelişmiş ülkelerde yapılan konu ile ilgili uygulamaların ve alınan sonuçların, geliştirmekte olan ülkeler için bir görgü ve deneyime temel hazırlayacağı, değerlendirilmesi gereken bir kazanç olmalıdır.

İnsanın doygunluğa ulaşması olgusu, gereksinimlerin giderilmesiyle ko-

sulludur. Burada fizyolojik, psikolojik ve toplumsal gereksinimlere insan korunma güdüsünün belirlediği güvenlik ihtiyacına, birey doyunluğu ve çevre etkinliği açısından bakılmaktadır.

İnsan yapay ve doğal ilişkilerini:

1. İnsan-İnsan ,
2. İnsan-Toplum ,
3. İnsan-Yapay ve doğal çevre öğeleri,

diye belirleyebiliriz. İnsan-çevre ilişkilerini konu alan çalışmalarda genel yetersizliklerin, biyolojik insan, bireysel insan, psikolojik insan, toplumsal insan sınıflamaları içinde insanı, çevreden soyutlayarak ele alıp, gerçek yansımaların gözden kaçırılmasında, çevre öğeleri öznel nitelikleriyle değil, ancak bütün içindeki kuruluşlarıyla bütüne katılırlar, (4), biçimindeki değerlendirmelerin dikkate alınmadan sonuca gidilmesinde ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Bu nedenle sıraladığımız tüm bu ilişkiler içinde insanın biyolojik, bireysel, toplumsal ve psikolojik olarak varlığını inceleyen araştırma yöntemleri seçilmeye çalışılmıştır. Çünkü inancımız, insanın tüm yönleriyle ve kendisiyle birlikte yaşayan çevresiyle bir bütün olduğunun yadsınamaz oluşudur. İlgi alanımız bu bütünlük içinde, insan ve yapay-doğal çevre öğeleri ilişkilerinde yoğunlaşmaktadır.

İnsan çevre öğeleri arasındaki ilişkiler:

FİZYOLOJİK: İnsan, organizma yaşantısı için A.H.Maslow'un (1954) belirttiği gibi: Beslenme, barınma, dinlenme, hareket etme, üreme, su ve hava gereksinimlerinin giderilmesinde çevresiyle ilişki kurduğu alan, (5).

PSIKOLOJİK: İnsanın tüm değer birikimleri ve anlık koşulları altında, çevresini algılamada ilişki kurduğu alan,

TOPLUMSAL : Diğer insanlarla ilişki kurmada oluşturduğu alan, olarak pek çok araştırmada bu tür sınıflamalarla karşılaşılabılıriz.

Bu bölümde çalışmamızda ilgi duyduğumuz ilişki alanını daha ayrıntılı inceleyelim;

İnsan, makro ve mikro ölçekteki ögeler bütününe yeni katılan ögeyi diğerleriyle birlikte algılar ve değerlendirir. Bu bütün, herhangi bir zaman aralığında, bir nedensel örüntü içinde birbirleriyle az ya da çok, doğrudan ya da dolaylı, karşılıklı ilişki içinde olan ögeler dizgesidir, (6). Ancak, daha önce de değinildiği gibi, insan olmadan hiç bir anlam taşımayan çevre bilgileri, algılama ve biliş süreçlerinden süzülerek değerlendirilir.

İnsan ve çevre birbirini karşılıklı etkileyerek sürekli bir denge kurma çabasıdadır. Ögeyi yaratan, onu biçimlendiren insan, kendi zekasını, deneyimlerini, becerisini ve tüm birikimlerini bu oluşturma anında ögeye aktararak soyut bilgidен somut ögeye bir dönüşüm, bir biçim değiştirme olgusunu gerçekleştirmektedir. Başka bir biçimde ifade edersek, insan yapısı nesnelere, insanın birer yansıması olduğunu söyleyebiliriz. Her insanın evi kendi mikro düzeyde kişiliğinin ürünüdür. Makro düzeyde belli bir yaşam çevresinin, karmaşık toplumsal sınıfların güçlü bir göstergesi olduğunu belirten Lynch de sanırız aynı düşünceyi vurgulamak istemiştir, (7). Ancak bu iki yönlü etkileşim sürecinde, çevrenin de, kendini yaratan insanı biçimlendirdiği, farklı çevrelerde yaşayan farklı yapıdaki insanların varlığıyla belgelenebilir.

İnsanı incelediğimizde atalarından kalma iki farklı mirası bugüne kadar sürdürdükleri görülmektedir. Birincisi iki milyar yıllık evrim sürecinde birikmiş, çözümlenmiş olan genetik tamamlanması ve molekül yapısıdır. Bu alan insanın biyolojik yönünü belirler. Diğer, iletişim aracılığıyla oluşmuş kişi bilgisinin simgesel yapısında çözümlenmiştir ki, bu da insanın anlamsal yönünü belirler. Daha çok ikinci, anlamsal olan, çalışma alanımız içinde değerlendirilecektir. Korzybsk'nin de organizma bütü-

nünün çevresiyle olan karmaşık ilişkisine, semantik ilişki dediği görülmektedir, (8). İnsanın biyolojik ve anlamsal alanlarını belirledikten sonra, çevreyi oluşturan öğelerin; insan niteliklerinin yansımaları boyutlarını ve dönüşümlü değişimlerini değişik bir bakış açısından inceleyelim;

Günümüzde doğal öğeler de insan tarafından yönlendirilmektedir. Bu nedenle, yapay ve doğal öğeler, insan oğlu tarafından yaşamını sürdürme önceliği, gereksinim dizisine bağlı olarak yaratılmış ya da yönlendirilmişlerdir. Başka bir deyişle her öğe, bir gereksinim için vardır ve insan gerçek nesnelere yüzyüzedir. Bir açlık gereksinimi varsa birey yiyeceklerle ilişki halindedir. Buna bire bir ilişki alanı ya da yararsal boyut diyebiliriz. Bu fiziksel dünya oluşumunun bir parçasıdır, (9).

İnsanın, yeryüzündeki tüm doğal ve yapay öğeleri herhangi bir biçimde anlatması, diğer insanlara iletməsi, her zaman gerçek öğe aracılığıyla olamaz. Belki bu ilk çağlarda, insanın dünyaya ilk gelişinde, çok kısa bir dönem için geçerliliğini korumuştur. Ancak günümüzde, genellikle dilde her sözcük, yazıda her kelime, bir öğeyi temsil etmektedir. Bu ögenin anlamsal boyutunu oluşturur, gerçek yerine onu temsil eden kullanılmıştır. Bu da, insan oluşumu dünyanın bir parçasıdır, (10).

Öğeler, yarar ve anlam boyutlarına bakmaksızın, parçalarının bir araya gelmesinin dizimidirler; bu da ögenin dizimsel boyutunu oluşturur.

Olaylar ve nesnelere dünyası ile ilişkilerimiz, algılama ve biliş süreçleri yoluyla olur. Ancak çevremizdeki tüm nesnelere hakkında her zaman doğrudan bilgi edinme olanağımız yoktur. Bu nedenle simge sistemleri aracılığıyla, başka bir deyişle anlamsal boyutu etkin öğelerle, diğer insanların bilgi birikiminden yararlanırız. Anlamsal boyutu yüksek öğelerde, öğeler, dizimlerinin algılanmasıyla oluşur. İnsanın haberleşme süreci, dizim boyutundaki ögenin anlamsal boyuta dönüştürülmesini ve açıklanmasını olanaklı kılar.

SORUN ALANININ BELİRLENMESİ

Dünün ve bugünün insan yaşamına baktığımızda, gelecekteki yaşamı imgelediğimizde, çok değişik sorunları ve olanakları değişik bir biçimde görebilir veya imgeleyebiliriz. Zamanla oluşan, insana ait tüm birikimler, iyisi ve kötüsüyle bireye geri dönerek onunla yüzyüze gelmektedir.

İnsan Bilim alanındaki çalışmalara bakıldığında, değişik zaman süreçlerinde, farklı üretim biçimleri ve buna koşut farklı kültürel evreler görülmektedir, (11). İnsanın yaratılmasıyla, dünya bileşenlerinde yeni bir dengenin kurulması zorunlu hale gelmiştir. Başlangıçta bu denge, doğal kaynak açısından insanın lehine oluşup, tüketime yönelik ilkel aletlerin yapıldığı üretim öncesi dönemi kapsar ki; İnsan Bilimciler tarafından Paleolitik evre diye adlandırılmıştır. Bu evrede insan, yaşamını sürdürmesi için daha çok fizyolojik kökenli temel gereksinim alanında uğraş göstermektedir. Ancak insan bu birinci gereksinimini yeterli bir biçimde doyurduğunda diğerlerine yönelecektir. İnsanın ilk gereksinimlerinden sonra, diğerlerini algılaması, insan yaşamının gelişim hızını ve yönünü belirlediği de bir gerçektir.

Temel gereksinim alanından bir adım sıçrama gösteren insan, üretim evresini başlatarak doğayla biraz daha nedensellik ilişkisi içine girip neden sonuç analizlerini kavramsallaştırmaya başlıyor. Çevre, daha fazla insan elinden geçip, Neolitik dönem, uygarlığın temellerini atmış oluyordu. Denge, zengin çevre kaynaklarının varlığı ile o güne dek insan lehine sürmekte idi.

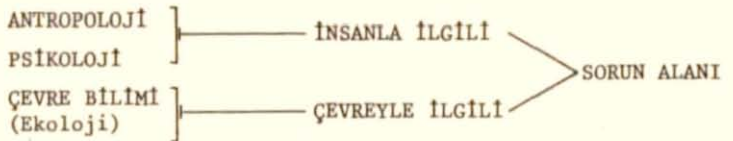
Daha sonra hızla gelişen teknolojiye koşut, yoğun üretim alanına geçilerek Endüstri devrimi başlatılmış oldu, (12). İlk olarak İngiltere'de başlayan endüstri devrimi, çok geçmeden önce Avrupa'da daha sonra tüm dünya ülkelerinde hızla yayılıp, dengenin çevre aleyhine yön değiştirmesinin, insanda hissedilebilecek boyutlara vardığı başlangıç noktasını belirliyordu. Fiziksel çevre, üretime kaynak yaratmak için sömürülürken, artıklarla da her geçen gün kendini yenileme olanğından

uzaklaştırılmış oluyordu. Toplumsal çevre de çoğunluk aleyhine değişiyor, kitlesel göçler başlıyor, ekonomik uçlar oluşuyor ve sağlıklı yerleşmeler mantar gibi kentleri sarmaya başlıyordu.

Bunlar, kırdan kente akımla iki farklı, birbirine yabancı bileşeni aynı potaya koymaktan kaynaklanıyordu. Çevreyle, çevreye yeni gelenler arasında; kültürel, ekonomik, toplumsal düzey farkları uç durumlara ulaşmıştı. Böyle bir ortamda denge kurulmasının uzun bir zaman alacağı kaçınılmazdı. İnsanın tüm değer birikimlerine koşut, çevrenin de gelişip değişmesi, bir denge sorununu ortaya koymayacağı gibi, çevresel öğelerin oluşmasında, içeriği ile en uygun biçimi belirleyip, özgün görünümler ve anlamlar kazanarak, yönlendirme görevini de üstlenecektir. Endüstri devriminin bilim ve teknik alanda insanlığa getirdiği değerler yanında, götördükleri de gözardı edilmemelidir. Endüstrileşmeyle nedensel ilişki halinde olan modernleşmenin, tek boyutlu düzgüsel bir gelişme olmayıp sarmal biçimde olduğu ileri sürülmektedir, (13). Endüstri devrimi ile ilk evrelerin aksine doğal kaynak azalmasına ve çevre öğelerinin bozulmasına doğru değişim görülmektedir. Bu evrede ekonomik boyutlarda yükselmeler elde edilmiştir. Ancak insan mutluluğu için ekonomik gereksinimler yalnız bir boyuttur ve insan tüm boyutlarıyla ele alındığında, daha iyi bir yaşama yönlendirilebilecektir.

İnsanın mutluluğu, psikolojik boyutta yetersizleşmeye başlayan çevreyi, çağdaş insan için dengeli ve yeterli hale getirmekle olanaklıdır.

İnsan ve çevreyi ele alan araştırmamız, şu bilim dalları ara kesitinde sorunları vurgulamaktadır.

Bunlardan Çevre Biliminin uğraş alanını açmakta yarar görülmektedir. Bu alana, önceleri hayvanların ve bitkilerin çevreleriyle etkileşimlerini

belirleyen EKOLOJİ terimi öneriliyordu. Daha sonra üzerinde çok yoğun çalışma alanı bulan ekoloji ya da daha genel anlamıyla ÇEVRE BİLİM, tüm canlıları ve onların çevre ile etkileşimlerini kapsıyarak önemli bilgilerden oluşan bir bilimsel çerçeveyi tanımlamıştır. Diğer canlılardan araç yapması ve kullanması nedeniyle önemli ölçüde farklılık gösteren insan devreye girince, doğal çevreye koşturğunun teknolojisini ile oluşan yapay çevre ve bunun zaman içinde birikimi sonucu tarihsel çevre olgularıyla karşılaşmaktadır. ÇEVRE BİLİM, insanı da içermesiyle, ilk adımda PSİKOLOJİ, TOPLUM BİLİM, İNSAN BİLİM'le belirli arakesitler oluşturmakta ve onların yöntemlerinden yararlanmak zorundadır, (14).

İnsanlığın yaşam sürecinde, dün yaşanmış, bu gün yaşanan ve yarın da yaşanacak süreçlere, Çevre Bilim açısından bakıldığında daha bütünlüyci bir yaklaşıma ulaşılacaktır kanısındayız.

Sorunla ilgili bilimlerin ve arakesitlerinin belirlenmesinden sonra tekrar çevre öğeleri ve insan boyutuna dönüldüğünde, çevrenin her geçen gün görsel bir karmaşaya ve görsel bir belirsizliğe kayma oluşumu ile karşılaşmaktadır. Bu fiziksel okunabilirliğin kaybolması biçiminde değerlendirilmektedir, (15). Çevreye tasarım aracılığıyla katılan yeni öğeleri, bir bütünün parçası olarak, sistemin ayakta kalması için, diğer tüm öğelerle iletişim sağlaması gerektiği unutulmuş görülmekte ve öğeler, birbirinden bağımsızlaşmış gibi tasarlanıp her biri ayrı dilde konuşan bir topluluğu andırmaktadır. Yöre, eski değerlerini kaybederken yeni oluşturulanlar da yetersiz kalarak, sistemin iletişim açısından bozulmasına neden olmaktadır. Başka bir deyişle eskilerle yeniler arasında bir anlatım birliğinin kurulmasına olanak tanınmamaktadır. İnsanı da çevre bütününde bir bileşen olarak düşünüp değerlendirmeye kattığımızda, iletişimin tam olarak kurulamaması nedeninin, iletişimi engelleyen anlamsal gürültü ve arka plan etkileri yanında, (16). onların bir sonucu sayılabilecek, algısal ve bilişsel bütünlük kavramlarının tasarımı göz ardı edilmesi olduğunu söyleyebiliriz. İnsan, bu günkü yaşam çevresinde, sanki gözü kapalı hareket etmekte ve neyin nerede olduğu hakkında uğraş göstermeden, bilgi sahibi olamamaktadır. Aynı çevrede bir ömür geçirenlerin bile bu süre içinde pek çok bileşeni kavrayamadıkları, yapılan ön araştırmalarımızda anlaşılmaktadır. Tasarımcı, seçtiği öğe-

lerle bir dizi uzamlar yaratarak üst dizgeler elde eder ve bunlara yararsal, anlamsal özellikler kazandırır. Mademki herşey kullanıcı için yapılmakta, o halde kullanıcının hangi dizimde öğelere değer verdiğini, hangi üst dizge tepkilerinin yararsal boyutlarda kalacağını önceden araştırmak gerekmektedir. Sorun, tasarlanan öğelerin, insan tarafından bir bütünlük gibi değilde, tek tek algılanacağı varsayımıyla konuya yaklaşılmış olmada, insanlığın bu güne kadar biriktirmiş olduğu kültürel değerleri, tarihsel koşulların olarak değerlendirilip, dikkate alınmaması ve belkide tarihsel biçim ve öz arasındaki değişme dengesinin kurulamamasında yatmaktadır.

Çevre ve insan arasındaki sorunların oluşum nedenlerini özetlediğimizde:

- Kullanıcının, değişik boyut ve sıfatlarda değer verdiği öğelerin bilinmemesinden ve toplumun hangi üst dizgeleri yeğlediğinin saptanmamasından, başka bir deyişle arka plan verilerinin belirlediği anlamsal gürültünün hesaba katılmamasından,
- Tasarlanan ve çevreye yeni katılan öğelerin yenilikle koşullu anlamsal gürültünün etkisinde olmasından,
- Çevreyi oluşturan öğelerin bir araya geliş modellerinin ve mekansal ilişkilerinin tasarlanması, toplum yapısını yansıtmaması açısından tek tek ele alınmasından daha önemli olduğunun, (17), göz önüne alınmamasından,
- Yaşam çevreleri, milyonlarca farklı düzey ve karakterdeki insanların psikolojik açıdan doygun bir biçimde etkileşimde buldukları uzamlar olmayıp, pek çok inşaat yapımcısının kendi çıkarları için yapısını devamlı değiştirdikleri bir ürün olarak da değerlendirilmesinden,
- Son olarak bu ilk iki nedenin yordanaarak tasarıma yeteri kadar verinin oluşturulmamasından kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Çevre tasarımıda sorun, insanın fizyolojik ve psikolojik konfor bölgelerini saptamak biçiminde ele alındığında; E.Aksoy'un da belirttiği gibi "algılama bilgi iletim kuramının nesnel ölçülerine uyabilmekte ise de, bu ölçüler yaşamın yalnız yatay bileşenini vermektedirler. Düşey bileşen ise, bireyin pek çok değer birikiminin oluşturduğu tarihsel koşulların birikimidir", (18). Bu birikimlerden biri, Maslow'a göre ikinci derecede öncelikle doyurulması gereken korunma güdüsünün belirlediği güvenlik ihtiyacıdır, (19). Kendini güvende, rahat hissetme sorunu yalnız mimari uzamlar içinde değil, onların ve diğer yapay ve doğal öğelerin de belirledikleri çevrelerde söz konusudur. Aslında mimari uzamı, etrafı sınırlayıcılarla çevrili tek tek birimler olarak düşünmekten vazgeçilip, önce bütünden parçalara, sonra parçadan bütüne dönen, geri beslemeler yapan bir süreç içinde değerlendirilmelidir. Bu nedenle, güvenlik ihtiyacının doyurulması çevre tasarımıda ikinci derecede öncelik taşıyan bir sorun olarak karşımızdadır. Ancak kişinin, gereksinmelerini, olanaklarını arttıramadığından en aza indirgeyerek çevre koşullarına uyum sağlamaya çalışabileceği de düşünülmelidir.

Bireyin tasarıma kendi katkısının olduğunu bilmesi, tasarlanan çevreye karşı ilginin artmasına neden olabilir, (20). Bu nedenle de, tasarıma kullanıcının katılması ve değerlendirmelerinin saptanması, güvenceli niteliğinin bilgi kaynağına dönüştürülmesinin ön koşulu olduğu ve sorun alanını belirlemede en önemli verileri içerdiği düşünülmektedir.

ÇEVRE ÖGELERİNDE

SEÇİLEBİLİRLİK-BELİRGİNLEŞME-KİŞİLİK KAZANMA

Çalışmanın başında çevrenin bir öğeler bütünü olduğunu, bu bütün içinde öğelerin kendi yapısal kuruluşları ve sisteme katılma biçimleriyle farklı nitelikleri belirlediklerini bir kaç kez yinelemiştik. Çevre öğelerinden biri olan birey, yatay ve düşey bileşenlerdeki güncel yaşamını, belirli zaman aralıklarında, değişik çevrelerde, değişik öğelerle bir arada ya da iç içe sürdürüp, bir çevre ögesinden diğerine geçişini ta-

mamlarken, bir dizi farklı değerlerde algılama sürecini oluşturur. İnsan tüm duyu organlarıyla dışardan pekçok mesaj alır, ancak dikkatin ve seçiciliğin belirli amaçlara odaklanmasından ve ögenin kendi oluşumu ve bütündeki yeri nedeni edilgen kalmasından her zaman algılanamaz. Burada bireyden gelen bir eğilim faktörü olmaksızın ögenin algılanmasında, kendi iç yapısı ve çevredeki yerinin, nasıl seçilebildiğinin, belirginleştiğinin ve kişilik kazandığının ayrıntılarına inelim. Algıların yüzde 80 den fazlasının görsel kökenli olması, görsel iletişimi ve görsel dil diğer iletişim araçlarından daha güçlü kılmaktadır, (21). Bu nedenle çalışmamız mimari ve çevre tasarım dilinin etkin iletişim alanı olan görsel alanda yoğunlaşmaktadır.

Ögenin kendi yapısal oluşumu:

- Biçimi,
- Dokusu,
- Rengi,
- Ölçüsü ve
- Değeri ile

belirlenmektedir.

Öge, yapısal nitelikteki kendine özgü değerlerinin değişmesiyle farklı boyutlar kazanıp, belirginleşerek birey tarafından seçilebilir veya pasifleşerek algısal sürece girmeyebilir. Bu yapısal nitelikleri ve değişmesine koşut algısal etkileri açmak, ilgi alanımız dışında ve kapsamlı araştırmalara konu olabilir. Bu nedenle yukarda sıralandığı biçimde yalnız nitelik adlarını belirleyip renk veya doku gibi... konulara girmemeyi yeğlemekteyiz. Ancak, ögelerin bir araya gelmelerinde, sistem içindeki yerleri ve yapıları nedeni ile belirginleşme durumlarına değinmenin de yararlı olacağı fikrindeyiz.

Ögelerin yapısal kuruluşu ve diğerleriyle olan ilişkileri:

- Ögeler EŞDEĞER'dir ve tekrar edilmektedir; bu tür çevre içinde öge tüm yapısal boyutlarda aynı ya da yakın değerde kalıp, birden fazla bir araya gelmişlerdir. Eşdeğer olma, birleştirici bir bağ kurarak görsel algıyı kolaylaştırır.
- Ögeler BENZER'dir; boyutlar arasında az farklılık gösteren iki ya da daha fazla öge birbirleriyle ilişki halinde olup bütünleşme eğilimi gösterirler, (22).
- Ögeler KARŞIT'tır; Çevreyi oluşturan ögelerin yapısal oluşum değerleri birbirinden farklılaşmış ilgi düzeyini arttırarak algıyı kuvvetlendirir, (23).

Görsel alan içindeki ögelerden bazıları, yapısal kuruluşları nedeniyle pasif değerde kalıp, diğer ögelerle de eşdeğer ilişki içinde bütünleştiklerinden, monotonluğa giderek ilgiyi daha az çeken zemin niteliğinde çevre parçalarını oluşturur. Buna göreli olarak aynı alan içinde kalan bir takım ögeler ise kendi kuruluşları ve karşıtlarıyla etken bir rol oynayıp, ön plana geçtiklerinden, ilgiyi odaklıyan algılamamanın üst düzeyde olduğu şekil niteliğinde parçaları vurgularlar. Bu karşılıklı öge etkileşimleri Gestalt yaklaşımının bir savı olup, şekil-zemin ilişkisi biçimindeki değerlendirmeleriyle de desteklenmektedir, (24), (25).

Görsel ve algısal açıdan aktif çevre ya da pasif çevre oluşumlarının hangi durumlarda ortaya çıktığını incelediğimizde:

- ZEMİN anlatımları (pasif):

Geniş ve berrak alanlarda gökyüzü, deniz, çimenlik, orman parçalarında biçim, ölçü, renk, doku ve değer boyutları uygunluk halinde olan elemanların tekrarlanması anlatım bulmaktadırlar.

ŞEKİL anlatımları zemin anlatımlarından daha fazla çeşitlilik göstermektedir, R. Arnheim'e göre;

1. DERİNLİK: Ögeler; örtme, saydamlık, ilkel ölçü derecelenmesi ölçü derecelenmesi, değer derecelenmesi oluşturarak çevrede DERİNLİK duygusunun yaratılmasını olanaklı kılar.

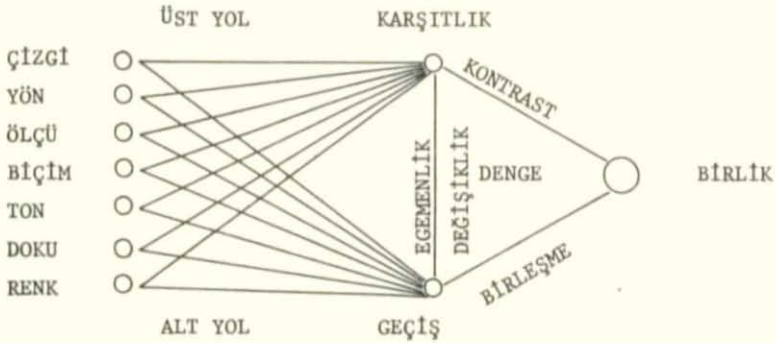
- ÖRTME: Örtme ve örtülen öğelerden meydana gelir. Örtme öğe ön planda, örtülen geri planda algılanır.
- SAYDAMLIK: Örtme kadar kesin olmamakla birlikte iki anlamlı bir örtme olarak tanımlanabilir. Bir çok ara öğenin görünmesine ve değişik plandaki olayların algılanmasına ortam hazırlar.
- İLCEL ÖLÇÜ DERECELENMESİ: Bu doğrudan öğelerin büyüklüklerine bağlıdır. Aynı karakterde olan öğelerden küçük olanlarını uzakta, büyüklerini ise yakında algılarız.
- ÖLÇÜ DERECELENMESİ: Burada öğeler arasında bir aksiyel sisteme bağlı oluş vardır. Perspektifte olduğu gibi büyükten küçüğe sıralanmışlardır.
- DEĞER DERECELENMESİ: Öğeler arasında büyük değer farkları büyük derinlikleri, az değer farkları az derinlikleri, hep aynı değerde kalan öğeler topluluğu ise, düzlük berraklık algısı ile zemin ifadelerini belirler, (26) .

L. Zeren'in notlarından:

2. ÇİZGİSELLİK: Öğelerin kendi yapısal kuruluşlarında çizgisel görünüm kazanmasıyla oluşur, örneğin, sürülmemiş bir tarlada belli bir parçanın sürülmüş olması çizgisellik nedeni ile belirginleşerek şekil ifadesini sergiler.

3. ETKİLİ ÇEVRE: Bir ögenin veya ögelerin bütünüdür. Çevresinde, görsel etkinliği az zemin niteliğinde ögelerin tekrar edilmesiyle ortaya çıkar.

Bir görsel çevre içinde ögelerin birbirlerini farklı biçimlerde etkileyerek, farklı algısal düzeyler yarattıkları görülmektedir. Önemli olan bu ögeleri oluştururken, insanın daha kolay algılamasına yardımcı olup, çevreyi, ögelerin karışıklığından korumak ve bir birliğe gitmektir. Birlikte her öge, bütün içindeki yeriyle, diğer ögeleri ve kendini belirginleştirmektedir. Birliğin temel koşulu ise egemenlik ve denge kurmaktır (Şekil 2).

Şekil 2. Ögeyi Oluşturan Elemanların, Farklı Yollarla Birliğe Varmaları, L. Zeren 1965.

EGEMENLİK; bir dizgenin veya dizgelerin bütününe diğerlerine baskın olmasıdır. Denge; bir oturmuşluğu belirler.

Ögelerin arasındaki dengeyi ve birliği iki biçimde izleyebiliriz;

BİRLİK

- Ögeler geçiş yoluyla birleşerek aralarında tekrarlanmaktadırlar. Birliği kurmaları için bir değişikliğe ihtiyaç vardır; buda monotonluğu bozup egemen ögeyi belirleyerek alt yolla birliğe ulaşır. (Şekil 2).
- Ögeler arasında karşıtlık vardır. Karşıtlık normal olarak egemenliği oluşturup, daha kolay biçimde üst yolla birliği sergilerler. (Şekil 2).

Ögelerin farklı biçimde birliği oluşturmaları statik bir görünümde olacağı gibi, hareketli unsurlarla da dinamik yapıya kavuşabilir.

DENGE

- ŞEKİLSİZ DENGE: Bir eksen etrafındaki ögeler eşit veya eş değerdir. Burada tam bir simetri kurulmuş olup, ögeler tekrar etmektedir. Alt yolla birliğe gidilebilir.
- ŞEKİLSİZ DENGE: Ögeler tamamen farklıdır, üst yolla asimetric bir görünüm kazanmışlardır. Bu ilk iki denge biçiminde birliğe varılıp, ögeler belirli kimliklerini kazanmışlardır, (27)

G. Kepes'e göre; diğer denge biçimleri:

- ŞEKİLSİZ DENGE VE BELİRSİZLİK: Ögeler biçim boyutunda karşıt olup, eş-değer ölçü boyutuyla egemenliği kuramadıklarından denge olduğu halde birlik yoktur ve belirsizliğe yol açmaktadır.
- Ögeler arasında biçim ve ölçü boyutunda yüksek düzeyde farklılaşım görülür, uç değerler oluşarak görsel gerilim artmıştır.
- Egemenliği vurgulayan öge tekrarlarla kuvvetlenmiştir. Birliğe üst yolla ulaşılır, ögeler asimetric durumdadır. Bu denge biçimine, Süleymaniye Camii örnek olarak verilebilir.

- Bir önceki durumdan, ögelerin yalnız simetrik olmasıyla farklıdır. Bu denge biçimine de, Taçmahal örnek gösterilebilir, (28).

Şekilsel denge biçimleri eski eserlerde görülüp simetriyi vurgulayarak statik anlatımlar kazanmışlardır.

Görsel algıda birliği belirleyen ve algılanan ögeleri daha seçilebilir yapan durumları G.Kepes şöyle belirler:

- **YAKINLIK durumu:** Görsel algı alanı içindeki ögeler birbirlerine yaklaştıkça algılama düzeyi artmaktadır. Ancak bu yaklaşma ögenin kendi yapısal varlığını koruması ile koşulludur, (29).
- **BENZERLİK durumu:** Ögelerin; hareket, biçim, ölçü, yön, doku, değer ve renk boyutları birbirlerine benzer olarak arttıkça daha belirginleştikleri görülmektedir.
- **İYİ ŞEKİL ÖZELLİKLERİ:** Ögelerin diğerlerinden ayrılması ve görsel algı alanı haline gelmesi, ayırıcı özelliklerin belirginleşmesiyle ortaya çıkar. Ögenin kendi yapısal kuruluşunun devamlılığı, bütünlüğü, içerik olarak sınırları kesinlik kazanmıştır, (30).

Bu bölümde yalnız ögelerin yapısal kuruluşundan ve birbirleriyle olan ilişkilerinden kaynaklı **BELİRGİNLEŞME** ve **KİŞİLİK** kazanma kavramlarının hangi düzeylerde ve nasıl olduklarına değindik. Bunun görsel yönden ögelerin dizimiyle bağıntılı bir yeğleme sürecini oluşturmasına koşt, insanın kendinden getirdiği sınıfsal, tarihsel, ekonomik ve politik düzeydeki yeğlemelerini de anlamsal ve yararsal yeğleme süreçleri biçiminde hesaba almamız, çünkü çevre ögeleri yalnız görsel önemde özelliklerden dolayı bir yeğleme süzgecinden geçmeyip, toplumdaki ve kişiden gelen değer yargılarıyla da bir bütünlük oluşturur. Bu konu bireyin algı ve biliş süreçlerinde belirlenecektir.

ARAŞTIRMANIN AMACI

Önceden değinildiği gibi, insan yaşamını, yarattığı ve doğada var olan ögelerle birlikte sürdürür. Zamanla oluşan bu ögeler eskisi ve yenisiy-le, yapayı ve doğalıyla aynı anda, mevcut çevre içinde bireyin birer u-zantısı gibi işlevini yaparken, ALGILANIR, TANINIR ve DEĞERLENDİRİLİR-LER.Yapılan tüm araştırmaların amacı,bireyin daha rahat ve daha mutlu bir yaşam çevresine olanak hazırlamak olduğu düşünülürse, bu değerlendirmeler sonucunda da bireyde oluşan etkilerin neler olduğu önem kazanmaktadır.

Günümüzde uygulanan çevre tasarım kararları, tasarımcıların sezgisel yaklaşımlarıyla ve toplumdaki çoğu kez kopuk bir biçimde, yenilik yaratma çabalarıyla oluşturulmaktadır. Kullanıcıdan tasarımcıya ulaşan bilgiler ise tarihsel koşullarla ve mevcut fiziksel çevrenin etkisi olarak değerlendirilip göz ardı edilmektedir. Amacımız, tasarımcıyı konuyu bilen bir denetleyici görevine getirirken kullanıcıdan gelen bilgileri de değerlendirmeye katmaktır. Bu nedenle kullanıcıların anlık çevresel değerlendirmeleri olan ALGILARININ, tarihsel gelişme sürecinde oluşturdukları BİLİŞLERİNİN, çevresel tasarımlara veri olarak alınması gereğini vurgulayıp, bu verilerin bilimsel yöntemlerle nasıl saptanacağını bir alan çalışmasıyla belirlemektir.

Uygulamamızda, ilgi alanımıza daha büyük ölçekte (kent ölçeğinde) yaklaşan Lynch'in uyguladığı; BİLİŞ HARİTALAMA yönetimi kullanılmıştır. Lynch'in kent ölçeğinde saptadığı imgelem öge tipleriyle, evrensel Meryemana "Landmark"ını içeren kırsal yörede saptanan öge tiplerinin karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu nedenle, zaman boyutu içinde dirik bir görünüm taşıyan çevre ögelerinin kullanıcı tarafından imgeleme önceliğine göre saptanması, DOĞAL ve YAPAY olanların aralarında bir bağlaşımın olup olmadığı, ögelerin tipolojik olarak farklı birlikleri nasıl ve ne boyutlarda belirledikleri araştırılmıştır.

İnsanın çevresel ögelerden hangisine ilgi duyduğunu NE sorusuna yanıt

arayıp, bu ögelerin NASIL olduğuna verilen yanıtla birleştirerek değerlendirilmek istenmektedir. Daha sonraki bölümlerde açıklanacağı gibi insanın karanlık kutu diye adlandırılabilen ALGI ve BİLİŞ süreçlerinin gün ışığına çıkarılması NE ve NASIL sorularına yanıt olacaktır.

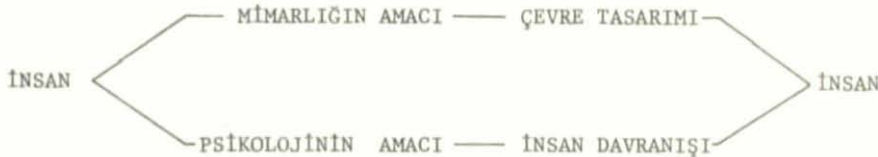
BİLİŞ HARİTALAMA YÖNTEMİ ile diziminden, anlamından, yararından kolayca imgelenebilen ögeler çevresel psikoloji alanında çalışan tasarımcı uzmanlarda, çalışma alanını yakından tanıyan yarı uzman ormancılarda ve kullanıcılarında nasıl bir değişim gösterdiği, hangi tipolojileri belirledikleri ortaya konmak istenmekte ve ANLAMSAL DERECELENDİRME ÖLÇEĞİ ile de ögeleri, bireylerin tanımladıkları sıfatlarda, hangi düzeyde değerlendirdikleri araştırılmaya çalışılmaktadır.

Özetlersek çalışmamızda; evrensel "landmark"ı içeren, Meryemana kırsal yöresinde çevresel imgelem ögelerini belirlemek, aralarındaki bağlantıları araştırmak, hangi sıfatlarda vurgulandıklarını saptamak, tasarım kararları için sağlıklı bilimsel verileri belirleyip, öz eleştirimizi yaparak, gelecek araştırmalara da katkıda bulunmak, amaçlanmıştır.

Ayrıca bu amaç doğrultusunda bir denetim aracı olarak, alan çalışmamız bulgularıyla, aynı çalışma alanında 1981 yaz yarı yılı KTÜ. Mimarlık Bölümü öğrenci tasarım çalışmalarının, karşılaştırılması yapılarak, tasarım kararlarının algı ve biliş çalışmalarından bağımsız ele alındığında başarının ne ölçüde olacağı araştırılmıştır.

MİMARİ PSİKOLOJİ, ÇEVRESEL PSİKOLOJİ

Mimari ve çevresel psikoloji, bireyler arasındaki olaylar dünyasının yorumlanmasında ilk basamak olan ALGI süreciyle başlayıp, BİLİŞİ oluşturup, DAVRANIŞ'la sonuçlanan süreçler dizisini ortak ilgi alanı olarak belirlerler. Ancak ölçek değişikliğinden kaynaklı değişik yaklaşım biçimlerine sahiptirler. Mimari psikolojiye, çevresel psikolojinin bir alt kümesi olarak bakılabilir. Her iki alanda da; yöntemler, deneyler, anket ve soru teknikleri, sayısal tipte veriler, sezgisel ve algısal yaklaşımlar, gözlem teknikleri ortaklaşa kullanılmakta, amaçları ise bilgi üretmekten başlayıp kent plancılarının ve tasarımcıların pratik ereklerine kadar çeşitli görünümde ortaya çıkmaktadır. Bu bilim dalları, bir bütünün bağımlı iki parçası olarak yoğunlaşmakta ve tüm alanı tanımlayan bir başlıkta oybirliği sağlanamamaktadır. Ancak J.D.Ponteons, kısaca MER-İNSAN ÇEVRE İLİŞKİLERİ- biçiminde konuyu gündeme getirmektedir, (31) İnsan yapısı, mikro ölçüde fiziksel çevre; mimari psikolojide, makro ölçüde yaşam çevresi; çevresel psikolojide vurgulanmaktadır. Çevrenin disiplinler arası yönü ve bütüncü niteliği, mimarlığın çevreyi tasarlama amacı, insanın varlığıyla çevre ve mimarlığın ancak anlam kazanması ve insanın davranışlarını anlamayı amaçlayan psikoloji, bir bütün halinde düşünüldüğünde, (Şekil 3) aşağıdaki ilişkiler görülebilir.

Şekil 3. İnsanı Konu Alan Psikolojinin ve Çevre Tasarımını Konu Alan Mimarlığın İç içe Bir Modeli

Mimarlığın ve psikolojinin insan aracılığıyla birbirlerine olan yakın ilgisi, çevrenin bütünleyici niteliği, çevresel psikoloji ya da mimarlık psikolojisi ilgi alanlarını belirlemek zorunluğunu duymuştur, (32).

Bu alanda en büyük uğraş ve ilgi Britanyada görülmektedir; savaş sonu Avrupa'da, fiziksel çevrenin büyük zararlara uğraması, kentlerin yeniden kurulmasına ihtiyaç duymakta ve çevresel tasarım çalışmaları bireysel ve toplumsal gereksinimleri karşılayacak yaklaşımlara doğru kaymakta idi. İlk olarak büyük ölçekte kent yenilenmesi uygulamaları, ikinci dünya savaşı sonrası, devletlerin desteği ile fiziksel çevrenin araştırılmasına zemin hazırlamıştır, (33).

1960'ların sonunda, çevresel psikoloji alanında çalışmaların gereği tekrar gündeme gelmiş oluyordu. Yalnız bu defaki fark, tahrip edilmiş kentler yerine, yapılaşmış dokunun insan üzerindeki olumsuz etkileri, savaşın yok edici gücü kadar olumsuz yönde gelişmesi idi. Bu nedenle fizyolojik açıdan barınma gereksiniminin giderilmesi yanında, çevrenin olumlu psikolojik etkilerini de beraberinde getirmeyi öneren araştırmalar ağırlık kazanmaya başlıyordu. Bu alanda bilimsel yöntemlerle konuya yaklaşım, psikolog ve antropologların ilgisiyle başlatılmış oldu. Sonraları yalnız sezgisel olarak tasarım kararları almak yerine, diğer disiplinlerin belirlediği somut verilerden de yararlanmayı amaçlayan tasarımcılar, sosyal bilimcilerle birlikte konuya bilimsel ağırlık vererek pekçok uygulama ve araştırma yapmışlardır. Ayrıca seminerler ve yayın organları aracılığıyla çevresel psikolojinin kapsamı daha belirli çerçevelere yerleştirilmiştir. Yapılan araştırmalar bina ölçeğinden, mahalle ve kent ölçeklerine kadar yaygın ve değişik kapsamda ele alınmıştır. Kent ölçeğinde yapılan çalışmalara ilişkin yöntem biliminin, konumuz ile yakın ilgisi nedeniyle daha sonraki bölümlerde genel ayrıntılarına tekrar değinilecektir.

T.Lee'ye göre;

Çevresel psikolojide uygulama alanı bulan çalışmalar iki düzeyde topar-

lanabilir, ilki, kuramsal olup tüm psikologlarca benimsenmiş; PSİKOANALİZ, GESTALT ve DAVRANIŞÇILIK akımları, diğer düzey ise;çevrenin kapsamı üzerine kurulmuş olan Barker'in EKOLOJİ PSİKOLOJİSİ ve Kelly'nın KİŞİSEL ALGI ÖRGÜTLENMESİ'dir, (34).

Davranış ve ortam (çevre) üzerine kurulan Ekolojik Psikoloji yaklaşımında; davranışsal konum kuramı, ilk kez Barker ve arkadaşları tarafından ortaya konmuştur. Kurama göre; "davranışsal konum bir ya da daha fazla davranış kalıbından oluşur. Davranış birimleri belli konum, yer ve zamanda ortaya çıkar. İnsanlar değişir fakat davranış örüntüleri esas olarak aynı kalır", (35). Laboratuvar koşulları dışında ekolojik anlayıştan türeyen bu kuram daha çok gözleme dayalı araştırma teknikleriyle geliştirilmektedir. Bunlar içinde önemli kullanım alanı bulan tekniklerden biri de davranışsal gözlem haritalarıdır, (36).

ALGILAMA PSİKOLOJİSİ

Algılama psikolojisinin ilgi alanının algılama süreci olmasına karşın, algı olayı ile diğer zihinsel süreçleri birbirinden ayıran kesin sınırlar belirlemenin güçlüğü ve olaylara daha gerçekçi, bütüncül bir yaklaşımla bakma nedeniyle, algı ile diğer zihinsel süreçlerin ilişkilerini belirleyen bir modeli kurmaya gereksinim duymaktayız.

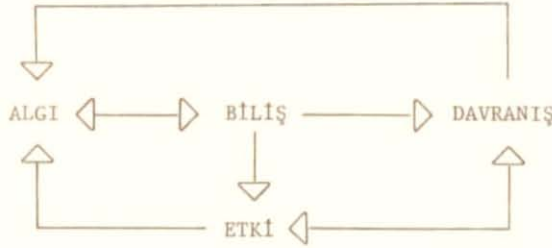
Algılama verilerinin insan-çevre yaklaşımlı konularda tek başına yetersiz kalması, uygulama alanını daha geniş bir perspektif içine kaydırarak BİLİŞ ve DEĞERLENDİRME süreçlerindeki kapsamına almaktadır.

J.Lang'ın belirlediği ALGI-BİLİŞ-DAVRANIŞ modeli (Şekil 4), (37).

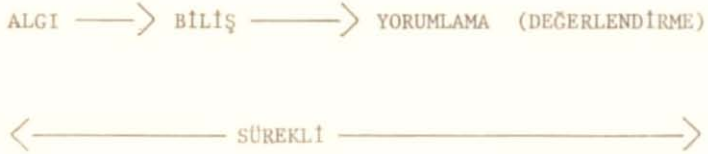
Bu modelde insanın zihinsel süreçleri yanında, dışlaşmış özelliği olan davranışları da yer almaktadır.

Bu süreçler arasında başka bir ilişki modeli de insanın sadece zihinsel

süreçlerinin açıklımlarını belirlemektedir (Şekil 5), (38).

Şekil 4. Algı, Biliş ve Davranış Modeli, (J. Lang, 1979).

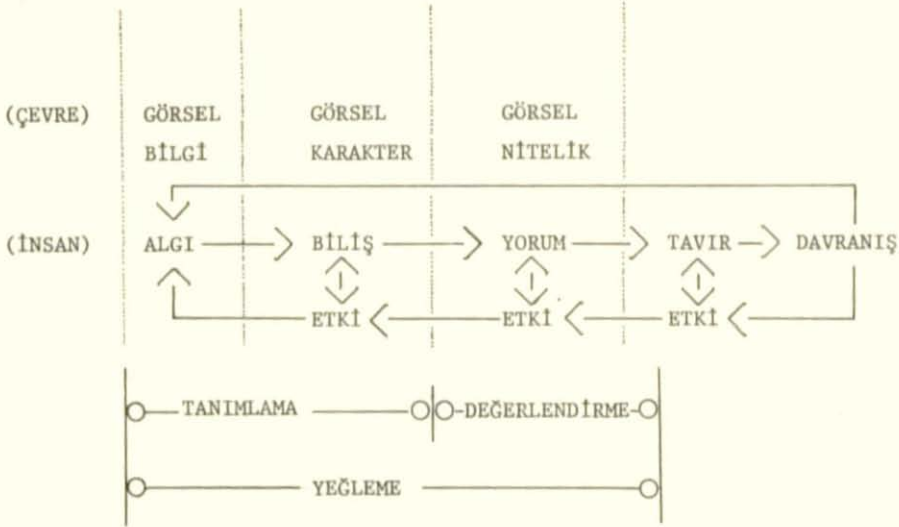

Şekil 5. Algı, Biliş ve Yorumlama Modeli, (J.Seattle, 1977).

Buradaki yorumlamayı değerlendirme olarak belirleyen Rapoport, Seattle'nin sürecine benzer bir yaklaşım göstermektedir, (39).

Daha ayrıntılı olarak bu süreçler şekil 6 daki gibi gösterilebilir.

Bu ilişki modelinde Algı, çevreye ait görsel bilgiyi, görsel bilgi, görsel karakteri belirleyerek bilişi, görsel karakter, görsel niteliği belirleyerek yorumu oluşturmakta, tavır ve davranışla çevreye eylem olarak dönüşüp iki yönlü bir süreci belirleyerek geri beslemeyle tekrar algıyı etkilemektedir. Burada algı ve biliş süreçleri tanımlamayı, yorumlama süreci de değerlendirmeyi belirlemektedir. Tanımlama ve değerlendirme, bireyi yeğleme sonucuna yönelmektedir.

Şekil 6. Algı, Biliş ve Davranış Modelinin Daha Ayrıntılı Olarak Gösterilmesi , (Seattle, 1977).

ALGILAMA SÜRECİ

Bireyle çevresi arasında algılama sürecini belirlerken, çevre bütünü içine giren öğeleri ve onların niteliklerini, niceliklerini ayrı ayrı duragan parçalara ayırıp incelemek devingen bütünün doğasına ters düşmektedir. Çoğu kez parçalar üzerinde yoğunlaşan araştırmalar, bütünü oluşturan diğer parçalarla ilişki kuramadığından yetersiz kalmaktadır. Bireyler ve toplumlar, yaşamlarında tüm olguları bilinçliya da bilinçsiz bir bileşke üzerinde algırlarlar. Bu nedenle, konuyu bir bütün olarak ortaya koymak için, karmaşık ve çok değişkenli bir modele ihtiyaç duyulmaktadır. Bu modelin sınırları ve ilişkileri belirlendikten sonra (Şekil 1) yapılacak soyutlamalar, algısal sürecin ve diğer zihinsel süreçlerin etkenlerini, oluşumlarıyla ilişkili alanları daha açık kavrama ve problemi daha basite indirgeme açısından yararlı görülebilir.

Çalışmanın bu bölümünde algısal oluşum, en basit fiziksel boyuttan, en

karmaşık toplumsal boyutlara uzanan süreçte incelenerek algı kuramlarının açılımları belirlenecektir.

Algılama, insana ulaşan iki yönlü bir süreçtir; yorumlarımızı tavır ve davranışlarımızı etkilediği gibi kendisinde bu süreçlerden anlık olarak etkilenir. Dış dünyayla ilişki kurmamız, uyarılar yoluyla olduğuna ve her uyarıya organizma tarafından bir tepki belirlendiğine göre algılamanın birey için dünyaya ilk adım atma niteliğinin evrensel değeri tartışılmaz.

"Algılama, duyular yardımıyla tanımaktır" diyen Young'un modeline göre;

Algılama, herhangi bir nesneyi, olayı, ilişkiyi görmektir, duymaktır, koklamaktır, tadaktır, hissetmektir. Başka bir deyişle, beş duyu diye adlandırdığımız duyma, görme, tadma, dokunma ve koklama duyularıyla dış dünyadan bilgi edinme sürecidir, (40). Fiziksel enerji olarak uyarı girdilerinin organizmada davranış etkisiyle sonuçlanması ile sürece bir uyarı girdisi-eylem çıktısı biçiminde bakılabilir. Ancak duyum ile algı arasındaki ayırımı, açıklık getirmek gerekmektedir, (41).

L. Özden'e göre algılama:

- Duyum süreçlerini,
- Simgesel süreçleri,
- Duygusal süreçleri,

kapsamaktadır.

Duyum süreçleri, açıklandığı gibi duyularımızın uyarılmasıyla belirirler.

Simgesel süreçler; gerçek ögenin yerine temsil edeni kullanıldığından belirirler. Elma yerine resmini gördüğümüzde deneyimlerimizden tadını anımsamamız gibi...

Duygusal süreçler; Bir nesne algılandığında, nesne hakkındaki değerlendirilmelerimiz önceki deneyimlere ve simgesel anlatımlarına ek olarak, bireysel eğilimlerin belirlediği nesneye karşı olan öznel hoşlanma ya da hoşlanmama ve yeğlemelerini de kapsamaktadır. Her birey, olay, nesne ve ilişkileri kendi kişisel GEREKSİNME, BEKLEYİŞ ve DEĞER YARGILARINA bağlı olarak farklı biçimde algılar.

Gerçekten görülen, incelenen tüm nesnelere, olayların ve ilişkilerin algıları, bizde duygusal bir tepki uyandırılırsa da; bunların YORUMLANMASI, DEĞERLENDİRİLMESİ, TANINMASI ve YEĞLENMESİ tüm sonsuz sayıdaki nesnelere, olayların algı özelliklerinin beyin tarafından genellemeler yaparak birleştirilmesiyle olanaklıdır.

O halde tanıma işlemi:

- Duyu organları aracılığıyla bilgi toplanması,
- Toplanan bilginin birleştirilmesi, ayrılması, kavramlara ve anlamlara dönüştürülmesi, bilginin biriktirilmesi gibi,

süreçler içinde belirginleşecektir, (42). Çevreyi tanıma süreci: duyu organları aracılığıyla çevreden gelen etkileri toplama ve bunları beynin değişik işlevleriyle değerlendirme süreçlerinden oluştuğunu söyleyebiliriz.

Bir başka yazar, J.Lang, "algılama, çevreden gelen veya tutulan bilgilerin süreci üzerine kurulmuştur" derken, (43), algılamayı özgün bir bütün olarak belirten P. Guillaume'e, göre ise;

Eş zamanlı ve ard zamanlı uyarılardan oluşan karmaşaya karşı, organizmanın yaptığı toplu bir tepkidir, (44).

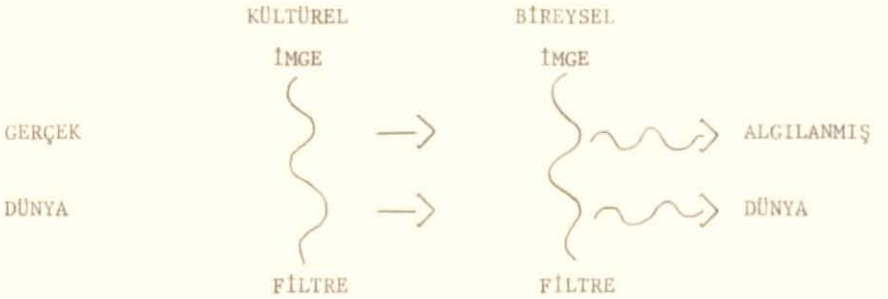
Ö. Aksoy, algı ile kavramlaştırmayı ayırarak şöyle özetlemektedir; "Algılama, insanın psikofizik araçları ile belirlenmiş evrensel bir olgudur. Kavramsallaştırma ise uygulanan simgesel dizgeler nedeni ile kültü-

re bağımlıdır, (45).

A.Rapoport, gerçek dünya ile algılanmış dünya arasındaki olası filtrelere değinerek algılama olayını, gerçek nesneden gelen etkenlerin, filtrelerde kırılarak sapsmalara uğrayan ışık ışınları gibi, algılayanın bilincinde yeniden oluşması biçiminde değerlendirmektedir, (46).

Bu modelde belirlenen bireysel imge, kişinin ayırıcı özelliğinden, kültürel imge ise toplumun ortak özelliğinden gelmektedir (Şekil 7). Başka bir deyişle bireyler arası farklılık gösteren anlık algı, zamanla diğerleriyle ilişkili kılınarak birleştirilmiş olur.

Şekil 7. Gerçek Dünya İle Algılanmış Dünya Arasındaki Olası Filtreler, (A. Rapoport, 1977).

Bu yaklaşımda; Algılanan çevre, değişik tavırlar, peyzajın değerlendirilmesi, kentler ve yapılar, toplumun uyarıyı tanımlaması, simgeleştirme ve simgelere tepki gösterme eğilimi, toplumun uyarılara tepki gösterme yolları, algısal girdilerden başlayıp, çevrenin nasıl imgeleneceği konuları da algılama olayına katılmaktadır.

Tüm benzer kökenli önerilerde temel şema aynıdır. Filtre edilen algı birleşenleri, bireysel olarak değişken de olsa toplumlar için birbirine

uygun ve düzenlidir. Filtrenin seçilmesinde, değiştirilmesinde ve kurulmasında belirlenen kültürel yeğleme ilkeleri genel sistemin bir parçasıdır. Öyleki; algılanan çevrenin inşaa edilmesinde ve örgütlenmesinde olduğu kadar, onun içinde hareket etmenin de ilkelerini belirler, (47).

Algıladığımız dünya ile fiziksel ölçülerle öğrendiğimiz dünya, özdeş değildir. Algılama çalışmalarının asıl görevlerinden biri de bu iki dünya arasındaki ilişkileri belirlemektir. Bu nedenle Hochberg'in, değindiği gibi; algı, tek bir bilim içinde düşünülemez. Algılama olayı ne yalnız fiziksel enerji, ne de yalnız psikolojik yapının araştırılması toplamı değildir, (48). İnsan yaşamını belirleyen tüm alanların içinde bir bileşke görevini üstlenmektedir.

Sonuç olarak araştırmamızda; algı süreci üzerinde belirli fikirler öne süren yazarların değişik yaklaşımlarından bir senteze gitmek istenilirse: Anlık değerlendirme olan Algı sürecinin; etkilendiği fiziksel enerjiden başlayan, fizyolojik etkene dönüşen, insanın öznel eğilimlerinden geçen, öğrenmenin, bilgi birikiminin, güdünün, bellek ve diğer zihinsel işlemlerin, bilinç düzeyinin, bilinç altının, sanrıların, dikkatin, amaçların, toplum yapısının, kültürün, tavrın, davranışların ve diğerlerinin algılama süreci için birer filtre olabileceğini, kişiye ve toplumlara göre bu filtrelerin değişebileceğini belirtip, Rapoport'un etkenleri sınıflayıcı olduğu kadar birleştirici de olan modeline yeni süzgeçler katarak, sürece esneklik getirilebileceğini söyleyebiliriz.

ALGILAMA KURAMLARI

Algılama kuramına, farklı kişiler değişik biçimlerde yaklaşmışlardır. Bu kuramsal yaklaşımlar, ilk çalışmalara göre günümüzde daha bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmekte ve kapsamı genişletilmektedir. Gerçekten algılama alanında ilk çalışmalar, psikoloji biliminin kendini kabul ettirmesinden çok sene önce, fizikçilerin ve fizyologların çalışmalarıyla

başlatılmıştır. Bu alanda, temel olarak, fiziksel ve fizyolojik bakış açıları bu gün de önemini korumaktadır. Fiziksel olaylar olarak dünya hakkında ve fizyolojik yapı olarak insan hakkında temel bilgileri kavrayamadıkça insanın dünyayı algılamasını anlamamıza olanak yoktur.

J.J. Gibson'a göre;

Uzun bir süre duyular hakkında iki varsayım öne sürülmüştür; birincisi duyuların, dünya hakkındaki bilgilerin tek kaynağı olduğu biçiminde, ikincisi ise, duyuların yaşantının niteliklerini belirlemede birer yol olduğu biçiminde, vurgulamakta idi. Birinci öneriyi John Locke (1690) insanın dünyaya geldiğinde zihninin boş bir levha biçiminde olması öğretisiyle belirlemiş, ikincisi öneriyi Johannes Müller (1826), sinirlerin özel nitelikleri öğretisiyle ortaya koymuş oluyorlardı. Birbirleriyle çelişen bu varsayımlar, uzun süre birlikte uzlaşma zorunluluğu olmaksızın kabul edilmiştir, (49). Algının kökeni nedir, doğuştan var mıdır ya da aksine sonradan eğitimle mi kazanılmıştır? Görgül ve genetik kuramlar, bu eğitimin varlığını, nativist kuramlar ise doğmatik olarak algının varlığını savunurlar. Her mekan algısının bir eğitim sonucu olduğu, hayatın başlangıcında hiç bir algıda bir mekan özelliği olmadığını söyleyenler olduğu gibi, tam aksine bazı algılarda mekan özelliğinin ilkel biçimde varlığını kabul edenlerde vardır.

Sonuç olarak, birleştirici bir yaklaşımla, algının eğitim yoluyla gelişip değişmesine karşı ana çizgileriyle önceden oluştuğu biçiminde bir yorum yapılmaktadır, (50).

Ittelson, algı konusundaki görüşlerine şöyle yer vermiştir; 19. yüzyılın atomcu ve yapısalcı psikolojisi o devirde başka seçeneği olmayan, dünyaya başarılı Newton imgeleri içinde geliştirilmiştir. Basitleştirilemez elemanların araştırılması ve onların bir araya gelme ilkeleri, belirlenen tek bilimsel strateji idi. Ancak laboratuvar dışında gerçek çevreye çok az psikolog ilgi duymuştur. Buna karşın geçen beş on yıl içinde araştırmalar, hayret verici sonuçlarla hızlandırılmış, biçimin algısal araştırmalarındaki fikir devrimi eski fikirlerin yetersizliğini ispatla-

mış ve gelecek çalışmalar için açık-seçik eğilimleri belirlemiştir. Algılama çalışmalarında; gereksinim duyulan birlik için, yalnız çevre özellikleri kavramları değil, onun içindeki insan faktörünün de yeniden gözden geçirilmesi gereği vurgulanmıştır , (51).

Bu genel bilgilerden sonra algı olayına değişik açılardan değinen kuramsal yaklaşımlara ve gelişim alanlarına baktığımızda:

- Belirli sınırlar içinde algısal olayı tanımlamış kuramlar, kendi içlerinde gelişmelerine devam ederler,
- Algısal olay üzerine psikolojinin tümünü bütünleştirme eğilimi içinde gelişimini sürdürürler,
- Diğer kuramların, şimdiye dek, üzerinde durup açıklayamadıkları ilişkileri ortaya koyma eğiliminde olup, yeni gelişmelere açık bir yol izlemektedirler.

Wentraub ve Walker algı kuramlarını, değişik uzman grublarına göre şöyle sınıflamaktadırlar:

GESTALT

PSİKOLOJİSİ:

Gestalt psikolojisinin temeli algının; parçalar, parçalar arası ilişkiler ve onların bütünlüğü görüşü üzerine kurulmuştur. Almanca bir sözcük olan gestalt, "bütün, parçaların toplamından daha büyüktür" ilkesiyle, iki boyutlu örneklerin örüntüsünü, rengini, parlaklığını şeklini ölçüsünü ve algısal sabitliğini ispatlama eğiliminde olup, öğelerin yapısında kendinden getirdikleri düzenlemeler üzerine kurulmuştur. İnsanın doğuştan getirdiği algılama biçimi ile organizmanın, algılanmış dünya içindeki durumunu, hareketini ve davranışlarını açıklamaya çalışır. Bu kuram, Köhler (1929) ve Prentice (1959) tarafından geliştirilmiş, duyumsal kökenli algılama yaklaşımıdır.

DUYUMSAL TEMELLİ

ALAN KURAMI:

Werner ve Wapner (1952) tarafından geliştirilen alan kuramında güçlü bir gestalt'cı yaklaşım ve onun denge kavramı gözlenebilir. Kuramın varsayımı, dış çevre uyarıları, algılayan ve bu uyarılar arasındaki ilişkilerin varlığı üzerine kurulmuştur. Bu da gestalt yaklaşımı gibi duyumsal kökenlidir.

SİNİRSEL PSİKOLOJİ

KURAMI:

Hebb (1949) tarafından geliştirilen bu kuram, gestalt kuramına kesin karşı görüşü belirler. Hebb, gestaltçıların dogmatik savlarına karşı algının bilgi kökenli öğrenmeye dayalı olduğunu ilk defa ortaya koyarak, herşeyden önce "birey, kendi düzeyinde bir dünya görüşüne sahiptir" savıyla algılamada uscu bir yol çizmiştir.

UYGUNLUK DÜZEYİ

KURAMI:

Duyumsal bazlı alan kuramına benzer tavır içinde uygunluk düzeyi kuramı, denge kuramına hizmet eder. Uyarıların algılanması, organizmanın denge düzeyinin yaygınlığına uyan özelliklerine ne kadar yakınlıkta olduğu üzerine kurulmuştur. Örneğin; bir ışığın görünümü gündüz belirsiz gece parlaktır. Her iki durumda lamba ışığının gerekli yoğunluğu sabit tutulmasına karşın algılanmış yoğunluk, uygunluk derecesinin değişimine bağlı tahmin edilmiştir. Uygunluk düzeyi kuramı, geniş bir biçimde Helson (1959-1964) tarafından geliştirilmiştir.

ALGISAL

PSİKOFİZİK:

Algılamadaki önemli gelişmeler, Gibson (1959 a, 1959) ın araştırmalarıyla gelişmiştir. Uyarının derinlik ve uzaklık algılarının sebeplerini or-

taya koymak eğiliminde olup, gözlemcinin olaylara katılmayı öğrenmesiyle vurgulanan Gibson'un yaklaşımı, diğer kuramlardan uscu ve öğrenmeye dayalı olmasıyla ayrılık göstermektedir.

OLASILCI

İŞLEVSELÇİLİK:

Bronswik (1955) in algılama ve davranış arasındaki temel ayrılıkların belirlenmesi üzerine, geliştirdiği bu kurama göre: Bireyler, kesin bir doğruluk olasılığı ile davranıştan algılamayı ya da algılamadan davranışı önceden anlayabilirler.

ALGISAL HAZIR

OLMA:

Algısal sınıflama üzerine kurulan bu kuram, Bruner (1957), tarafından temsil edilmiştir. Bu kurama göre: Bir gözlemcinin değişik olasılıklar arasından birine karar vermesi; çevresindeki girdilerinin sınıflamasına, belirlemesine ve aynı zamanda gözlemcinin de neyi algılayacağına hazır olmasına bağlıdır. Herhangi bir şeyin kolayca bulunma olasılığı, verilen bir algının olasılığı, gözlemcinin geçmiş deneyimleri ve verilen girdilerin olasılıkları, gözlemci ihtiyacına bağlı olarak algının esnek alanını belirler, (52).

Algının kuramsal bakış noktalarını psikoloji alanında ve psikologların değerlendirmeleriyle ele aldığımız gibi, tasarımcıların gözüyle ve tasarım alanındaki boyutlarına da değinmemizde yarar görülmektedir. Bu kapsam içinde çevresel tasarımla algı arasında karmaşık bir ilişkinin varlığı öne sürülmektedir (53) ve çevresel tasarım kararlarının alınmasında, tasarımcıların temel tasarım kuramlarının, diğer mimarlık kuramlarından daha fazla, psikoloji kuramında, özellikle algılanmanın Gestalt kuramından yararlandığı belirtilmektedir.

J.Lang'e göre;

Kısmen görsel sanatçı olan tasarımcı mimar, farklı biçim yaklaşımı ile ekonomik, toplumsal, yapısal ve diğer gereksinimlerle yakinen ilgilenmiş, karşılaştığı problem analizlerinden, uygun görülen amaçlar setini bulmak eğilimini gerçekleştirmeye çalışmıştır. Tasarımcının belirlediği amaçlar, nesnel bir üründe son bularak, pekçoğu görsel özellik taşımaktadır. Ürünün görsel niteliği, tasarımcı mimarları uzun zamandan beri görsel algılama alanına çekmiş ve algılama psikolojisinde geçerli olan TEMEL TASAR kuramına olan ilgiyi arttırmıştır.

Algılama kuramı, iki esastan kaynaklanmaktadır:

- DUYUM temeli kuramlar
- BİLGİ temelli kuramlar

Bu başlıklardan biraz daha ayrıntıya inecek olursak:

- GÖRGÜL (EMPRIRICISM)
YAKLAŞIM:

Helmhotz, Titchner, Amerikan işlevselci (Functionol) psikologlardan Carr, ve dönüştürücülerden (transacionalists) Adelbert Ames, Hadley Cantril ve William Ittelson tarafından tanımlanmıştır.

- USCU VE DOĞMATİK-YÖRESELÇİ
(RATONALİZM AND NATIVISM)
YAKLAŞIM:

Emmanuel kant, Jean Piaget ve Noam Chomsky tarafından tanımlanmıştır.

- GESTALT KURAMI:

Kurt Koffka, Wolfgang Köhler ve Max Wertheimer tarafından geliştirilmiştir.

● BİLGİ KAYNAKLI ALGI KURAMI

(INFORMATION-BASED PERCEPTION THEORY):

James J. Gibson ve Eleana J. Gibson tarafından geliştirilmiştir. Bu kuramlardan ilk üçü duyum kaynaklı, sonuncusu ise bilgiye dayalı öğrenme kaynaklıdır.

Mimarlar farklı algılama kuramlarından, özellikle görgül (Empricism) ve gestaltçı yaklaşımlara ilgi duydular. Son yıllarda ise mimarların Gibson'un bilgi esaslı algılama kuramına eğilimi görülmektedir. Bellekte, çevreyi anlamak için duyuların nasıl organize edildiği ve kuvvetlendirildiği yerine, bu kuramı; daha fazla deneyimle özellikler ve nesnel arasındaki farkı anlamayı, onun içinde var olan ilişkileri ve çevreyi nasıl bildiğimiz sorularına cevap vermeyi üstlenmiştir, (54).

Sonuç olarak Algılama kuramı yaklaşımlarını:

- DUYUSAL,
- USSAL, diye belirlemek olasıdır.

DUYUSAL ALGI (İlkel algı): Duyu organlarının anlık uyarılmaları sonucu oluşur.

USSAL ALGI ise: Duyusal algıların birikiminden ve tüm öğrenme, deneyim süreçlerinden oluşur. Bu yaklaşımda, bireysel farklılıklardan doğan öznel değerlendirmeleri en aza indirme ve gerçek olan nesnel değerler üzerinde durma eğilimi görülmektedir. Algılama olayına bütünlüyci bir açıdan bakacak olursak her iki yaklaşımı birleştirme olgusuyla karşılaşmaktayız.

Bu nedenle çalışmamızda bireyin yaşam sürecinde oluşturduğu, gerçek çevresel değerlendirmelerini sağlıklı bir biçimde saptayabilmek amacı ile; her iki tür algısal yaklaşım değerlendirmelerini de belirleyecek iki ayrı yöntem kullanılmıştır. Bu yöntemler dördüncü bölümde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

İKİNCİ
BÖLÜM

- ÇEVRESEL BİLİŞ,
- ÇEVRESEL BİLİŞ VE
ÇEVRESEL ALGI İLİŞKİLERİ,
- REFERANS SİSTEMLERİ VE
UZAM KAVRAMLARI,
- ÖĞRENME-BİLGİ EDİNME SÜRECİ,
KONULARINDA UZMANLARIN GÖRÜŞLERİ

ÇEVRESEL BİLİŞ

U. Neisser biliş olayını şöyle özetliyor; bilme etkinliği olan biliş; bilgilerin kazanılması, düzenlenmesi olup, uzun yıllar bu süreç üzerinde kabaca durularak, bazı sınırlamalar ve sınıflamalar yapılmıştır. Ancak psikolojinin ayrı bir bilim dalı olarak kendini kabul ettirmesinden sonra, psikolojinin genel imgesi durumuna geçen davranış kuramı değiştirilip, zihinsel süreçler üzerinde yeniden durma ihtiyacı belirlenmiş ve bu yeni alan BİLİŞ PSİKOLOJİSİ diye adlandırılarak, yarım yüz yıldır dikkate alınmayan algı, bellek, dikkat, hatırlama şablonu ve bilişsel gelişme süreçleri ile ilgilenilmiştir. Bu dönüşümün oluşmasında en büyük etken, insanın biliş süreçlerinin işlemlerinden kaynaklı bilgi sayarın icat edilmesi idi. Ancak çalışmalar henüz gerçek yaşam koşullarında uygulanabilen insan doğası kavramlara kendini yönlendirememiştir. Neisser'e göre; laboratuvar dışındaki gerçek dünyanın olumlu yönde düzenlenmesi için; biliş çalışmalarının daha gerçekçi ve uygulamaya yönelik olması, bireyin doğal çevre ve yaşam koşullarında oluşan bilişlerinin belirlenmesi, gerekli görülmektedir, (55).

Önceki bölümümüzde değindiğimiz gibi algı ile biliş, birbirine girmiş, kesin bir arakesit vermeyen süreçlerden oluşmaktadır. Bu nedenle algı başlığında biliş süreçlerine de yer vermiş bulunmaktayız. Ancak uygulama çalışmamızın birinci bölümünün biliş süreçlerini içermesi nedeniyle, bu konuda yapılan araştırmalara kuramsal çerçevede daha ayrıntılı değinmenin yararlı olacağı kanısındayız.

Son 20 yıldır çevresel psikologların, kent plancılarının ve tasarımcıların üzerinde ilgilerini yoğunlaştırdıkları alan, ÇEVRESEL BİLİŞ'tir (environmental cognition). J.Lang'e göre; bu alan, insanın yaşamı boyunca çevreden bilgileri nasıl aldığını, sınıflandırdığını, depo ettiğini, kaydettiğini, koruduğunu, geri çağırdığını, unuttuğunu ve tüm zihinsel süreçlerini içerip, davranışlarını nasıl etkilediğini belirlemektedir, (56). Biliş, kendinden önceki adımı oluşturan algı süreci gibi, toplumun kültürüne, teknolojisine ve üretim güçlerine bağlı olarak

farklılaşım göstermektedir. Biliş süreçleri, bireyin yaşam ortamı, fiziksel çevreden fazlasıyla etkilenip, bireyi farklı davranışlarla çevreye yönlendirmekte, bu nedenle fiziksel ve zihinsel durumlar, bireyin zamana bağlı olarak içindeki ortamla ilişkilerinden oluşmaktadır, (57). İnsanın en büyük kent ölçeğinden en küçük konut ölçeği içinde yaşamını yönlendiren nedir, kendi evimizi nasıl imgeler ve düşünürüz gibi sorular, tümüyle biliş süreçleri içinde belirlenmektedir.

Kevin Lynch'in (1960) biliş alanında ilk tohumları atan "The image of the city" adlı yapıtından sonra, çevreyle ilgili simgesel kodlama, bellek, hatırlama ve düşünme süreçleri üzerindeki araştırmalar hızla yayılmaya başladı. Bu alandaki çalışmalar yeniden ele alındı, fiziksel ve kavramsal olmak üzere, iki tip mekan varlığı belirlenip, çevrenin fiziksel yapısı kadar bilişsel yapısının da önemli olduğu vurgulandı, (58)

J.Lang'e göre; çevrenin zihinsel temsili ve imgelenmesine duyulan ilgi, araştırmacıları, bu tür imgelerin nasıl ortaya çıktığına ve bunları öğrenmenin çevre düzenlemede ne denli etkili olacağı sorularına yönlendirmektedir. Bu nedenle, Heinz Werner, Jean Progt ve Jerome Bruner yaptıkları araştırmalarla, çevresel biliş analizlerinin yapılmasının gerekli olduğu fikrinde birleşmişlerdir. Biliş gelişmelerinin tasarımda bir başlangıç ve rehber olarak kullanılması ve biçim düşüncesi içinde yararsal kararlar almanın ilk kuramsal gelişimi, Charles Burnette tarafından "the Mental Image and Design" adlı yapıt ile ortaya koyulmuştur. Tüm bu ve benzeri araştırmalarla çevre ile düşünce arasındaki ilişkileri belirleme çabası sürdürülmüştür. Bu ilişkiler içinde konuşma dili, bilgi iletişimi açısından çok önem kazanırken, görsel düşünmenin belleğe katkısı; çevresel imgenin bilinçli kullanımında, karakterize edilmiş bilgileri sunmaktadır. Zaman içinde belleğin gelişmesi öğrenme, algı ve çevresel imgenin değişik rolleri, ayrıntılı bir biçimde farklı yazarlar tarafından tartışılmıştır, (59)

A. Rapoport'a göre; Ketes ve Wohlwill (1966), biliş alanındaki çalışma-

larında; çevreyle etkin ilişki halinde olan bireyin, çevresel bilgilerini; simgelerine, beklentilerine ve amaçlarına bağlı olarak farklı biçimde anladıklarını belirlerken, Moore (1979)'un "bireyler çevrelerini ne kadar bildiklerine göre farklılaşım gösterirler ve bildiklerini nasıl örgütlediklerine göre de değişik tutum içindedirler" şeklinde açıklamasıyla, çevre ve biliş değişik bir boyut kazanmaktadır. Bu nedenle insanlar, çevreyi bilmeye çalışırken aynı zamanda düzenli kılmaya da çaba gösterirler. Zamanla farklı değişmelerle değişen yaşam süreci, çevrenin durağan anlaşılması yerine devingen bir süreci aracı kılmaktadır, (60).

Bu bölümde ve diğer tüm bölümlerde, Algı ve Biliş süreçlerinin, insanın karanlık kutu denilen zihinsel oluşumları içinde incelenmesi amaçlanmaktadır. Algı ve biliş süreçlerinin sonucu oluşan kararlar, tavır alışlar, yorumlar, insanın dışlaşmış özelliği olan davranış biçimiyle çevreyi etkilemektedir. Lang'ın belirlediği; davranış sistemleri, yapılaşmış çevrenin işlevleri ve psikolojik süreçlerden oluşan üçlü bileşeni, insanın kendi iç ve dış süreçlerinin, çevrenin işleviyle girişiminin üç boyutlu açılımı olarak gösterilmektedir. Bu modelde psikolojik süreçler; ALGI, BİLİŞ ve UZAMSAL DAVRANIŞ biçiminde ele alınarak, bu bileşenlerin girişimi ve bireyin çevresi ile psikolojik süreçleri arasındaki ilişkiler belirlenmektedir, (61).

A. Rapoport'a göre; ÇEVRESEL BİLİŞ terimi, aralarında çeşitli kavramsal farklar olan ANTROPOLOJİK ve PSİKOLOJİK iki alanda kapsamlı olarak belirlenmiştir. Psikolojik yaklaşıma, antropolojiden türeyen özel bir durum olarak bakılabilir. Bilişin önemini vurgulayan her iki yaklaşım, bilişin bireyle çevre arasında bir aracı mekanizma olduğundan aynı fikri paylaşmaktadırlar. Çevresel bilişe, antropolojik bakış açısı, dünyayı bilmekten çok ona yorum getirmekle vurgulanmaktadır. Bu nedenle insanlar tarafından algılanmış ve kurulmuş çevreyi, anlamak ve yorumlamak için kültürel biliş yapılarına önem verme gereği duyulmuştur. Ancak insanlar, uyum sağlayabilen ve etkin hedefler arayan organizmalar olarak, bilişsel yapılarını, birbirini etkileyen, ORGANİZMASAL, ÇEVRESEL ve

KÜLTÜREL üç büyük faktörün bileşkesinde oluştururlar, (62) görüşü; daha bütüncül bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Biliş, bir sınıflama sürecidir. Dünya, adlandırma, sınıflama ve düzenlemelerle bir takım kavramsal sistemler içinde anlamlı bir hale getirilmiş ve bu sistemler, farklı kültürler içinde farklı biçimlerde ortaya çıkmışlardır. Tyler'a göre bir kültür içindeki somut olaylar, toplum için önemli olup nasıl organize edildiği ve toplumun üst düzeydeki değerlerinin neler olduğu, nasıl ayırt edildiği ve nasıl düzenlendiği, sorulması gereken önemli sorulardır, (63).

Biliş, bilgi almadan kaynaklanan bilme ve yorumlamanın her ikisini de içererek bilinen nesneyi tanımlar. Çalışmamızın ilgi alanı, insanların buldukları çevrelerine nasıl anlam verdikleri, nasıl bildikleri, nasıl ilişkili kıldıkları, bellekte nasıl canlandırdıkları ve bunların davranışı ve tasarımları nasıl etkileyeceğidir. Düzen kurmak için bir araştırma süreci olan biliş, belirli gruplarda farklılık göstererek düzenleme çeşitlerini ortaya koyar. Bu düzenlemeler de yaratıcı ve soyut kavramların süreç ve şemalarını içerir.

Bu nedenle bireyler, uzam, toplum ve zaman sistemlerini düzene koyarak, yalnız çevreyi anlaşılabilir yapmak ve anlamlı kılmak için özen göstermeyip, aynı zamanda kendi kültürünün belirlediği tasarımı ve bilişsel şemaları görülebilir yapmanın değerini de belirlemektedirler. Belirli zamanlarda belirli uzamlar içinde insanda oluşan bu şemalar, gerçek çevreye uygun ya da uygun olmayan bir biçimde meydana çıkarlar, çevre, anlamlı ve belirgin ise, oluşan bu şemalar da insan belleğinde çevreye uygun ve belirgin bir biçimde şekillenirler.

Genel olarak kurulmuş bir çevrenin, toplumun etki alanını belirlemede, uzamsal olmayan kavramlara, kültüre, değerlere, statülere ve yaşam biçimine bağlı olduğu açıktır. Pek çok durumlarda bu bilişsel sınıflamalar etki alanlarını dolaysız bir biçimde çevresel eşdeğerlerine vermiş olabilirler. Böylece insanların uzamlara kimlik vermesi, onları adlandırması kendi etki alanlarının birer somut uzantısı biçimindedir. Uzun bir

süre belirli bir yerde yaşadktan sonra yaşadığı uzamı değiştirenler yeni uzamı eskisine benzetmek için çaba gösterirler, bu durum göçmenlerde açıkça izlenebilir, onlar benzer olmayanları benzer yapmak için, nereden geldiklerinin göstergesi olarak uzam bileşenlerini adlandırırılar, (64). Lowenthal'de, bu yolla adlandırmanın dil bilimsel "Landscape" in bir biçimi olduğunu belirtmektedir, (65). Kimlik verme, ister toplumsal ister fiziksel olsun biliş sınıflamasının temelini oluşturur.

Bir alan içindeki toplum ve yer, uzam ve zaman içinde organize edilmiş yansımalarıdır. Bunlar toplumsal biliş sınıflamalarının ve kimlik gruplamalarının yansıyan eşdeğerleridir. Zaman, uzam gibi, anlam ve iletişimle bağ kurarak kavramsal bir biçimde organize edilmiştir. Zamansal yönelmelerde kültürel farklar açık olarak vardır. Geleneklerine çok bağlı bir toplum içinde döngüsel olarak ele alınan zamanın, batıda doguya göre farklı biçimde, lineer olarak ele alınması ile, iki farklı toplumun çevresel düzenlemelerindeki farklılıklar sergilenip, zamansal imgelelerin de çevreyi etkilediği belirlenmiştir, (66).

Zaman, değişken olarak farklı bireyler tarafından farklı biçimde kullanılmaktadır. Zamanın değerini tayin etme, ritimler ve eylemlerin temposu, onların zamana göre sıralanmaları; çevrenin farklı parçalarını ne sıklıklarda etkileyeceğini gösterir. Gece ya da gündüz iş saatinde ya da tatilde acele ya da sakin bir işte, böyle zamansal biliş parçaları, bilişsel çevre şemalarının gelişimini etkileyecektir. Çevrede, toplumun ritimleri ve tempolarının dikkate alınması gerekli olmaktadır. Zamana göre sıralanmalar, zaman-eylem sistemiyle yakın ilişkili kılınarak, toplumsal uzam gibi, toplumsal zamanın da varlığı vurgulanmıştır, (67)

Biliş, bu antropolojik perspektifte değişik çevre parçalarının, değişik zaman periyodu içinde aralarında oluşturdukları farkları belirleyip, toplumsal ve fiziksel çevrelerin kurulması ile ilişkili kılınmıştır, (68).

U. Neisser ve G.T. Moore'a göre; Bilişin psikolojik yaklaşımda ele alınması, toplumun güncel yaşamında dünyayı nasıl anladıkları ile ilgilidir. Toplum tarafından tasarlanmamış bir çevreyi, toplum nasıl anlar ve kullanır? Bilişe bu açıdan ençok Neisser (1967), Moore ve Hart (1971), Ittelson 1973, Moore ve Colledge (1976) açıklık getirmişlerdir, (69),(70).

Biliş süreçlerinin önemli işlevlerinden biri, bilgiyi özetlemek, önceden kestirilebilen çevreyi kurmak ve düzenli olarak yöneltmektir. Bilinen çevre ve onun bilişsel gösterimleri çevreyi basitleştirmiştir.

ÇEVRESEL BİLİŞ VE ÇEVRESEL ALGI İLİŞKİLERİ

Çevresel biliş psikolojisinde Neisser (1976) tarafından tanımlanan değişiklik; insanın zihinsel süreçlerinin bir bilgi toplama, işleme ve depolama süreçleri dizisi biçiminde belirlenmesi ve algı, biliş süreçlerini birleştirme eğilimi olarak vurgulanabilir, (71). Bu görüş, Ittelson (1973) tarafında da desteklenmekte olup, birbirlerini etkileyerek çalışan bu iki sistem, bir üst algısal biliş sisteminin (perceptiocognitive) alt parçaları biçiminde değerlendirilmektedir, (72).

Ancak, Downs ve Stea'nın ÇEVRESEL ALGI ve ÇEVRESEL BİLİŞ arasında yaptıkları ayırım dikkat çekicidir, (73). Onlara göre; çevresel algı bir uzamsal bütünün görüntüsü nedeniyle ortaya çıkan bir süreçtir ve bir ya da daha fazla duyu tarafından uzamsal bütünün anlık kavranışı içinde sonuçlanır. Zamansal olarak, anında hazır olan çevresel olay ve ilişkilerle bağlantı kurmuş ve çevreye ani davranışlarla yönelmiştir. Stea'ya göre çevresel biliş, hem bir anda ve hem de bir dizi göz gezdirmeler içinde çok yaygın uzamların belirli çevre ve koşullarda kavranıp, beyinde belirlenmesidir. Ne ani davranış ne de hazır olan anlık

fiziksel çevre ile birleştirilmeye gereksinme duymazlar, (74).

Özetlersek, belirlemeye çalıştığımız algı süreciyle bu bölümde ayrıntılarına inilen biliş süreçleri arasındaki belirgin farklılıklara değinme gereğini duymaktayız. Algı ve biliş süreçlerinin çalışmalarını ayırmak, birinin nerede bittiğini ve diğerinin nedere başladığını açık olarak ortaya koymak olanaksız gibidir. Bu birbiri içine girmiş iki farklı sürecin en belirgin ortak yanı birinin oluşumunun diğerine bağlı olmasıdır ki; H. W. Ittelson'a göre DUYUM, ALGI ve BİLİŞ sıralamasıyla normal işlevini tamamlayıp BİLGİ İLETİŞİM sürecini kapsarlar, (75). Ancak her duyumun algılamayı oluşturamayacağı gibi algılama olamaksızın da biliş süreçleri işlevlerini sürdürmektedirler. Bu da biliş ile algı arasındaki en belirgin farkı oluşturur.

Özetlediğimizde;

ALGI:

- Kısa dönem bellektir,
- Anlık değerlendirmelerdir,
- Olaylarla dolaysız ilişki halinde olup dikkat ve seçicilik faktörü altında duyulardan geçerek oluşur.

BİLİŞ:

- Uzun dönem bellektir,
- Algıların zaman boyutunda birikmesi sonucunda oluşurlar,
- Öğrenme devreye girmektedir,
- Biliş duyular yoluyla yalnız algılayarak değil, bellekten bilgileri geri çağırarak, bilinen ve bilinç altı öğrenmeler yoluyla da oluşur,
- Somut öge ve ilişkiler yerine bireyde oluşan bilgi birikimi ve tarih-

sel boyuttaki koşullanmaların kavramsal ilişkileri belirginleşmeye başlar: İmge ve imgeleme olayı gibi.

Algı ve biliş süreçlerinin işleyiş bakımından farklılık göstermesine karşın hiçbir zaman birbirlerini azda olsa etkilemedikleri söylenemez. Salt algı ve salt biliş değerlendirmelerinin yapılamıyacağı bir gerçektir. Ancak çalışma alanımızda yapılan deneysel araştırmalarda soru sorma biçimi ve yanıt alma süresine bağlı olarak toplumun daha çok algıları ve daha çok bilişleri değerlendirilmiştir. Her algısal değerlendirmede bilişsel değerler olabileceği gibi, her bilişsel değerlendirmede de algısal değerler olabilir. Eğer amaç uygulamalarda bunları ayrı ayrı değerlendirmek ise teknik seçiminde titizlik göstermek ve uygun yolları bulmak gerekmektedir.

REFERANS SİSTEMLERİ VE UZAM KAVRAMLARI

Çevre imgesi T.Gärting'e göre; uzun dönem bellek içinde farklı referans sistemlerine uygun bir biçimde oluşmakta ve Rock (1973) tarafında da bu referans sistemleri İÇSEL ve DIŞSAL referans sistemleri olarak tanımlanmaktadır. Daha sonraları Hudson (1969) ve Hart, Moore (1973) geliştirdikleri psikolojik araştırmalarında, referans sistemlerinin önemine değinip, bunları vücut akslarının karşılaştırılmasıyla birbirlerine uyumlu hale getirilmiş BİREY MERKEZLİ referans sistemleri ve birbirlerine göre düzenlenmemiş DIŞSAL referans sistemleri olarak adlandırıp, bunların bireyin psikolojik gelişim sürecinde kazanılmış olduğu vurgulamışlardır, (76). Benzer biçimde çevre imgesinin kazanılan temsilleri, Burnette'nin açıklamalarına göre de; referans sistemlerinin kazanılmasıyla oluştuğu belirlenmiş ve bu referans sistemlerinin Lynch'ın imgelem öge örüntüleriyle ilişkili bir modeli geliştirilmiştir, (77).

Referans sistemlerini içeren uzam kavramı, bireyin çevresiyle farklı ilişkilerinden kaynaklı farklı biçimlerde değerlendirilmiştir. Buna göre, Norberg-Schultz farklı uzamsal kavramları şöyle tanımlamaktadır; fiziksel eylemin yararsal uzamı, anlık yönlendirmenin algısal uzamı, bireyin çevresinde durağan ögelerin mevcut uzamı, fiziksel dünyanın bilişsel uzamı ve saf mantıksal ilişkilerin soyut uzamı biçimindedir. YARARSAL UZAM; bireyi doğal organik çevresi ile bütünleştirir. ALGISAL UZAM; bireyin değerlendirmesinde en gerekli şeydir. MAVCUT UZAM; bireyi topluma ve kültürüne ait kılar. BİLİŞSEL UZAM'ın anlamı; uzam hakkında bireyin düşünme yeterliliğinin olduğunu gösterir, son olarak MANTIKSAL UZAM; ögeleri tanımlamak için araçlar önerip en alt düzeydeki yararsal uzamdan en üst düzeydeki mantıksal uzama doğru büyüyen, gelişen özü oluşturur, (78).

Lynch'a göre; Bireyin çevre imgesinin oluşması, tanımaya, değerlendirmeye ve davranışa uygun olarak fiziksel çevre içinde sonuçlanmaktadır. İnsanın çevresiyle ilişki kuran çevre imgesinin temeli, çevre ögeleri arasındaki ilişkiyi kavramaya bağlıdır. En iyi kavranan çevre, tek düze doğrusal bir çevre olmayıp zengin ve çeşitli olmalıdır. Ancak çeşitlilik yanında çevre ögelerinin mantıksal bir takım ilkelere uyarak bir araya getirilmiş olmaları gerekmektedir. Bazı çevrelerin kolay ve anlaşılır imgeler vermesi onun sadeliğinden değil, anlamlı bağlantıların çeşitliliğinden kaynaklanmaktadır. Lynch'a göre insan, çevre elemanlarını açıkça kavramak ister. Bu çevre bileşenlerinin tanınması ve ilişkilerin belirgin bir modele bağlanmasındaki kolaylığa paralel olarak gelişmektedir. Çevrenin belirgin ve tanımlanabilir olması, insan eylemlerini gerçekleştirmede sonsuz kolaylık ve rahatlık getirmektedir. Bu da çevre özelliklerinin anlamlı olmasından ileri gelmektedir. Anlaşılabilir bir çevre imgesi veren belirgin fiziksel çevre, toplumsal ilişkilerde ortak bilgi birikiminin ve simgelerin oluşumunu sağlayarak toplumsal bir görevi de üstlenir. Böyle özelliğe sahip çevreler, insana güven verdiği gibi çevreyle yakın ilişkilere girmeye de olanak sağlar, (79).

ÖĞRENME VE

BİLGİ EDİNME SÜRECİ

G. Thomson'a göre; İnsan, dış dünyayı bilinçli bir amaçla değiştirme sürecinde deneme-yanılma yoluyla tüm dünya yasalarını ve ögeler arası ilişkileri kavrar. İnsanın bilgisi, yaşamının başlangıcında, ögelerin dış görünüşleriyle sınırlıdır. Bu, algısal bilgi aşamasıdır. Ancak birey, ögeler ve ilişkileriyle belirli aralıklarla yüzyüze geldiğinde olayların özüne inmeye başlar. Bu da ussal ya da mantıksal bilgi aşamasını belirler. Bilginin insanda gelişme süreci; duyu organları aracılığıyla alınan biçim belirleyici algısal bilginin, olayların özüne inen gelişmiş kavramlardan ussal bilgiye dönüşmesiyle tamamlanmaktadır. Algısal bilgidен ussal bilgiye geçiş, analiz ve sentez süreçlerinden geçerek oluşur. Bu süreç aşamasında öze ilişkin olan, biçime ilişkin olan dan, genelde, özelden soyutlanarak ussal sınıflamalar ve kuramsal sistem içinde düzenlenerek duysal algılar kavramsallaşmaya başlar. Güncel yaşamımızda, algısal bilgidен ussal bilgiye geçişi, önceden hiç bilmediğimiz ya da çok az bildiğimiz herhangi bir şey hakkında bilgi edinmeye başladığımızda, izleyebiliriz , (80).

P. Guillaume'nın belirttiği gibi; Aynı gelişim sürecini çocukların gelişiminde de görebiliriz. Çocuklar, ilkin çok basit sözcüklerle konuşmaya başlarlar, dokunma duyularıyla çevreyi yoklayıp tanıma sürecini görsel duyu ile de karşılaştırarak basit kavramlar ve ilişkiler kurabilirler, (81). Ancak mantıksal ilişkileri kavrama, tam anlamıyla gelişmiş kavramsal düşünme, daha büyük yaşlarda oluşmaktadır. Çocuk bulunduğu ortamın dilini, düşünce tarzını ve tüm kültürel olgularını öğrenme süreci içinde özümler ve toplumun bir üyesi olarak zihinsel gelişimini sürdürür. Çocukların dünyayı tanıma süreci içinde, farklı işlevdeki dizgeleri tanımaları, ancak belirli yaşlarda görülmektedir, (82).

İlkel bilgi, uygar uscu bilginin tersine somut ve özeldir. Soyutlama gücünden yoksundur. İlkel düşünce, gerçek karşısında ussal bir tutumdan

daha çok duyumsal bir düzeyi yansıtmaktadır. Piaget'e göre; Zihinsel gelişmenin ilk aşamasında çocuk, kümeler yoluyla düşünür. Çocuk deneme-yanılma yoluyla ögeler arasında bağlantılar kurar; bu ilişkiler, ilk çağlarda biçimci ve yüzeysel olup, gruplandırma tamamen özeldir, (83). (J. Piaget, B. Inhelder, 1948). Ancak geçici ve değişkendir ve deneyim artıkça çocuk bazı nesnel ilişkileri de kavramaya başlar. Bu kavrayış ussal ya da biçimsel olmayıp daha çok algısal ve işlevseldir. Bilginin gelişmesi, birbiri ardından değişik aşamalardan geçerek döngüsel ve devingen bir süreci oluşturur.

G. Thomson'un belirlemelerinden; Birinci aşama, algısal bilgi aşamasıdır; dış dünya ögeleriyle bağ kurmayı içerir. İkinci adım, algılamayla elde edilen verileri bir araya getirip yeniden düzenleyerek birleştirme aşamasını belirler. Bu kavrama, yorumlama ve değerlendirme aşamasıdır. Üçüncü aşama, soyutlamadan tekrar somuta dönme aşamasıdır. Bilgi edinme, deneyimle başlar kavramlaştırma, deneyim içinde elde edilir ve sonra tekrar somuta dönmek zorunda olup, sınama ve geliştirme sürecini belirler.

İlkel insanın evrene ilişkin kavramları, içinde yaşadığı toplumsal ilişkilerin düzeyinde oluşur. Toplumların kendi gelişimine paralel bu kavramlar da, ağır ve sürekli bir biçimde gelişirler. İnsan düşüncesinde oluşan köklü değişiklikler, toplum yapısında meydana gelen aynı alanda değişikliklerin bir yansımasıdır, (84).

Çevre hakkında geçerli bilgiler, bireylerin bilinçli öğrenmeleri ve bilinçsiz algılamalarından olmak üzere, iki yolda elde edilecektir, (85).

Ü Ç Ü N C Ü
B Ö L Ü M

- ÇEVRESEL İMGE
KAVRAMININ GELİŞİMİ VE ARAŞTIRMA ALANLARI,
- BİLİŞ SÜRECİNDE İMGENİN ÜÇ BOYUTU VE FARKLILAŞIMI,
- ŞEMALAR VE UZAMSAL DAVRANIŞ,
- BİLİŞ HARİTASI VE UZAMSAL DAVRANIŞ,
UZERİNE UZMANLARIN GÖRÜŞLERİ

ÇEVRESEL İMGE
KAVRAMININ GELİŞİMİ VE
ARAŞTIRMA ALANLARI

U. Neisser'e göre; İmgeler ve imgelerin belirli düzenlerde ilişkilerini gösterir şemalar, tüm zihinsel yaşam için önemli olup farklı yollar içinde birleştirilmiştir. Farklı bireysel imgeler, araştırmalarda oldukça güç uğraş alanlarını belirlerler. Ancak imgeler bireysel olmaları ötesinde; belirli imgelerin belirli gruplar içinde paylaşılması nedeni, toplumsal olma niteliğine de sahiptirler. İmgeler, iki yönlü bir etkileşim sürecinde, bireylerin dünya görüşünü, yaşam biçimlerini ve adetlerini etkileyip, çevrenin güçlüklerini yenmeyi, onunla başa çıkma yollarını bulmayı, seçeneklerden yeglemelerini belirlemeyi ve kendini organize ederek, çevreyi tasarlamayı içerir. İnsanlar sahip oldukları uzamsal ve uzamsal olmayan imgelerin her ikisi içinde, kurdukları çevre ve bu çevreye karşı davranışları ile ilişkili kılınmıştır. "Biliş bir yapıdır ve arkasında bıraktığı izler insan yaşantısını düzenler", (86). Bilişte depolanan bilgiye, yenisi eklenerek, belirli bir düzen içinde birbirlerine uygun hale getirilir ve kurulan bu düzen ya da şema, bilgilerin denetimi altına organizmayı eyleme hazırlayıp, çevreyi etkilemektedir, (87).

İmgeler, değerler ve faktörlerin her ikisinin birleşmesi ile anlam kazanır. Değer, çevrede kıymet biçerek, iyi ya da kötü bir ölçekte imgenin ölçülmesidir. İmgenin bu boyutları, gördüklerimizden neyin doğru olduğuna ve nasıl hareket edeceğimize karar vermede önem kazanmaktadırlar.

Boulding (1956)'e göre; İmgelerin farklı boyutları ve sınıflanması:

1. Uzamsal imge (Spatial İmage)

Uzamda, yerlerinin gösterimleri olup, sadece belirli yerler için sınırlandırılmış değildir. Bu nedenle, birey tarafından bu tür imgelerin nerelere ait olduğunun bilmesiyle, kültüre bağlı olmalarına rağmen, evrensellik özelliğine de sahiptirler.

2. Zamana ait ve geçici imge (Temporal Image)

Zaman akışının bir gösterimidir. Kültürlerin zamana farklı bakışları içinde, bireylerin, yerlere, kendi imgelerine bağlı olarak önem vermelerinden oluşur.

3. İlişkisel imge (Relational Image)

Bir dizge olarak, bireyin etrafındaki evrenin gösterimidir ve kültürel farklılaşım göstermektedir.

Uzamsal, zamana ait ve ilişkisel imgeler; belirgin olarak çevresel imgelerle ilişkili kılınmıştır. Toplum, uzamsal olduğu kadar zamansal imgelere de sahiptir. Bu imgeler, zamanın, uzamın ve ilişkilerin anlaşılmasını içerip, çevrenin nasıl biçimlendirilmiş ve nasıl kullanılmış olduğunu belirlerler.

4. Bireysel imge (Personel Image)

Çevrenin birey merkezli gösterimleridir. Bireyin etrafındaki roller ve ilişkilerdir. Bireysel imge, toplumsal bir düzeyde kültürel değişkenlerle, ilişkisel imgenin bir parçasını oluşturur.

Bireysel imge; bireyin, toplumun kendisini ve toplumun yapısını görme biçimidir. Düzenlemeler, uzam, zaman, anlam ve iletişim bütünü içinde, uygun davranışları ve rolleri tanımlayarak, toplumsal tasarımları etkiler.

5. Değer imgesi (Value Image)

Bütünün değişik parçalarının daha iyi ve daha kötü bir ölçek üzerinde değerlendirilmesidir. Kültürel ve bireysel olarak fazlasıyla değişkendir.

6. Etkileyici imge (Affectional Image)

Duygusal bir etki içinde, bireyde belirlenmiş imge biçimini oluşturmaktadır.

Değer ve etkileyici imge; bir fikrin imgesini içerir. Değerlendirmede, eylemlerin yeğlenmesinde, yaşam biçiminde, göçmenlikte ortam seçmede, tasarım kadar büyük rol oynar.

7. İmgenin; bilinçli, bilinç dışı ve bilinç altı içinde oluşmasıdır.

Bu tür imgeler; mevcut imgelerle değişmeye karşı çok direnirler, duygusallık ile yüklü bilinçsiz ve bilinç altı yeğlemeler üzerine kurulmuşlardır.

8. İmgenin; kesin ya da kesin olmama boyutları içinde açıklığı ya da belirsizliği durumudur.

Zihinsel haritalarda özellikle yolların belirlenmesi büyük önem taşımaktadır. Bunların, çevresel öğrenmeyi kolaylaştırması için, düzenlenmeleri gerekmektedir. Bu tür imgelerin doğruluğu hakkında toplumun güveni ya da güvensizliği, onların kullanımlarını etkiler.

9. İmgenin; gerçek ya da gerçek olmayan bir boyut kazanması ile ortaya çıkmaktadır.

İmgenin kesin ya da kesin olmayan boyutları ile ilişkili kılınmıştır. Ancak karar vermenin önemi açısından etkileri, gerçek dünyada ortaya çıkar.

10. İmgenin; paylaşılmış "genel", paylaşılmamış "özel" bir ölçekteki değerlendirilmesidir, (88).

Bu tür genel ve özel imgeler, çevresel eğilimler ve seçimler içindeki ilişkilerde önem kazanmaktadır. Tasarım kararları alınırken özel imge-

lerden çok, geniş ölçüde paylaşılmış ortak imgelerin yansımaları daha geçerli görülmektedir, (89).

Rapoport'a göre; İmgeler somut ve soyut bilgi uyarılarının her ikisini içererek genellikle farkına varmanın ötesinde gerekli özel önermelerdir. Tüm imge biçimleri, pekçok farklı elemanın bütünleşmesiyle şematik olarak oluşur ve algısal olayları denetleyip uygun imgeleri onaylarlar. Ancak, imgeler gerçek dünya ile karşılaştırıldığında bir uyumsuzluk söz konusu ise uyarının sürekliliğinden değişmeye uğrarlar, Rapoport (1977). Boulding (1956) in sınıfladığı imge özellikleri Rapoport tarafından iki başlıkta toplanmaktadır. Bunlar:

- a. Değer imgeleri (değer ve etkileyici imgeleri içerir).
- b. İşlevsel bilgi imgeleri (uzamsal, zamana ait, ilişkisel ve bireysel imgeleri içerir).

İmgeler ve şemalar çevresel biliş içinde büyük rol oynamaktadırlar. Lynch (1960), toplumun, kentlerin yapısını nasıl anladığına ve onları nasıl kullandığına ilgi duymuş ve ilk olarak, toplum, fiziksel çevrenin bilişsel yapılarını biliyormu, özelliklerini fark edebiliyormu? Sorularına yanıt aramıştır.

Lynch (1960), araştırmaları sonucunda; toplumun, fiziksel çevreyi ve özelliklerini sözlü ya da grafik olarak tanımlayabildiklerini belirleyip, toplumun imgelem açısından bir takım farklılıklar göstermesine karşın genelde çevreyi 5 belirgin sınıf; BÖLGELER, KENARLAR, YOLLAR, DÜĞÜMLER ve "LANDMARK"lar içinde ayırt edebildiklerini açıklamıştır, (90). Hollanda'da De Jonge (1962) in yaptığı araştırma ile, Lynch'ın Amerika kentlerinde yaptığı imgelem araştırmaları kuvvetlendirilmiş ve kullanılan yöntemlerin tüm çevreler için, toplumun imgelerini araştırmada yararlı olacağı ortaya konmuştur, (91). Rapoport'un belirttiği gibi; Çevresel ögeler toplumun oynadığı rollere bağlı olarak zaman zaman farklı biçimlerde tanımlanabilirler. Örneğin bir yol, içinden geçen kişiler için yol özelliğinde iken o, çevrede

oturan sakinler için bir sınır özelliğini belirleyebilir. Bu nedenle araştırmalarda ögelerin nasıl tanımlandığına değeri vermek gerekmektedir.

Lübnan'da yapılan imgelem araştırmasında, deneklerin imgeleyebilme ölçütü olarak, işlevsel ve etkileyici boyutlara ağırlık verdikleri, diğer araştırmalara ek olarak belirlenmiştir. İmge alanında yapılan tüm çalışmalarda, Lynch'ın (1960) belirlediği kent imgesinin KİMLİĞİ, YAPISI ve ANLAMI olan üç bileşenin vurgulandığı görülmektedir.

Çevre içinde hareket eden insan, çevreyi kendi içinde yaptığı eyleme bağlı olarak, sınırlanmış bölgeler, bağlantılar ve engeller biçiminde imgeler. Uzamın felsefi görüşlerinden biri BOŞ anlamında olmasıdır. İnsan yeryüzüne geldiğinden beri bu boşluğu anlamlı kılmak için adlandırmaya, tanımlamaya ve sınırlamaya ihtiyaç duymuştur.

Toplumdaki çevresel izlenimler, bir seçim işlemine bağlı olarak düzenlenirken dizgelerin sürekli ve belirli olmaları toplum imgelerinin oluşmasına en çok katkıda bulunan özelliklerdir. Lynch (1960) bu özelliği İMGELENEBİLİRLİK (imageability) diye adlandırmıştır, (92).

Çevresel imge, bireyin belleğinde, kendine ait çevrenin, temsil edilmesidir. Zihinsel harita, bilişsel harita, ve uzamsal gösterimler terimi; çevrede uzamsal ilişkilerin gösterimlerini vurgulamak için kullanılmıştır, (93).

Algılama ile alınan bilgiler, biliş süreçleriyle depolanmakta, sınıflanmakta ve korunmakta olup, herhangi bir ögeye ait tutulmuş bilgi, öge yokken çağrılmak istendiğinde, ögenin zihinsel gösterimleri olan imgesiyle karşılaşmaktadır. Çalışmamızda konu edilen imge, varolan öge, olay ve ilişkilerin imgeleri biçiminde değerlendirilmiştir. Ancak yaratıcı imge varlığını da belirlemek gerekmektedir, yaratıcı imge; ya daha önce gerçek öge hiç algılanmamış ya da evrende bulunmayan bir ögeyi oluşturmak için bellek yaratıcı gücüyle imgeler önermektedir. Bu, mimarlığın ve güzel sanatların bireye özgü sanatsal yaratıcı yönünü belirlemektedir.

Lynch'a göre; insanın çevre içindeki davranışlarının, geliştirdiği çevresel imgesine bağlı olma nedeni, çevreden edinilen bilgilerin, çevre imgesini oluşturması ve bu imgelerin diğer ögeleri yorumlayarak eylemlerini düzenlemesinden kaynaklanmaktadır, (94).

Stea ve Downs (1970):

- a. Araştırma stratejisini seçme ve
  - b. Problem belirlemeye değinerek, çevresel imge araştırmalarını sınıflandırmışlardır. T. Garling, 1980 de benzer biçimde aşağıdaki gibi bir sınıflama yapmıştır.
- Bir bütünün tanımlayıcı modeli biçiminde olan araştırmalarda; çevre ögelerini, bireysel farklılıkları ortaya koymak ve bireylerin yanıt-lama biçimleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amaçlanmıştır.
  - Analitik deneysel model biçimindeki araştırmalarda ise; belirlenmiş değişkenler arasında kurulan rastgele ilişkilerin araştırılması amaçlanmaktadır.

İlk araştırmalara örnek olarak; Lynch (1960); Appleyard (1970) De Jonge (1962), Guick (1963), Lee (1968), Orleans (1973), Francescato ve Mebane (1973), Milgram ve Jodelet (1976), Herrison, Howard, Rozella ve Baxter (1972), Hart ve Moore (1973), Sregel ve White (1975)'in araştırmaları gösterilebilir.

İkinci deneysel model çalışmaları da gittikçe artmaktadır. Bunlar: Lee (1962,1970), Lowrey (1970,1973), Downs (1970), Canter ve Tagg (1975). Appleyard (1969), Carr ve Schissler (1969), South Worth (1969), Golledge, Briggs ve Demko (1969), Milgram, Greenwold, Kessler, Mc Kenma ve Waters (1972), Passini (1977), Beck ve Wood (1976)'un eserlerinde ele alınmıştır.

Diğer pek az çalışma, sistematik olarak değişik ve denetlenmiş değişken-

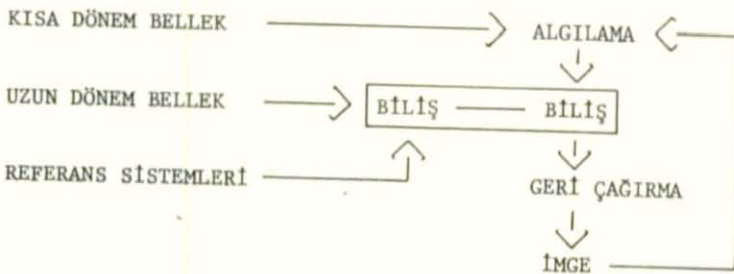
ler üzerine kurulmuştur. Bunlar; Michon (1968), Kosslyn, Pick ve Fariella (1974), Acredola, Peck ve Olsen (1975), Hardwick, Mc Intyre ve Dick (1976), Kozlowski ve Bryant (1977)'ın araştırmaları olup deneylerini, doğal çevrenin değişkenlerini içeren yapay çevrelerde, değişkenleri denetleyerek gerçekleştirmişlerdir.

İmgelem alanında yapılan çalışmalar; imgeleri tanımlayanlar, çevre ve birey ilişkileri içinde imgenin kazanılması biçiminde olanlar, çevresel imgelerin çevresel yönlendirme içindeki değerlendirmelerini kapsayanlar, kuramları geliştirmede uzun dönemde amaçlanmış araştırmalar ve mevcut çevrede öne sürülen gelişmeleri amaçlayan çalışmalar olarak özetlenebilir, (95).

BİLİŞ SÜRECİNDE İMGENİN ÜÇ BOYUTU VE FARKLILAŞIMI

Burnette'e göre; Çevresel imgeler, algılama sürecini örgütleyip, alınan bilgileri sınıflamak, çözümlmek, birleştirmek, depolamak ve gördüğümüz şeylere tepkimizi düzenleme işlevini üstlenmektedir. Birey ve çevre arasında kurulan iki yönlü etkileşim aracı imge, bireysel eğilimleri açıklar ve bilişle ilgili tüm bilgiler için bir referans (baş vurma) sistemini belirler, (96).

O halde zihinsel süreçlere imgeyi de katacak olursak şöyle bir model kurma olanağını bulabiliriz: (Şekil 8)

Şekil 8. Algı, Biliş ve İmge Modeli

Bireylerin davranışları, farklı ölçekteki her uzam içinde, çevresel im-
geleri tarafından yönlendirilir, (97). O halde bireysel imgelerin ve
değerlendirmelerin, bireyin çevreye olan davranışlarını olumlu düzeyde
tutmasında, bilinmesi ve araştırılması, çevresel tasarımlar için değer-
li verileri belirleyecektir.

Zihnimizde oluşan çevresel imge, tüm duygularımızın çakışmasıyla, tüm
zihinsel süreçlerimizin bir bileşkesi biçiminde dış ve iç referans sis-
temlerine bağlı olarak biçimlenip, bireyle dış dünya arasındaki ilişki-
leri organik olarak geliştiren ve düzenleyen iki yönlü etkileşim süre-
cinin sonunda ortaya çıkar. Lynch, çevresel imgenin; KİMLİK, YAPI ve
ANLAM gibi üç farklı bileşen içinde analiz edilebileceğini belirleye-
rek, imgenin kimliğinin; diğer imgelerden ayrılan özellikleriyle oluş-
tuğunu, imgenin yapısının; değişik imgelerin, bireyde meydana getirdi-
ği uzamsal model ilişkileri içinde belirlendiğini, son olarak imgenin
anlamının ise; imgenin birey tarafından pratik veya duygusal değeri-
lendirilmesi biçiminde ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Zihinsel imgeleri-
mizin gerçek öğelerle olan konumlarını kesin, değişmez bir modelle be-
lirlemek yerine daha esnek yakınlık, ayrılık, kapalılık, süreklilik gi-
bi kavramlarla belirleme olanağı vardır. Çevre imgesi gerçeklerden sap-
tırılmış, abartılmış veya zayıflatılmış olmasına karşın, güçlü bir ti-
polojik benzerlik içindedir , (98).

Çevre imgesinin, algılama ve biliş alanlarında olduğu gibi hem aynı kül-
tür içinde hem de farklı kültürler içinde bireysel ayrılıklar gösterdi-
ği söylenebilir. İnsanlar evrensel olan bir dünyayı değil, çevresi ile
geçmiş deneyimlerinin ürünü olarak farklı dünyaları algırlar , (99)
Bu da B Goodchild'a göre; kültürel ve kişisel imge ayrılıklarının belir-
lemektedir, (100).

Ayrıca çevrede yaşam süresi ve o çevrede bulunma amacı, imge farklılaşmasına
neden olmaktadır. Lynch, bireysel farklılaşımına karşın toplumsal imge-
ler arasında bağlantı olduğu varsayımı ile farklı kentler için ortak
imgelem öğelerini saptamıştır. Daha sonra toplumsal sınıflar arası, mes-
lek grupları arası, yaş, seks ve eğitim farklılaşımalarında imgelem öge-
leri üzerine araştırmalar yapılmıştır.

ŞEMA VE UZAMSAL

DAVRANIŞ

Neiser'e göre; Algılama, yalnız bir eylem değil zamana ve uzama bağlı, devamlılık gösteren süreçtir. Bireyler, çevreyi algılayıp tanımladıktan sonra onun içindeki hareketlerini belirli bir zihinsel tasarıya göre planlarlar. Bu, beyinde oluşan tasarı bize çevresel şemayı göstermektedir. Bir yontucu, bitmiş yontunun neye benzemesi gerektiğinin tasarımlarıyla işe başlar. Bir oyuncu, topa vurduktan sonra nasıl hareket edeceği fikriyle oynar. Bu fikirlerden başlayarak ilişkilerin nesnel durumu, ilişkili olduğu ögenin hareketiyle, bireyin kendi hareketi, birbirlerini etkileyerek, birey, olayın eylemler dizisini algılar, neyin yapılması gerektiğinin öz bir tasarımını geliştirir. Tekrar etkileme, tekrar algılama ve son durumun elde edilmesine kadar devam eder. Bireyin her bir hareketi, denenmiş ilişkilerin ve mevcut ilişkilerin durumuna, bireyin beklentilerine ve tasarılarına bağlı olarak gelişir, (101).

Şema, Piaget'ye göre uyum'dur. Bireyin geçmişte yaptığı ve algılamış olduğu şeylerden dolayı bugünkü durumu kazanması halidir. Şema; algısal döngünün bir parçasıdır, algılanan ögelerin bir takım özellikleri ve bireyin deneyimleri tarafından değişebilir, bireyin içsel ve zihinsel yapısına ait bir oluşumdur, alınan bilgilerle, hareketleri ve araştırmacı etkinliklerini yönlendirir ve daha sonraki deneyimler için bilgileri yararlı hale getirir.

Şemanın işlevi, bazı benzetmelerle kesin olarak ortaya koyulabilir. Bir duyu içinde bir bilgiye kabul sistemi olarak bakıldığında şema; bilgisayar programlama dilinde bir genel biçim "format" gibidir. Bilginin kesinlik kazanması için "format"ın kesinlikle belirtilmesi gerekir.

Bir şema, bir "format"a benzetildiği gibi ayrıca bir plan işlevini de üstlenmektedir. Miller, Galanter ve Pribrom'un tanımlarında, algısal şemalar; algıları ve ögeleri belirlemek için biriken bilgiyi "format"a

dönüştürmekte yararlanılan planlardır. Gördüğü önemli işlevlerinden biri, başın ve gözlerin araştırıcı hareketlerini yönetmektir. Şema, yalnız bir plan değil aynı zamanda planın uygulayıcısıdır da, (102). Bir yönlendirme şeması, bireyin beklentileri ve amaçları doğrultusunda çevresel bilgilerin kazanılmasıyla yönlendirilmiş olup, hedefe götüren rota olarak da tanımlanmaktadır, (103).

Rapoport şema konusunu şöyle özetliyor; Şemalar tarafından önceden kararlaştırılan davranışlar, deneyimler, mevcut ve geçmiş davranış içinde denetlenir. Çocuğun gelişimi kısmen şemaların gelişmesi ve şemalar arası kültürel etkilenme değişimidir. Davranışların planlanması olan şemaların en önemli özelliklerinden biri, önceden denenmemiş bir süreç olmasıdır. Ancak dolaylı olarak öğrenilmiş olabilir. Böyle bilginin doğruluğu, bireyin bilgi birikimine, verilerin doğruluğuna ve onu çözümlemedeki yeteneğe bağlıdır. Dolaysız deneyim, bireyi zamanla daha doğru ve açık şemalara doğru götürür. Bireysel bilgi birikiminin yerine geçen şemalar, fiziksel çevrenin uzamsal imgelem haritaları olup, uzamsal davranışı etkilerler. Toplumun oluşturduğu uzamsal dizilerin fark edilebilmesi için önceden kazanılmış olması gerekir. Şemalar; deneyimlerin, sosyal durumların, rollerin, etkinliklerin ve komşuluk ilişkilerinin farklılaşması ile değişiklik gösterirler. Sınıflama süreçlerine, adlandırmaya ve belirli yerlerin, grupların, simgelerin yeğlenmesine ve değerlendirilmesine bağlı olan şemalar, uzamsal davranışı yönlendirir, başka bir deyişle uzamsal davranış bir şema varlığı ile belirgin duruma geçer.

İmgeler, toplumu ve çevreyi birleştiren etkilerin davranış yönlendiricisi olarak şemaları oluştururlar. İmge ve davranış arasındaki ilişkiler, çevresel tasarım kararlarında dikkate alınması gereken verileri oluştururlar. Uyarı ve cevaplar arasında düzenleyici olarak aracılık yapan şemaların olmasına karşın, davranış sonuçlarının nasıl olduğunu gösteren bir gösterge yoktur. Bu da, plan denilen başka bir bileşenin varlığını belirler ki; bizi imgeden davranışa götürür.

Değerler ve istekler bütünü, değerlerin imgeleri göstermesi ve istek-

lerin de planları göstermesiyle belirlenmiştir. Değerler, planı başarmak için karar vermede önemlidirler. Planlar ise imgeyi kullanıp davranışa rehberlik eder. Uzamsal şemalar, sadece denetim, davranış ve uzam içinde toplumun yerini tayin etmez, aynı zamanda elde edilen ve gelen bilgiyi organize eder ve düzenlerler, (104).

BİLİŞ HARİTASI VE UZAMSAL DAVRANIŞ

D. Stea'ya göre; Bilişle ilgili haritalamalar, çevrenin zihinsel tanımlamalarıdır. Bireylerin uzamsal davranışlarını anlayamadıkça haritaların nasıl kazanıldığını ve kullanıldığını anlamamız olanaksızdır. Gerçek ve imgelemiş öge arasında tam bir ilişki yoktur. Ancak her iki durumda da kararlı ve uygun iletişimle denge kurulmaktadır. Fiziksel dünyadan kavramsal uzama geçiş ve deneyimle kazanılan bilgilerin bireyden alınması grafik ya da sözlü tanımlama biçiminde gerçekleşmektedir.

Tarihçi Arnold Toynbee'ye göre; "GERÇEK TARİHİN KENDİSİ ÖNEMSİZDİR, ÖNEMLİ OLAN, TOPLUMUN İNANDIĞI VE İMGELEDİĞİ HİKAYEDİR." Aynı olaya tasarım alanında yer verildiğinde; MİMARLIK VE KENT DÜZENLEME ÖNEMLİ BİR ŞEY DEĞİLDİR. ÖNEMLİ OLAN TOPLUMUN ÇEVREYİ VE BİNAYI, NASIL İMGELEDİĞİ VE İMGELEYECEĞİDİR. BAŞKA BİR DEYİŞLE TOPLUMUN OLUŞTURDUĞU KAVRAMSAL UZAM, FİZİKSEL UZAM KADAR ÖNEMLİDİR.

Biliş haritaları; eylemin tasarlanması için zihinsel düzenlemeler olarak; imgelerin rolünü ve işlevini belirlemekte, bireyle çevresi arasında iki yönlü etkileşim içinde bir aracı örüntü olarak bireyin ilişkili kılınan imgelerinin zihinde canlandırılması biçiminde ortaya çıkmaktadır. Biliş haritaları, toplumun simgesel anlatımları, iletişim, açıklama, çeviri ve anlam için temel bir referans sistemini belirler. Biliş haritalamasında üzerinde durulan, bireyin anında neyi algıladığından öte, önceki uzantılarının ve geçmiş deneyimlerinin çevre hakkındaki bilgileridir. Bu süreç, bireyin çevresi hakkında grafik ya da sözlü olarak ne bildiği,

öğelerin olay ve ilişkilerin bireyin zihninde nasıl dönüştürüldüğü ve iletildiğidir. Hiç kimse bir başkasının aklından nelerin geçtiğini okuyamaz. Ancak bir takım grafikler ve tanımlamalar isteyerek bireyin çevre hakkında fikirlerini almış olabiliriz. Bilişsel haritalama, günlük fiziksel çevrenin kavranmasında kazanılmış kodlanmış, depolanmış, çözülmüş ve uygulanmış uzamsal bilgiler tarafından oluşan temel süreçtir. Bu süreç, birbirini etkileyen tüm zihinsel kayıtları içerir. Bireyin, çevresiyle doğrudan deneyimi sonucunda elde edilir ve kümeleme yoluyla ilişki kurarak birleştirici öğrenme biçimi ile bireyin ilk biliş haritalarını kurmasına olanak sağlar, (105).

Neisser'e göre; Biliş haritalaması, uzun yıllar önce Tolman tarafından ortaya koyulmuştur. Son bir kaç yıl içinde gündeme getirilen bu teknik, psikologların, coğrafyacıların ve plancuların uzamsal yönlendirme problemlerine yoğun olarak ilgi duymaları sonucu yeniden ele alınmıştır, (106).

Biliş haritaları, çevrede bireyin gerçek veya imgelemiş hareketleri tarafından kazanılmıştır. Bireyin uzamdaki durumunu da içererek çevreye ait referans sistemlerine bağımlı zihinsel temsillerdir, (107).

Şemalarla haritalama arasında ölçek farkı, önemli ayırıcı nedendir. Şemalar, daha küçük ölçeklerde, örneğin, bina ölçeğinde kullanılırken haritalama daha büyük, çevre ölçeğinde ele alınmaktadır.

R.M. Downs ve D. Stea'ya göre; İnsanın çevresi ile olan etkileşimi, bir uyarı cevap ikilisi içinde, uzamsal ilişkilerin güncel görünüşleri ve biliş haritalarının insan yaşamında etkin rol oynamasıyla gündeme gelir. Her uzamsal davranışta önce bir biliş haritası parçası amaç edilmiştir. Biliş haritalarını HARİTA terimiyle vurgulamak tüm haritaların işlevlerinin benzer olmasından kaynaklıdır, (108).

A. Rapoport'a göre; belirgin bir çevrede uzamsal bilginin bireysel biliş gösterimlerini zihinsel harita olarak dikkate almak gereklidir. Çünkü bilişsel haritalama süreci ile coğrafik haritalar, uzamsal bilgiyi kod-

lamada, bilgiyi soyutlamada, simgelemede, şematize etmede bazı genel özellikleri paylaşırlar. Ancak zihinsel haritalar ya da biliş haritalama terimine, açıklık getirmek gerekir, buradaki haritalama, toplumla ilgili toplumun çevresel yeğlemeleridir. Coğrafi haritalar ise, belirli bir uzmanlar grubu tarafından yapılır ve gerçek biliş haritaları değildirler. Bireylerin yansıyan etkinlikleri, simgeleri ve gösterimleri tarafından kurulan uzamsal şemalar biliş haritalarıdır. Bunlar, toplumun uzamsal çevresi hakkında elde ettiği bilgileri kodlama,depolama, geri çağırma ve çözümlene içinde psikolojik dönüşümlerin bir serisini oluşturur.

Biliş haritalaması çalışmalarının altında iki temel varsayım yatmaktadır. Birincisi; uzamsal çevre ile onu bilmiş olma arasında bir bağlantının varlığı, ikincisi ise; bilmiş olma biçimi ile uzamsal davranış arasında bir bağlantının varlığıdır. Tüm zihinsel haritalar, mekan, yön ve kimlikle ilgilidir. Bu haritaların bazı özellikleri farklı gruplar tarafından yetersiz bırakılmış ya da bozulmuştur. Bu nedenle biliş haritaları, olası tüm farklı gruplardan oluştuğunda, yetersizlikler birbirini tamamlayıp, genel biliş hakkında daha sağlıklı bilgileri ortaya koyacaktır.

Belirli fiziksel çevrelerde, davranışlar bilişle çok yakın ilişki halindedir. Algılanmış çevre içinde toplumun belirli bir durumu olan davranış; değişik gruplar tarafından kazanılan zihinsel haritalar, onların hataları, farklılıkları, çevrenin fiziksel yapısı ve sosyo-kültürel yapısı ile ilişkili kılınarak belirlenebilir. Zihinsel haritaların işlevlerinden biri, çevreyi basit olarak tanımlamaktır. Birey tarafından üzerinde durulan öge, ilişkiler ve farklılıklar, haritalama işleminin temelini oluşturur. Çevrenin bir parçasını kullanan bireyler, bütünü küçük bir simge ile hatırlarlar, böylece pek çok yer simgeler ve simgesel değerlendirilmeler ile kişilik kazanarak haritalanırlar.

Genel olarak biliş haritaları, Appleyard (1970) tarafından üç büyük sınıfa ayrılmıştır:

BİRLİKSEL (Associational): Farklılaşmaya, birliğe, işlevselliğe, toplumsal ya da fiziksel özelliklere bağlıdır.

TOPOLOJİK (Topological): Sürekliliğe, harekete, birleşme yerlerine ve özelliklerine bağlıdır.

DURUMSAL (Positional): Uzamsal yerleştirme, yön ve mesafe üzerine vurgulanır.

Appleyard (1970) biliş haritalarında yapılan hataların, öğelerin kullanım işlevinin belirsizliğinden kaynaklandığını belirlemiştir.

Biliş haritaları, imgeler, şemalar ve özellikleri arasında yakın bir uygunluk vardır. Biliş haritalarının temelinde uzamla ilgili olmasına karşın, zamanı, ilişkileri, kendi kendine imgenmeyi, duygusallığı, bilinç, bilinç altını ve bilinçsizliği de içerir. İmgelere ve şemalara benzer olarak bilişsel haritalar da, çevresel bilgiyi basitleştirmiş olup fiziksel çevrenin güçlükleri ile başa çıkmaya yardım eder, (109).

Yapılan pek çok tartışmada belirlenmiştir ki; öğrenme, biliş haritalarının kurulmasında büyük rol oynamaktadır. Deneyim ve öğrenme, bireyleme, bilginin nasıl yapılaşacağını, basitleştirileceğini, deneme yanılma yolu ile çevre içinde davranış gelişmelerinin nasıl biçimleneceğini gösterir. Öğrenme, deneyim, yargılama, hata ve hataları düzeltme ve benzetmelerle gelişimini sürdürüp somuttan soyut kavramlara ve ilişkilere doğru bir süreci izlemektedir.

D Ö R D Ü N C Ü
B Ü L Ü M

UYGULANAN
YÖNTEMLER

- YÖNTEM I
  - BİLİŞ HARİTALAMASI
  - SORUŞTURMA TEKNİKLERİ
- YÖNTEM II
  - YEĞLEME VE UYUM TESTLERİ
  - ANLAMSAL FARKLILAŞIM ÖLÇEĞİ (SD)
  - ANLAMSAL DERECELENDİRME ÖLÇEĞİ (SRS)

UYGULAMALAR

- UYGULAMA I, UYGULAMA II VE UYGULAMA III'ÜN AMAÇLARI
- UYGULAMA I VE SONUÇLARI
  - NE SORUSUNA YANIT
- UYGULAMA II VE SONUÇLARI
  - NASIL SORUSUNA YANIT
- UYGULAMA III VE SONUÇLARI

UYGULANAN
YÖNTEMLER

- YÖNTEM I • BİLİŞ HARİTALAMASI
• SORUŞTURMA TEKNİKLERİ

BİLİŞ HARİTALAMASI

K. Lynch'a göre bu yöntem; başlangıçta bireyin imgeleme yeteneğinin varlığını belirtmek için yürütülmüş, çevrenin toplumsal imgelerini genel olarak belirleyip, çevrenin referanslarıyla karşılaştırmak, çevresel tasarımlar için öneriler getirmek ve son olarak da çevrede toplum imgesinin gerçeğini ortaya koymak için geliştirilmiştir, (110).

Biliş haritalamasında sadece görsel olarak algılanan ögeler değil, aynı zamanda tarihsel, politik, ekonomik ve işlevsel ögeler de toplum için önem kazanmaktadır. Bu nedenle tasarım kararlarında kullanıcıların görsel olduğu kadar işlevsel olan bilgilerine de değer vermek gerekmektedir.

Haritalama ve çevresel imgelerin saptanma çalışmalarına öncülük eden Lynch, birbirleriyle belirgin bağlantılar kurmuş olan çevrenin seçkin kısımlarının, çevreyi imgelemede daha başarılı olacağını öne sürerek, Boston, New Jersey ve Los Angeles kentlerinde imge saptama-biliş haritalama çalışmalarında bu varsayımını denemiştir. Lynch, pilot çalışmalarında; birkaç eğitilmiş denegi araştırma alanında, gece ve gündüz, yaya ve taşıtla gezdirerek, gözlemlerinden çevrenin güçlü ve zayıf yanlarını ve genel kuruluşlarını, haritalar ve raporlar-

la saptamış, ayrıca buna paralel olarak genel toplumu simgeliyecek bir grup denek üzerinde de benzer bir soruşturma düzenlemiştir. Bu çalışmada, deneklerden çevrenin ilgi çekici ve önemli özelliklerini gösterir bir harita taslağının çizimi, bir kaç hayali gezi boyunca izlenen öge ve olayları gösterecek ayrıntılı çizimler, çevrenin en seçkin ögelerinin listesi ve tanımlamaları yazılı olarak istenmektedir. Anket sırasında çizimin izlediği sıra, belirgin ögeler, ögelerin çizilme sıklığı, çiziliş sıraları analiz edilir. Bu iki çalışma sonunda genel çevre imgesinin görsel açıdan güçlü ve zayıf yönleri, kritik hatlar, diziler ve ilişki düzeyleri belirlenir. İkinci aşamada bazı kararsız durumlar incelenir, daha küçük denek gruplarıyla, belirlenemeyen ve çözüm aranan noktalar, yeniden ayrıntılı olarak irdelenip ortaya koyulur.

Bütün bu çalışmaların sonunda çevrenin genel imgelem haritası, ögeler arası ilişkiler, yeterli ve yetersiz olan yönleri, değişime açık öge ve ilişkiler belirlenmiştir.

Özetlersel, Lynch, ilk aşamada;

- Uzmanların sistematik olarak belirlediği çevre imge örüntülerini saptamış ve uzmanların imgelenebilir kent ögelerinin bilgi haritasını ortaya koymuştur.

İkinci aşamada;

- Deneklerden çevre krokisini çizmeleri istenmiştir. (Çizim süreci anında ayrıntıları anlamak için araştırmacı tarafından gerekli notlar alınmıştır).

Bu krokiler çizilirken, Lynch'ın deneklerden istemiş olduğu ayrıntılar şunlardır:

- Çevrenin krokisini bir yabancıya kısaca anlatacak biçimde çiziniz,
- Başlangıç ve bitiş noktaları verilen, hayali geziyi ayrıntılı olarak anlatınız,
- Bu çevrenin isminin sizin için neyi simgelediğini, neyi anımsattığını ve çevrenin fiziksel olarak nasıl betimlendiğini anlatınız,
- Çevrede, görülen, işitilen ve kokusu alınan etkileyici şeyleri sıra ile yazınız,
- Çevrenin en belirgin öğeleri nelerdir, (bunlar büyük veya küçük olabilir, ancak hatırlanması ve betimlenmesi en kolay olanlar hangileridir) yazınız ve tanımlayınız,
- Bu öğelerle ilgili öznel duygularınızı belirtiniz,
- Haritanın kuzeyini gösteriniz,
- Bu soruşturmalardan bulunmak istenen nedir, belirtiniz,
- Nerede olduğunuzu ve nereye gittiğinizi bildiğinizde hissettiklerinizi yazınız,
- Bu çevrede yolunuzu kolayca bulup, bulamadığınızı belirtiniz,

- Bildiğiniz hangi çevrenin sizce kolay yönlendirmesi vardır, nedenlerini sıralayınız, (111).

SORUŞTURMA TEKNİKLERİ

Lynch'ın kent ölçeğinde ele aldığı araştırmasında üç tip soruşturma örneği görülmektedir:

- Grafik soruşturma (Biliş)
- Yazılı soruşturma (Anket)
- Sözlü soruşturma

Lynch, biliş haritalarından elde ettiği ögeleri; "LANDMARK", YOL, DÜÇÜM, BÖLGE ve KENAR olarak sınıflayıp, şöyle açıklamaktadır.

Biliş haritalarında; "LANDMARK" olarak kuleler, alışılmamış binalar ve heykeller önemli rol oynar. Çünkü bunlar, belirli bir mesafeden kolayca belirginleşmişlerdir. YOLLAR, insan etkinliğini olanaklı kılan rotaları belirler, genellikle sokakları kapsar, DÜÇÜMLER pek çok etkinliğin kesiştiği vurgu noktalarıdır. BÖLGELER, kolay hatırlanır benzer ögelerin oluşturduğu yapay ve doğal özellikleri karakterize eder. Son olarak KENARLAR, görsel olarak tanımlanmış alanları, diğerlerinden ayırır. Bu çalışmalarda biliş haritaları ile şemalar genel olarak aşağıdaki iki tanımla belirlenmiştir.

- Biliş haritaları, esas olarak daha büyük ölçekte algısal bir şemadır.
- Her ikisi de yön gösterici bilgileri kapsamaktadır.

U. Neisser'a göre; Biliş haritaları, algısal yönlenmeyi gerçekleştiren şemaları içermektedir. Şema, sadece haritanın bileşenleri değil, aynı zamanda algıyı yönlendirerek, bilgiyi gerçekleştirendir.

Bilişsel veriler, kesin olarak bireyler için dikkate değer önemli özelliklerdir. Bireyler sadece seyahat anında yönlenme şemalarını kullanmazlar. Onlar, kendilerine çevre hakkında soru sorulduğunda da bu şemaları kullanırlar. Bu çalışmalarda asıl temel, biliş haritalarıyla zihinsel imgelerin aralarındaki sıkı ve yoğun ilişkinin varlığıdır, (112).

Önce de belirtildiği gibi S.A. Lee'ye göre; biliş çalışmalarının altında iki temel varsayım yatmaktadır. İlki, uzamsal çevre ile onun bilmiş olma yolu (imgeleme) arasında bir bağlantının olduğu, ikincisi bilmiş olma biçimi ile uzamsal davranış arasında bir bağlantının varlığıdır, (113).

Çalışmamızın bu bölümünde Lynch'in (1960) kent ölçeğinde uyguladığı BİLİŞ HARİTALAMASI tekniği tanıtılmaya çalışılmıştır. UYGULAMA I bölümümüzde bu tekniği seçmemizin temel nedeni; Lynch'in (1960) kent ölçeğinde bulduğu imgelem öge örüntüleriyle çalışma alanımız Meryemana kırsal yöresinde saptanan imgelem öge örüntülerinin ilişkilerini araştırmak istememizden kaynaklanmaktadır.

YÖNTEM II:

- YEĞLEME VE UYUM TESTLERİ
- ANLAMSAL FARKLILAŞMA ÖLÇEĞİ (SD)
- ANLAMSAL DERECELENME ÖLÇEĞİ (SRS)

Bu testlerden ilk ikisi sadece tanıtılmakta, üçüncü anlamsal derecelenme ölçeği (SRS) ise UYGULAMA II bölümümüzde denek değerlendirmelerinin araştırılmasında kullanılmaktadır.

YEĞLEME VE UYUM TESTLERİ:

İnsanların belirli öge, olay ve ilişkilere karşı olan tutumlarını doğrudan ölçme olanağı yoktur. Ancak sözel ve yazılı olarak sorulara yanıt vermelerinden bir takım bilgiler elde edilmektedir.

Ç.Kağıtçıbaşı'na göre; Bu amaçla sosyal psikologlar, çeşitli tutum ölçme teknikleri geliştirmişlerdir. Bunlar; Thurstone'un 'eşit görünen aralıklar tekniği', Likert'in, 'toplamalı sıralama tekniği' ve Guttman'ın, 'birikimli ölçekleme tekniği' olarak sıralanabilir. Bu tekniklerin ölçme biçimleri birbirinden oldukça farklıdır. Davranışlarla tutumlar arasında genellikle tutarlılık sözkonusudur. Ancak bazı istisnaların oluşması, beklenmeyen ve ender rastlanan durumlarda görülmektedir. En doğal durum ise, gerçek yaşamda gözlemlenen tutum-davranış tutarlılığıdır.

Bu gözlemlerden kaynaklı, uzun yıllar pekçok kuramcı ve araştırmacı, insan davranışının temelinde tutarlı olma gereksinmesinin bulunduğunu savunmuşlardır.

Gestalt'cı görüş içinde (Wertheimer, 1912; Köhler 1940; Koffka, 1935; Lewin, 1935, 1936) alan kuramı ile algı ve tutumların tutarlılığı öne sürülmüştür. Lecky (1945), ise tüm insan düşünce ve davranışının "kendi kendisiyle tutarlı olma" ilkesine dayandığını belirlemiştir. Bu saydığımız sosyal psikologlar, tutarlılık kavramının yerleşmesine öncülük etmişlerdir. Ancak tutarlılık kuramlarının ilki olan 'denge kuramını' geliştiren Heider (1946, 1958), bu alanın önemli kişilerinin başında gelmektedir. Denge kuramı ve ondan kaynaklı diğer kuramlar, bugün sayıca çoğalarak herbiri tutarlılık kavramının görgül araştırmalarında kullanılıp, davranış ön tahminleri yapılmaktadır, (114).

ANLAMSAL FARKLI-
LAŞMA ÖLÇEĞİ
(SD):

Osgood ve Tannenbaum'un uygunluk kuramı, kendine temel olarak Heider'in denge kuramını alarak, çeşitli araştırmalar içinde geliştirilmiştir. (Osgood ve Tannenbaum, 1955), (Osgood, 1960) (Tannenbaum, 1967). Uygunluk kuramında, kişinin bir iletişim sonucu, zihinsel süreçlerinde beliren denge kurucu ayarlamaları ele alınmaktadır.

Bu kuramda zihinsel öğeler (-) ya da (+) işaret verilmekten de öteye giderek her öğenin olumluluk ya da olumsuzluk derecesi -3'den +3'e kadar sayısal olarak belirlenmektedir. Böylece bu kuram, hem Heider'in denge kuramından, hem de Rosenberg ve Abelson'un belişsel dengeleme kuramından, daha kesin sayısal ön tahminler yapabilmektedir , (115),

Öznel değerlendirmelerde, ölçü aracı olarak Duyarlık Eşigi teknikleri, Sıralama Cetvelleri ve özellikle Osgood tarafından geliştirilen Farklılaşma Cetveli kullanılmaktadır. Dilbilim kaynaklı olan Osgood, Suci, Tannenbaum'un geliştirdiği anlamsal farklılaşım ölçeği, Osgood'un kendisi (1971), Bergler ve arkadaşları (1975), ve Krampen (1978) tarafından eleştirilmiş, sonuçta güvenilir, geçerli ve kullanışlı bir araç olduğu kanıtlanmıştır, (116).

Osgood ve arkadaşları (1975) tarafından geliştirilen anlamsal farklılaşma cetveli (SD), karşıt sıfat çiftlerinden kurulmuş, bu sıfat çiftleri bağlantılarına göre; 3 faktör altında toplanmıştır:

- Değerlendirme
- Güç
- Etkinlik, (117).

Sıfat çiftleri:

İyi $\frac{+3}{-3}$: $\frac{+2}{-2}$: $\frac{+1}{-1}$: $\frac{0}{0}$: $\frac{-1}{+1}$: $\frac{-2}{+2}$: $\frac{-3}{+3}$: kötü

kurulup, denekten; verilen herhangi bir şey karşısında, örneğin; iyi, kötü sıfat çiftinde istenilen bir yere işaret koyularak değerlendirilme yapması istenmektedir.

ANLAMSAL DERECE-
LENDİRME ÖLÇEĞİ
(SRS):

R. Küller, çevresel değerlendirmelerde kullanılan sıfatları 8 ayrı faktör altında toplamaktadır.

Bunlar;

- Hoşluk
- Karmaşıklık
- Birlik
- Kapanmışlık
- Güç
- Sosyal statü
- Sevgi
- Özgürlük

olarak sıralanmaktadır.

Ancak, R. Küller'in ölçeği karşıt sıfatlarından kurulan Osgood'un derecelenmesinden, aynı sıfatın, en çok ve en az değerinde belirlenmesiyle ayrılık göstermektedir.

R. Küller'e göre derecelenme şöyledir:

'1y1'

ya

ya da

en az $\frac{-3}{1}$ $\frac{-2}{2}$ $\frac{-1}{3}$ $\frac{0}{4}$ $\frac{+1}{5}$ $\frac{+2}{6}$ $\frac{+3}{7}$ en çok

Bu derecelenme herbir sıfat için, ister negatif ister pozitif olsun ayrı ayrı değerlendirmeyi verdiği için Osgood ölçeğinden daha yararlı görülmektedir, (118). Bir sıfatta en az ve en çok derecelenmeyi gösteren anlamsal derecelenme ölçeği, bireyler tarafından ayrı ayrı kullanılıp, 7 'li ölçeğe belirti-

len işaretlere göre değerlendirme yapılmaktadır.

Örnek olarak 10 kişi arasında yapılan bir değerlendirme:

en az $\frac{xx^3}{x^2}$ $\frac{x^1}{x}$ $\frac{0}{x^1}$ $\frac{x^2}{x^2}$ $\frac{3}{3}$ en çok

$$(2x(-3) + 2x(-2) + 1x(-1) + 1x(+1) + 1x(+2) =$$

$$-6-4-1+1+2 = -8$$

$$\text{Aritmetik Ortalama} = \frac{8}{10} = -0.8$$

Özellikle değerlendirmedeki kolaylığından ötürü öznel değerlendirmeler için, yeglenen bir tekniktir, (119).

(SD) Anlamsal farklılaşım derecelenmesi için sıfatlar arasında faktör analizi yapmak zorunlu görülmektedir. Ancak bazı yazarlar; Örneğin Osgood ve Küller'in belirledikleri boyutları evrensele yakın varsayıp kendi sıfatlarını bu boyutlara uygun seçmek eğiliminde görülmektedirler. İlk bakışta olumlu gibi görülen bu çözüm yolu, toplumlar arası sıfat anlamlarında görülen anlam farklılaşımaları ile yanlışlara yol açabilir. Örneğin; toplumumuzda, İngilizce "complexity" karşılığı karmaşıklık sıfatının çoğu zaman karışıklığa yol açtığı; karmaşıklığın karışıklık olarak değerlendirildiği; "Uzamsal İmgeler, Biliş Biçemleri (Stilleri) ve Estetik yeglemelerin Doğası: Trabzon'da beş pilot çalışma" adlı araştırmada bir yan bilgi olarak saptanmıştır, (120).

Bu nedenle araştırmamızda, böyle hazır faktörler altına sıfatlarımızı yerleştirmek yerine, kullanıcı tanımlamalarında elde edilen sıfatları, belirli elemeler ve tanımlamalarla en sık kullanılmalarına göre en aza indirgeyip, sıfatların herbiri birer faktörmüş gibi kullanılmıştır.

UYGULAMALAR

UYGULAMA I Bölümünde araştırmayı amaçladığımız konular:

- Meryemana kırsal yöresinin imgelem ögelerinin saptanması, farklı sıklıkta imgelem ögelerini içeren haritaların belirlenmesi,
- K.Lynch (1960)'in kent ölçeğinde ortaya koyduğu imgelem öge örüntüleriyle (YOL, DÜĞÜM, SINIR, BÖLGE, "LANDMARK"), araştırma alanımız kırsal yörede elde edilen imgelem öge örüntülerini karşılaştırmak,
- Denek grupları aralarında imgelem ögeleri farklılaşmalarını ve benzerliklerini araştırmak,
- Denek grupları aralarındaki anlatım biçimleri farklılaşmalarını araştırmak,
- Denek grupları aralarında haritaları gerçeğe uygun çizenleri ve çizmiyenleri araştırmak,
- Yöre ögelerinin evrensellik düzeyini araştırmak,
- Yapay ve doğal imgelem ögeleri bağıllılıklarını araştırmak,
- Bireylerin yörede bulunma sıklığı ile imgelem öge sayıları arasındaki ilişkiyi araştırmak,
- Bireylerin yörede bulunma amacına göre imgelem ögeleri sayıları arasındaki ilişkiyi araştırmak,
- Bireyde rahatlama kavramı ile yaşadığı, gezdiği, gördüğü çevreyi bilmesi arasındaki ilişkiyi araştırmak,
- Haritalama işleminde deneklerin ilkin çizdiği ögelerle beğenip beğen-

mediği ögeler arasındaki ilişkiyi araştırmak ve V. İmamoğlu'nun (1980) bina ölçeğindeki bulgularıyla karşılaştırmak, biçiminde sıralanabilir.

UYGULAMA II. Bölümünde araştırmayı amaçladığımız konular:

- Uygulama I de saptanan Meryemana yöresi imgelem ögelerinin denek betimlemelerinden elde edilen boyutlarda aldıkları değerleri belirlemek,
- Yapay ögelerle doğal ögelerin, aynı sıfatlarda aldıkları değerleri karşılaştırmak,
- Her sıfatta ögelerin aldıkları değerleri gösterir grafikleri belirlemek,
- Her öge için sıfatların aldıkları değerleri gösterir grafikleri belirlemek ve hangi ögenin hangi sıfatla vurgulandığını saptamak, biçiminde belirlenebilir.

UYGULAMA III Bölümünde araştırmayı amaçladığımız konu:

- Bir denetim aracı olarak çalışmamızın bu bölümünde, Uygulama I ve Uygulama II, biliş ve anlamsal sıralama ölçeği teknikleriyle elde edilen verilerden bağımsız, Meryemana yöresinde 1981 yaz yarı yılı bitirme projesi yapan KTÜ. Mimarlık Bölümü öğrencilerinin başarı düzeyleri ile elde ettiğimiz bulgulara uyup uymamaları arasındaki ilişkiyi araştırmak,

olarak belirleyebiliriz.

UYGULAMA I.

DENEKLER

- İnşaat Mimarlık Fakültesi ve Orman Fakültesi görevlilerinden oluşan kullanıcı grup.
- Orman Fakültesi Öğretim Üye ve Yardımcılarından oluşan uzman grup.
- Mimarlık Bölümü Öğretim Üye ve Yardımcılarından oluşan uzman grup.
- KTÜ.de yaşayan, dış ülke ve farklı kültür kökenli bireylerden oluşan grup.

Görsel değerlendirmede çevrenin estetik boyutunun ağırlık taşıması ve estetik değerlere duyulan ilginin bireylerin toplumsal sınıflarına bağlı olarak farklılaşım göstermesi nedeniyle, (121), tüm bu grupları oluşturan bireyler rastlantısal biçimde 95 kişi olarak belirlenmiştir. Denekler; yöre hakkında genel değerlendirmelerin yapılması ve toplumsal boyutlara ulaşmak için, olası farklı uzmanlık düzeylerinde, yaş ortalaması 30 olan bireyleri kapsamaktadır. Ön koşul olarak çalışma alanının deneklerce önceden yaşanmış olması denetimi arandı, yöreyi bilmeyenler ve çok az bilenler için de, amacı çevreyi gezmek ve tanımak olduğu bildirilen bir gezi düzenlendi. Uygulamanın ilk temel adımının serbest çizim olmasına karşın, değerlendirmelerin çizim yeteneğinin ölçülmesi anlamında olmadığından ve salt bir grup aynı statüyü paylaşan bireyler için geçerli olma sakıncasından kaçınmak nedeniyle, denek anlatımlarını kuvvetlendirmede; çizim+yazılı anlatım verileri istenmiştir. Farklı kültür kökenli yabancıların araştırmaya alınmasıyla da yöresel değerlerin evrensel boyutları ne düzeyde üstlendiği tartışılabilecektir.

UYGULAMA I.

Süreç açılımı:

Birbirini tamamlayan iki farklı teknikte oluşmaktadır.

- Serbest çizim + yazılı anlatım.
- Çizimi açan ve genel nitelikte sorulardan oluşan anket.

Uygulamanın nasıl yapılacağını gösteren ön bilgiler, rehber I, rehber II, çizim için boş bir yaprak ve anket formu bir bütün haline getirilip deneklere dağıtıldı (Ek II'e bakınız).

Ön bilgiler bölümünde uygulamanın amacı deneklere şöyle belirtiliyordu:

"Araştırmada Meryemana ve çevresi çalışma alanı olarak seçilmiştir. Sizden bu bölgeye ait bazı bilgiler istenmektedir. Vereceğiniz yanıtlarla kimliğinin arasında bir bağ kurmak söz konusu değildir. Yapabildiğiniz ölçüde, istenilenleri dikkatle ve eksiksiz yanıtlamaya çalışınız. Bu çevre için alınacak tasarım kararlarının sizlerin yanıtlarından kaynaklanabileceği düşüncesiyle gereken ilgiyi göstermenizin önemini, tekrar vurgulamak gerekir."

Serbest çizim

Yazılı anlatım:

Bu uygulama başlangıçta değindiğimiz dört farklı denek grubunun dışında çalışmamızla ilgili aynı ilgi alanımızı paylaşan araştırmacılara da uygulandı. Bu imgelem haritalarındaki tüm imgelem öğeleri alınarak araştırmacılar imgelem haritası HARİTA I oluşturuldu.

Serbest çizim (Haritalama) işlemi, deneklere verilen şu bilgilerle başlatılmış oldu: "Verilen boş yanıt kağıdını istenilen yönde tutarak, Meryemana çevresini bir başkasına kısaca anlatacak biçimde, önemli görülen şey-

leri çizerek ve isimlerini belirterek çevreyi tanımlayan ayrıntılı bir haritasını çiziniz."

Değerlendirmede çizim sürecini izleyebilmek için, V. İMAMOĞLU'nun "Binalara İlişkin Zihinsel Plan, Kullanım ve Değerlendirmeler" adlı yapıtında ilk kez uygulanan teknikte olduğu gibi, deneğin uzun zamanının alınması ve bıktırma olasılığını ortadan kaldırmak amacıyla benzer bir teknik geliştirilmiştir, (122). Araştırmamızda deneklere dörder dakikalık üç aşamada deneyi yönetenin uyarısıyla farklı koyulukta, üzerleri 1., 2., 3., diye etiketlenmiş üç ayrı değerde kalem kullanılmıştır. İlk dört dakikada en koyu 1. kalem (8B) çizime başlatılmış dördüncü dakikanın bitiminde deneklerden 1. kalemi bırakıp 2. kalemle (HB) çizime kaldıkları yerden devam etmeleri istenmiş ve son aşamada uyarı yenilenerek en soluk değerde 3. kalem (7H) kullanılmıştır. Bu aşamalar deneklere sözlü olarak ayrıntılı bir biçimde açıklandıktan sonra haritalamaya geçilmiştir. Bu nedenle deneklere verilen REHBER I, formunda bu aşamalarla ilgili yazılı açıklama yapılmamıştır. Farklı çizim yetisine sahip bireylerin anlatımlarını kuvvetlendirmek ve değerlendirmede yorumla açık yönler bırakmamak için çizilen öğelerin yanlarına adlarının da yazılması istenmiştir.

UYGULAMA I. DE ARAŞTIRILAN KONULAR VE SONUÇLARI

Ögelerin en az çizilenden, en çok çizilene doğru % sıralanması ve farklı denek gruplarındaki % imgelem sıklığını gösterir, tablo 1 oluşturuldu ve bu tablo değerlerine göre;

Meryemana yöresi imgelem öğelerini gösteren farklı imgelem sıklığında haritalar elde edildi:

HARİTA I:

Çevresel psikoloji alanında araştırma yapanların imge haritalarından oluşturulan tüm öğeleri gösterir, Meryemana araştırmacılar imgelem öğeleri haritası.

TABLO 1. Ögelerin en çok çizilenden en az çizilene doğru % olarak sıralanması ve farklı denek gruplarındaki % imgelem sıklığı

	TOPLAM DENEK (95)	KULLANICI DENEK (44)	UZMAN MİMAR (15)	UZMAN ORMANCI (29)	YABANCI DENEK (7)
1 ORMAN	100	100	100	100	100
2 PATİKA	93	100	100	96	85
3 MANASTIR	92	97	93	100	85
4 DERE	92	95	100	100	100
5 YOL	92	95	100	93	55
6 KÖPRÜ	82	77	93	82	85
7 KONUK EVİ	72	70	73	89	14
8 PİKNİK TERASLA.	71	63	93	62	85
9 KAYALIK	69	63	86	65	85
10 BİNALAR	68	34	86	96	14
% 50 11 TEPELER	67	77	40	62	85
12 DANIŞMA	51	36	73	58	71
13 MASALAR	48	68	33	31	28
14 ÇEŞME	47	52	33	51	28
15 MANASTIR MERDİVENİ	47	61	80	20	14
16 KAVŞAK	45	11	100	62	71
% 25 17 TEMİZ HAVA, GÖK	26	15	26	20	57
18 ÇAĞLAYAN	25	25	26	17	42
19 KUŞ SESİ-DERE SESİ	24	15	33	31	0
20 ELEKTRİK TRAFOSU	18	15	6	27	14
21 HELA	18	11	26	24	18
22 YAYLA-ORMAN SINIRI	16	11	0	37	0
23 SU BENDİ	13	27	6	3	0
24 ORMAN-YOSUN KOKUSU	13	11	6	3	3
25 LEVHALAR	5	2	12	4	0

HARİTA II:

Denekler tarafından çizilen haritalarda %25'in üstündeki sıklıkta ortak imgelem ögelerini gösteren harita.

HARİTA III:

Denekler tarafından çizilen haritaların %50'nin üstündeki sıklıkta ortak imgelem ögelerini gösteren Meryemana yöresi toplumsal imgelem haritası.

Meryemana yöresi için toplumsal imgelem ögeleri; haritalarda %50'nin üzerinde ortak ögeleri veren, bir bileşke ögeler bütünü olarak belirlendi. Meryemana yöresini sınırlayan ögeler; kuzey ve güney doğrultusunda dereye paralel giden yolun, Meryemana Manastırını görmeye başladığı yerle, düğüm olarak saptanan, köprü olarak belirlenebilmekte, Doğu ve Batıda ise vadiyi saran ve sarı imgeler oluşturan tepelerle vurgulanmaktadır. Haritalarda izlendiği gibi araştırmacılar imgelem ögeleri harita I, diğer haritalardan daha fazla imgeyi içermektedir.

Denek grupları aralarında, imgelem ögeleri çeşitliliği, farklı her gruptan rastlantısal olarak seçilen dört haritada açıkça sergilenmektedir. İstatistik açıdan da, sıklığı %25'in üzerinde saptanan imgelem ögeleri çeşitliliğinin, denek grupları aralarında farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır. Ayrıca haritalardan elde edilen verilerin güvenilirlik ölçümü için herbir denek grubu bir diğerinin denetim grubu olarak düşünülmüş, en azından denek grupları arasında %50'nin üzerinde ortak imgelerden oluşan bileşke ögeler bütününde, imgelem açısından farklılık göstermemeleri denetimi aranmıştır.

$$Z = \frac{P_1 - P_2}{\sqrt{P(1-P) \left(\frac{1}{n_1} + \frac{1}{n_2} \right)}}$$

$$P = \frac{P_1 \times n_1 + P_2 \times n_2}{n_1 + n_2}$$

Denek grupları arasında her bir ögenin (%25'in üzerinde imgelenen) bağıl imgelem sıklıkları yönünden önemli farklılık gösterip göstermediği istatistiksel olarak yan tarafta belirtilen formül yardımı ile araştırılmıştır.

P_1 = Karşılaştırılacak iki denek gruplarından birinin, herhangi bir imgelem ögesi için aldığı imgelem değeri (bağıl sıklık olarak).

P_2 = Karşılaştırılacak iki denek gruplarından diğerinin, aynı imgelem ögesi için aldığı imgelem değeri, (bağıl sıklık olarak).

$Z > 1.96$ ise %5 yanılma olasılığı ile fark önemli kabul edilir.

$Z < 1.96$ ise %5 yanılma olasılığı ile fark önemli değildir. Başka bir deyişle aralarında anlamlı fark olduğu söylenemez.

Bu formüle göre; Her bir denek grubu tarafından imgelenen herbir ögenin % imgelem değerleri (bağıl sıklıkları):

KULLANICI-MİMAR

KULLANICI-ORMANCI

KULLANICI-YABANCI

MİMAR-ORMANCI

MİMAR-YABANCI

ORMANCI-YABANCI

biçiminde birbirleriyle karşılaştırılmış ve aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir:

- ORMAN, PATİKA, MANASTIR, DERE, PİKNİK ALANLARI, KAYALIK, ÇEŞME, KÖPRÜ ögelerini imgeleme yönünden, denek grupları arasında önemli farklılık göstermemektedir.
- YOL ögesi, KULLANICI-YABANCI denek grubu dışında, diğer gruplar tarafından, imgeleme yönünden önemli farklılık göstermemektedir.
- BİNALAR ögeleri, KULLANICI-MİMAR, KULLANICI-ORMANCI, MİMAR-ORMANCI denek gruplarında imgelem yönünden önemli farklılık göstermemekte, ancak YABANCI-MİMAR, YABANCI-ORMANCI, YABANCI-KULLANICI gruplarında önemli farklılık göstermektedir.

Yukarıda sıraladığımız %50 nin üzerinde imgelem ögeleri denek grupları için bileşke ögeler bütünü olarak belirlenmişti. Denek grupları arasında harita verilerinin güvenilirliği açısından olaya bakıldığında: Sadece YOL ve BİNALAR imgelem ögelerinde, YABANCI grubunun diğerleriyle farklılık gösterdiği belirlenmiş olmaktadır. Ancak bunun temel nedeninin, YABANCI denek grubunun, diğer denek gruplarına kıyasla daha az sayıda olmasından kaynaklanma olasılığına dikkati çekmek isteriz. Sonuç olarak haritalarda %50 nin üzerinde imgelennmiş ögelerin denek grupları için güvenilir veriler olduğu kabul edilmiştir.

Diğer imgelem ögeleri için denek grupları ilişkileri de istatistik olarak şöyle sıralanabilir.

- DANIŞMA ögesi, KULLANICI-MİMAR, KULLANICI-ORMANCI, KULLANICI-YABANCI, MİMAR-ORMANCI. denek grupları tarafından imgeleme yönünden önemli farklılık göstermemekte, MİMAR-YABANCI, ORMANCI-YABANCI gruplarında ise önemli farklılık göstermektedir.
- MANASTIR GİRİŞİ ögesi, KULLANICI-MİMAR, ORMANCI-YABANCI denek gruplarında imgeleme yönünden önemli farklılık göstermemekte, diğer gruplar arasında ise önemli farklılık göstermektedir.
- KAVŞAK ögesi, ORMANCI-YABANCI denek grubunda imgeleme yönünden önemli farklılık göstermemekte, diğer tüm gruplar tarafından ise imgeleme yönünden önemli farklılık göstermektedir.

Bu değerlendirmelerde, TEMİZ HAVA ve GÖKYÜZÜ, haritalarda grafik olarak anlatılmadığından değerlendirmeye alınmamıştır. TEPELER ögesi KAYALIĞIN, KONUK EVİ ögesi BİNALARIN, MASALAR ögesi PİKNIK ALANLARININ kapsamına girdiklerinden birbirleriyle birleştirilmiş ve hangisinde % olarak en fazla değerde ise o değer üzerinden hesaplamaları yapılmıştır.

Çalışmamızda temel amacımız, denek grupları arasındaki imgelem ögeleri bağlaşığını ya da farklılaşımını bulmak değildir. Bu bir yan veri ola-

arak sunulmak istenmektedir. Ancak denek gruplarının zorunluluk nedeniyle farklı sayıda belirlenmesi ve bunlardan birinin diğer gruplara göre (yabancılar grubu) az sayıda olması, yöre koşullarına göre kaçınılmaz olmuştur.

Denek grupları arasında, imgelem ögeleri çeşitliliği %50 nin üzerinde imgelenen ögeler için benzerlik göstermesine karşın, anlatım düzeyleri, başka bir deyişle ögelerin bir araya geliş biçimleri denek grupları arasında farklılık göstermektedir. Her bir denegın haritaları, uygulama alanının gerçek krokileriyle karşılaştırılmış, gerçeğe uygun olmaları ve gerçeğe uygun olmamaları incelenmiştir. Sonuçta:

- Mimarlar ve Ormancılar grubu 44 denekten 13 ünün haritalarında gerçekten sapmalar, 31 inin haritalarında ise gerçeğe uygunluk görülmüştür.
- Kullanıcı ve Yabancı grubu 51 denekten 14 ünün haritalarında gerçeğe uygunluk, 37 sinin haritalarında ise gerçekten sapmalar belirlenmiştir.

Uygulanan χ^2 testi sonucunda, $\chi^2 = 17,67$ bulunmuştur. 0.001 yanılma olasılığı için $\chi^2 = 10.83 < 17,67$ olduğundan, ilişki anlamlıdır.

Özetlersek, Mimarlar ve Ormancılar mesleki ön bilgilerine bağlı olarak gerçeğe daha yakın haritalar çizerken, kullanıcı ve yabancı denek gruplarında gerçekten sapmalar görülmektedir.

- 15 mimarın 25 ögeyi değerlendirmesi; 12 yazılı anlatım, 117 grafik anlatım biçimindedir. Aynı 25 ögeyi 29 ormancının değerlendirmesi; 37 yazılı anlatım, 19 grafik anlatım biçimindedir. Ormancı-Mimar denek grubu ile yazım-grafik anlatımları arasında ki ilişki analizi yapılmıştır.

Uygulanan χ^2 testi sonucunda; $\chi^2 = 64,64$ bulunmuştur. χ_1 ; 0.001 yanılma olasılığı için $\chi^2 = 10.83 < 64,64$ olduğundan ilişki anlamlıdır.

Özetlersek, mimarlar grafik anlatımı seçerken ormancuların yazılı anlatımı yeğledikleri sonucuna varabiliriz.

- Yabancı grubun imgelem haritaları bileşkesi öge sayısı ve çeşitliliğinin diğer tüm deneklerin %50'nin üzerinde (binalar ve yol imgelem ögesi dışında) imgelenen ögeleriyle aynı olmasını, yöre imgelem ögelerinin (binaların ve yolun dışında) bu çalışma kapsamında evrensel nitelikte olduğunu gösteren bir ölçüt olarak değerlendirebiliriz.
- K. Lynch'in kent imgelerinde belirlediği öge örüntüleri, Meryemana kırsal yöresinde de geçerli görülmekte ve ayrıca farklı ögeler de belirlenmektedir. Tablo 2 de haritalarda saptanan Yol, sınır, Düğüm, "Landmark", bölge öge sayıları verilmektedir.

Denek haritalarından elde edilen imgelem ögelerini;

- Görsel öncelikli (Lynch'in beş ögesi içerilmektedir),
- Kokusal öncelikli,
- İşitsel öncelikli,
- Göstergeler,

biçiminde sınıflayabiliriz.

TABLO 2. Harita I, Harita II, Harita III de belirlenen öge sayıları

	YOLLAR	SINIRLAR	"LANDMARK"LAR	BÖLGELER	DÜĞÜMLER
HARİTA I	5	6	10	11	6
HARİTA II	3	2	3	9	3
HARİTA III	2	1	2	7	1

Bu bilgilerle, Meryemana yöresinin, ögeler açısından zengin ve çeşitli olduğu görülmektedir. Bölge, kuzey-güney doğrultusunda iki tepeyle sınırlanmış yol ve dere ögeleri ile belirlenmekte, iki yanını bölgesel nitelikte yeşil alanlar ve bina grupları çevrelemekte, yörenin merkezi durumunda olan bina alanından köprü ögesiyle karşıya geçip, meryemana patikasını izleyerek, "landmark" niteliğindeki manastırla evrenselleşmekte ve devam eden ikinci patikayla Ayavayvara manastırına varılarak evrensellik boyutu yinelenmektedir.

TABLO 3. Çalışma alanımızda saptanan yol, sınır, "landmark", bölge ve düğüm ögelerinin, Yapay ve doğal olarak sınıflanması

	YOLLAR	SINIRLAR	"LANDMARKLAR"	BÖLGELER	DÜĞÜMLER
YAPAY	YOL	-	MANASTIR ÇEŞME	PİKNİK ALANLARI BİNALAR	KÖPRÜLÜR MANASTIR MER. DANIŞMA KAVŞAK
DOĞAL	PATİKA	DERE	KAYALIK ÇAĞLAYANLAR	ORMAN	-

MASA ÖGELERİ ————— PİKNİK ALANLARININ,
GİRİŞ MERDİVENİ ————— MANASTIRIN,
KONUK EVİ ————— BİNALARIN,

kapsamına girdiklerinden birleştirilmişlerdir.

Tablo 3 den de izleneceği gibi ögeleri, yapay-doğal olarak ve Yol, sınır, "landmark", bölge, düğüm olarak sınıflamaya çalıştığımızda, uygulama

alanımız Meryemana yöresinde, yapay sınır ögesi ve doğal düğüm ögesine rastlanmamaktadır.

Şekil 9. Araştırılmak İstenen Yapay ve Doğal Öge İlişkileri

Ögelerin sıraladıktan sonra aralarındaki bağlantıyı; yani, birinin im- gelenmesinin diğerine bağlı olarak belirginleştiğini ya da belirginleş- medigini denemek için yukarıda gösterilen $4 \times 4 = 16$ ilişki bağlantısını test edelim (Şekil 9).

• YAPAY-DOĞAL
YOL-YOL
YOL-PATİKA

Yol Patika	Yol		
	Çizilmiş	Çizilmemiş	
Çizilmiş	Ortak Çizilmiş	yol Çizilmemiş Patika Çizilmiş	93 (a+b)
	86 a	7 b	
Çizilmemiş	Yol Çizilmiş Patika Çizilmemiş	Ortak Çizilmemiş	2 (c+d)
	2 c	0 d	
	88 (a+c)	7 (b+d)	95

$$\emptyset = \frac{ad-bc}{\sqrt{(a+b)(c+d)(a+c)(b+d)}} = \frac{87-6}{\sqrt{(93)(2)(88)(7)}} = 0,25$$

o Mutlak değer (1) e yaklaştıkça bağlilaşım iyi,
o Mutlak değer (0) a yaklaştıkça bağlilaşım yok.

• YAPAY-DOĞAL
YOL-SINIR
YOL-DERE

Yol Dere	Yol		
	Çizilmiş	Çizilmemiş	
Çizilmiş	Ortak Çizilmiş	Yol Çizilmemiş Dere Çizilmiş	93
	86	7	
Çizilmemiş	Yol Çizilmiş Dere Çizilmemiş	Ortak Çizilmemiş	2
	2	0	
	88	7	95

$$\emptyset = \frac{ad-bc}{\sqrt{(a+b)(c+d)(a+c)(b+d)}} = \frac{0-14}{\sqrt{(93)(2)(88)(7)}} = 0,04$$

- YAPAY-DOĞAL
YOL "LANDMARK"
YOL-KAYALIK

Yol	Yol		
	Kayalık	Çizilmiş	
Çizilmiş	Ortak Çizilmiş	Yol Çizilmemiş Kayalık Çizilmiş	65
	60	5	
Çizilmemiş	Yol Çizilmiş Kayalık Çizilmemiş	Ortak Çizilmemiş	30
	28	2	
	88	7	95

$$\emptyset = \frac{ad-bc}{\sqrt{(a+b)(c+d)(a+c)(b+d)}} = \frac{120-140}{\sqrt{(65)(30)(88)(7)}} = 0,01$$

- YAPAY-DOĞAL
YOL-BÖLGE
YOL-ORMAN

Yol	Yol		
	Orman	Çizilmiş	
Çizilmiş	Ortak Çizilmiş	Yol Çizilmemiş Orman Çizilmiş	95
	88	7	
Çizilmemiş	Yol Çizilmiş Orman Çizilmemiş	Ortak Çizilmemiş	0
	0	0	
	88	7	95

$$\emptyset = \frac{ad-bc}{\sqrt{(a+b)(c+d)(a+c)(b+d)}} = \frac{0-0}{\sqrt{(95)(0)(88)(7)}} = 0$$

- TARİHSEL
YAPAY - DOĞAL
"LANDMARK"YOL
MANASTIR-PATİKA

Manastır Patika			
	Çizilmiş	Çizilmemiş	
Çizilmiş	Ortak Çiziliş	Manastır Çizilmemiş Patika Çizilmiş	92
	91	2	
Çizilmemiş	Manastır Çizilmiş Patika Çizilmemiş	Ortak Çizilmemiş	95
	1	1	
	92	3	

$$\emptyset = \frac{ad-bc}{\sqrt{(a+b)(c+d)(a+c)(b+d)}} = \frac{91-2}{\sqrt{(92)(92)(3)(3)}} = 0,33$$

- YAPAY -DOĞAL
"LANDMARK"-SINIR
MANASTIR-DERE

Manastır Dere			
	Çizilmiş	Çizilmemiş	
Çizilmiş	Ortak Çizilmiş	Manastır Çizilmemiş Dere Çizilmiş	93
	91	2	
Çizilmemiş	Manastır Çizilmiş Dere Çizilmemiş	Ortak Çizilmemiş	95
	1	1	
	92	3	

$$\emptyset = \frac{ad-bc}{\sqrt{(a+b)(c+d)(a+c)(b+d)}} = \frac{91-2}{\sqrt{(93)(2)(3)(92)}} = 0,50$$

- YAPAY -DOĞAL
"LANDMARK"- "LANDMARK"
MANASTIR-KAYALIK

	Manastır		
	Çizilmiş	Çizilmemiş	
Manastır Kayalık	Ortak Çizilmiş 65	Manastır Çizilmemiş Kayalık Çizilmiş 1	66
Çizilmiş	Manastır Çizilmiş Kayalık Çizilmemiş 27	Ortak Çizilmemiş	29
Çizilmemiş	92	3	95

$$\emptyset = \frac{ad-bc}{\sqrt{(a+b)(c+d)(a+c)(b+d)}} = \frac{130-27}{\sqrt{(66)(29)(3)(92)}} = 0.14$$

- YAPAY -DOĞAL
"LANDMARK"-BÖLGE
MANASTIR-ORMAN

	Manastır		
	Çizilmiş	Çizilmemiş	
Manastır Orman	Ortak Çizilmiş 92	Manastır Çizilmemiş Orman Çizilmiş 3	95
Çizilmiş	Manastır Çizilmiş Orman Çizilmemiş 0	Ortak Çizilmemiş	0
Çizilmemiş	92	3	95

$$\emptyset = \frac{ad-bc}{\sqrt{(a+b)(c+d)(a+c)(b+d)}} = \frac{0-0}{\sqrt{(95)(0)(92)(3)}} = 0$$

• YAPAY -DOĞAL
BÖLGE-YOL
BİNALAR-PATİKA

Binalar Patika	Binalar		
	Çizilmiş	Çizilmemiş	
Çizilmiş	Ortak Çizilmiş	Binalar Çizilmemiş Patika Çizilmiş	93
	66	27	
Çizilmemiş	Binalar Çizilmiş Patika Çizilmemiş	Ortak Çizilmemiş	2
	1	1	
	67	28	95

$$\emptyset = \frac{ad-bc}{\sqrt{(a+b)(c+d)(a+c)(b+d)}} = \frac{66-27}{\sqrt{(93)(2)(67)(29)}} = 0,06$$

• YAPAY-DOĞAL
BÖLGE-SINIR
BİNALAR-DERE

Binalar Dere	Binalar		
	Çizilmiş	Çizilmemiş	
Çizilmiş	Ortak Çizilmiş	Binalar Çizilmemiş Dere Çizilmiş	93
	66	27	
Çizilmemiş	Binalar Çizilmiş Dere Çizilmemiş	Ortak Çizilmemiş	2
	1	1	
	67	28	95

$$\emptyset = \frac{ad-bc}{\sqrt{(a+b)(c+d)(a+c)(b+d)}} = \frac{66-27}{\sqrt{(93)(2)(67)(28)}} = 0,06$$

- YAPAY-DOĞAL
BÖLGE "LANDMARK"
BİNALAR-KAYALIK

Binalar Kayalık				
		Çizilmiş	Çizilmemiş	
Çizilmiş	Ortak Çizilmiş	Binalar Çizilmemiş Kayalık Çizilmiş		
	47	20	67	
Çizilmemiş	Binalar Çizilmiş Kayalık Çizilmemiş	Ortak Çizilmemiş		
	19	9	28	
		66	29	95

$$\emptyset = \frac{ad-bc}{\sqrt{(a+b)(c+d)(a+c)(b+d)}} = \frac{(47 \cdot 9) - (20 \cdot 19)}{\sqrt{(67)(28)(29)(66)}} = 0,20$$

- YAPAY-DOĞAL
BÖLGE-BÖLGE
BİNALAR-ORMAN

Binalar Orman				
		Çizilmiş	Çizilmemiş	
Çizilmiş	Ortak Çizilmiş	Binalar Çizilmemiş Orman Çizilmiş		
	67	28	95	
Çizilmemiş	Binalar Çizilmiş Orman Çizilmemiş	Ortak Çizilmemiş		
	0	0	0	
		67	28	95

$$\emptyset = \frac{ad-bc}{\sqrt{(a+b)(c+d)(a+c)(b+d)}} = \frac{0-0}{\sqrt{(95)(0)(28)(67)}} = 0$$

• YAPAY-DOĞAL
DÜĞÜM-YOL
KAVŞAK-PATİKA

Kavşak Patika	Çizilmiş	Çizilmemiş	
	Ortak Çizilmiş 43	Kavşak Çizilmemiş Patika Çizilmiş 50	93
Çizilmemiş	Kavşak Çizilmiş Patika Çizilmemiş 0	Ortak Çizilmemiş 2	2
	43	52	95

$$\emptyset = \frac{ad-bc}{\sqrt{(a+b)(c+d)(a+c)(b+d)}} = \frac{86-0}{\sqrt{(93)(2)(43)(52)}} = 0,14$$

• YAPAY-DOĞAL
DÜĞÜM-SINIR
KAVŞAK-DERE

Kavşak Dere	Çizilmiş	Çizilmemiş	
	Ortak Çizilmiş 43	Kavşak Çizilmemiş Dere Çizilmiş 50	93
Çizilmemiş	Kavşak Çizilmiş Dere Çizilmemiş 0	Ortak Çizilmemiş 2	2
	43	52	95

$$\emptyset = \frac{ad-bc}{\sqrt{(a+b)(c+d)(a+c)(b+d)}} = \frac{86-0}{\sqrt{(93)(2)(52)(43)}} = 0,14$$

- YAPAY-DOĞAL DÜĞÜM-"LANDMARK" KAVŞAK-KAYALIK

Kavşak Kayalık	Çizilmiş	Çizilmemiş	
	Ortak Çizilmiş 33	Kavşak Çizilmemiş Kayalık Çizilmiş 33	66
Çizilmemiş	Kavşak Çizilmiş Kayalık Çizilmemiş 10	Ortak Çizilmemiş 19	29
	43	52	95

$$\emptyset = \frac{ad-bc}{\sqrt{(a+b)(c+d)(a+c)(b+d)}} = \frac{33 \cdot 19 - (10 \cdot 33)}{\sqrt{(66)(29)(52)(43)}} = 0,16$$

- YAPAY-DOĞAL DÜĞÜM-BÖLGE KAVŞAK-ORMAN

Kavşak Orman	Çizilmiş	Çizilmemiş	
	Ortak Çizilmiş 43	Kavşak Çizilmemiş Orman Çizilmiş 52	95
Çizilmemiş	Kavşak Çizilmiş Orman Çizilmemiş 0	Ortak Çizilmemiş 0	0
	43	52	95

$$\emptyset = \frac{ad-bc}{\sqrt{(a+b)(c+d)(a+c)(b+d)}} = \frac{0-0}{\sqrt{(95)(0)(52)(43)}} = 0$$

TABLO 4. Ögeler arası ilişkilerde $\emptyset$ değerleri

1	MANASTIR	DERE	: 0.50
2	MANASTIR	PATİKA	: 0.33
3	YOL	PATİKA	: 0.25
4	BİNALAR	KAYALIK	: 0.20
5	KAVŞAK	KAYALIK	: 0.16
6	MANASTIR	KAYALIK	: 0.14
7	KAVŞAK	DERE	: 0.14
8	KAVŞAK	PATİKA	: 0.14
9	BİNALAR	PATİKA	: 0.06
10	BİNALAR	DERE	: 0.06
11	YOL	DERE	: 0.04
12	YOL	KAYALIK	: 0.01
13	YOL	ORMAN	: 0.00
14	MANASTIR	ORMAN	: 0.00
15	BİNALAR	ORMAN	: 0.00
16	KAVŞAK	ORMAN	: 0.00

Ögeler arası karşılıklı ilişki bağlılışımı, $\emptyset$ değeri en yüksekten en aza sıralanmıştır (Tablo 4). Bu ilişkilerin istatistik açıdan anlamlı ya da anlamsız olmalarını test edelim (Tablo 5).

- Mutlak değer 1 e yaklaştıkça bağlılışım iyi
- Mutlak değer 0 a yaklaştıkça bağlılışım yok

$\emptyset^2.n > 3,85$ ise. % 5 yanılma olasılığı ile ilişki anlamlıdır.

$\emptyset^2.n > 6,63$ ise. % 1 yanılma olasılığı ile ilişki anlamlıdır. (123).

TABLO 5. Ögeler arası imgeleme ilişkilerinde istatistik açıdan anlamlı bulunanlar

	$\chi^2 \cdot n$	3.85
1 MANASTIR - DERE :	$(0,50)^2 \cdot 95 = 23.72$	> 3.85 ,
2 MANASTIR - PATİKA :	$(0,33)^2 \cdot 95 = 10.34$	> 3.85 ,
3 YOL - PATİKA :	$(0,25)^2 \cdot 95 = 5.93$	> 3.85 ,

İmgelem ilişkileri:

Hesapla bulunan değerler, tablo değerlerinden büyük olduğu için, istatistik açıdan anlamlı bulunmuştur.

Başka bir deyişle:

MANASTIR-DERE,

MANASTIR-PATİKA, ilişkilerinde:

Tarihsel öge ve doğal öge imgelem bağlantısı vardır.

YOL-PATİKA, ilişkisinde:

Ögelerin birbirlerini izlemesi ve işlevlerinin aynı olmasından dolayı doğal ve yapay yol ögeleri arasında imgelem yönünden bağlantı vardır.

Diğer ilişkiler:

BİNALAR-KAYALIK,

BİNALAR-PATİKA,

BİNALAR-DERE ,

BİNALAR-ORMAN, imgelem ilişkileri:

Hesapla bulunan değerler, tablo değerlerinden küçük olduğu için istatis-

tik açıdan anlamlı bulunmamıştır. Başka bir deyişle çevreye sonradan en yoğun olarak katılan insan yapısı ürünün bina olduğu düşünülürse, çalışma alanımızda BİNA grubu yapay ögenin, hiç bir doğal ögeyle imgelem açısından bağlantılılık içinde olmadığı anlaşılmaktadır.

KAVŞAK-KAYALIK,
KAVŞAK-PATİKA,
KAVŞAK-DERE,
KAVŞAK-ORMAN, imgelem ilişkileri:

Hesapla bulunan değerler, tablo değerinden küçük olduğu için istatistik açıdan anlamlı bulunmamıştır.

Başka bir deyişle, yine çevreye sonradan katılan insan yapısı DÜĞÜM (KAVŞAK) ögesinin, tüm doğal öğelerle imgelem açısından bağlantılılık göstermediği anlaşılmaktadır.

YOL-DERE,
YOL-KAYALIK,
YOL-ORMAN, imgelem ilişkileri:

Hesapla bulunan değerler, tablo değerlerinden küçük olduğu için istatistik açıdan anlamlı bulunmamıştır.

Başka bir deyişle, YOL'UN daha önce belirttiğimiz PATİKA dışında diğer doğal öğelerle imgelem yönünde bağlantılılık kurmadığı anlaşılmaktadır.

MANASTIR-KAYALIK
MANASTIR-ORMAN, imgelem ilişkileri:

Hesapla bulunan değerler, tablo değerlerinden küçük olduğu için istatistik açıdan anlamlı bulunmamıştır.

Başka bir deyişle evrensel "landmark" olan Meryemana tarihi ögesinin

doğal kayalık ve doğal orman ögesiyle imgelem yönünde bağlantı kuramadığı anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak:

- Çevreye sonradan katılan BİNALAR, YOL ve KAVŞAK gibi yapay ögelerin (YOL-PATİKA ilişkisi dışında) doğal DERE, KAYALIK, ORMAN ve PATİKA ögeleriyle imgelem açısından bağlantı göstermediğini belirleyebiliriz.
- MANASTIR tarihi ögesinin, DERE ve PATİKA ile imgelem açısından bağlantı kurmasına karşın, ORMAN ve KAYALIKLA bağlantı kuramadığını çalışma alanımız verileri içinde söyleyebiliriz.
- Yörede bulunma sıklığı ile imgelem ögeleri arasındaki ilişki aşağıdaki gibi sayısal olarak belirlenmiştir.

1 - 5	5 - 10	10 ve üstü	Yörede bulunma sıklığı
12	14	15	Ortalama imgelem ögeleri sayısı

1 - 5 kez yörede bulunanların ortalama 12 ögeyi imgeledikleri,
5 -10 kez yörede bulunanların ortalama 14 ögeyi imgeledikleri,
10-üstünde yörede bulunanların ortalama 15 ögeyi imgeledikleri,
görölmektedir.

- Yörede bulunma amacına göre imgelem ögeleri arasındaki ilişki:

İmgelem ortalama

Öge sayısı

14 ——— ARAŞTIRMA

13 ——— GEZMEK-GÖRMEK-DİNLENMEK

11 ——— YAYLACILIK

Yukarda öge sayısının yörede bulunma amacına göre farklı olduğu görülmektedir. Ancak bu farklılık sayısal olarak çok az olduğundan rastlantısallık olasılığı fazladır.

- Bireyde rahatlama kavramı ile yaşadığı gezdiği ve gördüğü çevreyi bilmesi arasındaki ilişki.

n = 95 denekten

76 sı bildiğim çevrelerde rahatım

4 ü bilmediğim çevrelerde rahatım

13 ü ise bilip bilmemek beni etkilemez

yanıtı vermişlerdir.

BİLİYOR - BİLMİYOR

RAHAT - ETKİLEMEZ Arasında yapılan χ^2 testi sonucu:

$$\chi^2 = 29 > \chi_1 = 10.83 \quad (\% 001 \text{ yanılma olasılığı tablo değeri})$$

bulunmuştur. Bu sonuca göre bireyde rahatlama kavramının çevreyi bilmekle ilişkili olduğunu çalışma alanımız için söyleyebiliriz.

- Denekler tarafından ilkin çizilen ögelerle beğenilen ya da beğenilmeyen ögeler arasında ki ilişki:

Tablo 6 da ögelerin çizim sıraları ile beğenme ya da beğenmeme boyutunda denek değerlendirmelerinin sayısal dökümü verilmektedir. Ancak istatistik yorum yapabilmek için çizim sırasını belirten deneklerle beğenme ya da beğenmeme boyutunda ortak ögeleri belirleyen deneklerin haritaları analiz edilmelidir. Bu nedenle ikinci bir ortak veriler tablosu (tablo 7) yapmak gereği duyulmuştur. Bu tabloda deneklerden çizim sırasını belirleyen ve beğenme ya da beğenmeme boyutunda aynı ögeyi değerlendiren denek haritalarından elde edilen veriler gösterilmektedir. Ayrıca çalışmamızın bu kısmında beğenme ya da beğenmeme değerlendirmelerinde ayırım yapmadan bu boyutların her ikisinde ilk sıralarda yeğlenen ögelerle bireyde ilkin imgelenen ögelerin ilişkileri aranacağından, beğenme boyutu değerlendirme aralıkları 1-3, 3-5,

TABLE 6. Ögelerin çizim sıraları ile beğenme ve beğenmeme boyutunda denek değerlendirilmelerinin sayısal dökümü

ÖGELER	ÇİZİM SIRASI			BEĞENİLEN			BEĞENİLMEYEN		
	1-3	3-5	5-üstü	1 ⁰ -3 ⁰	3 ⁰ -5 ⁰	5 ⁰ -üstü	1 ⁰ -3 ⁰	3 ⁰ -5 ⁰	5 ⁰ -üstü
				ençok		enaz	ençok		enaz
YOL	68	12	2	-	-	-	39	2	-
DERE	57	12	2	35	19	-	-	-	-
BİNALAR	13	32	3	7	1	-	29	6	-
MANASTIR	10	34	16	57	7	1	17	5	-
ORMAN	9	24	17	52	14	-	2	-	-
PİKNİK ALANI	8	17	7	5	-	1	7	6	-
KÖPRÜ	6	16	4	1	3	-	7	3	-
PATİKA	4	13	9	4	6	-	-	-	-
ÇEŞME	3	3	3	-	-	-	-	-	-
KAVŞAK	3	-	-	-	-	-	-	-	-
KAYALIK	2	3	-	6	8	-	-	-	-
TEPELER	2	5	3	-	-	-	-	-	-
ÇAĞLAYAN	1	1	-	6	3	-	-	-	-
DANIŞMA	1	2	6	3	-	-	-	-	-

TABLE 7. Deneklerden çizim sırasını belirleyen ve beğenme ya da beğenmeme boyutunda aynı ögeyi değerlendiren denek haritalarından elde edilen veri tablosu

DENEK SAYISI	ÖGELER	ÇİZİM SIRASI			BEĞENME			BEĞENMEME		
		1-3	3-5	5-üstü	1-3	3-5	5-üstü	1-3	3-5	5-üstü
41	YOL	35	4	2	-	-	-	39	-	2
34	DERE	31	3	-	25	6	3	-	-	-
28	BİNALAR	13	13	2	3	-	-	22	3	-
39	MANASTIR	10	25	4	30	3	-	3	3	-
28	ORMAN	9	14	5	20	8	-	-	-	-
8	PİKNİK AL.	6	1	1	4	-	-	3	-	-
1	KÖPRÜ	1	-	-	1	-	-	-	1	-
4	PATİKA	2	2	-	2	2	-	-	-	-
2	KAYALIK	2	-	-	2	-	-	-	-	-
1	ÇAĞLAYAN	1	-	-	1	-	-	-	-	-
1	DANIŞMA	1	-	-	-	-	-	-	-	-

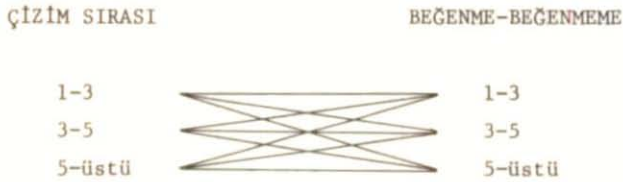
TABLO 8. Deneklerden çizim sırasını belirleyen ve beğenme ya da beğenmeme boyutundaki aynı aralıktaki değerlendirmelerin toplanması sonucu elde edilen tablo

DENEK SAYISI	ÖGELER	ÇİZİM SIRASI			BEĞENME-BEĞENMEME		
		1-3	3-5	5-üstü	1-3	3-5	5-üstü
41	YOL	35	4	2	39	-	2
34	DERE	31	3	-	25	6	3
28	BİNALAR	13	13	2	25	3	-
39	MANASTIR	10	25	4	33	6	-
28	ORMAN	9	14	5	20	8	-
8	PİKNİK AL.	6	1	1	7	1	-
1	KÖPRÜ	1	-	-	1	-	-
4	PATİKA	2	2	-	2	2	-
2	KAYALIK	2	-	-	2	-	-
1	ÇAĞLAYAN	1	-	-	1	-	-
1	DANIŞMA	1	-	-	1	-	-

TABLO 9. Verilerin denek sayılarına göre % oranları

DENEK SAYISI	ÖGELER	ÇİZİM SIRASI			BEĞENME-BEĞENMEME		
		1-3	3-5	5-üstü	1-3	3-5	5-üstü
		%	%	%	%	%	%
41	YOL	85	9	4	95	0	4
34	DERE	91	8	0	73	17	8
28	BİNALAR	46	46	7	89	10	0
39	MANASTIR	25	64	16	84	15	0
28	ORMAN	32	50	17	71	28	0
8	PİKNİK AL.	75	12	12	87	12	0
1	KÖPRÜ	100	0	0	100	0	0
44	PATİKA	50	50	0	50	50	0
2	KAYALIK	100	0	0	100	0	0
1	ÇAĞLAYAN	100	0	0	100	0	0
1	DANIŞMA	100	0	0	100	0	0

5-üstü, ile beğenmeme boyutu değerlendirme aralıkları 1-3, 3-5, 5-üstü toplanıp bir araya getirilmiş (tablo 8) ve verilerin denek sayılarına göre % oranları hesaplanmıştır (tablo 9). Başka bir anlatımla, çizim sırası 1-3, 3-5, 5-üstü, ile tek bir boyut altında toplanan beğenme-beğenmeme boyutu 1-3, 3-5, 5-üstü, arasındaki ilişkilerin anlamlı olup olmadığı araştırılmak istenmektedir (Şekil 10).

Şekil 10. Çizim Sırası ve Beğenme-Beğenmeme İlişkileri.

Bu nedenle yukardaki ilişkiler araştırılmıştır.

Serbestlik derecesi = nokta sayısı - 2 = 9

- korelasyon katsayısı > korelasyon kritik ise ilişki anlamlıdır.
- % 5 yanılma olasılığı ile korelasyon katsayısı = 0.602 dir.

1-3 Çizim sırası ile
1-3 BEĞENME-BEĞENMEME ilişkisinde ,
kor. kat. = 0.604 > 0.602 olduğundan ilişki anlamlıdır.

1-3 Çizim sırası ile
3-5 BEĞENME-BEĞENMEME ilişkisinde ,
kor. kat. = 0.644 > 0.602 olduğundan ilişki anlamlıdır.

1-3 Çizim sırası ile
5-üstü BEĞENME-BEĞENMEME ilişkisinde ,
kor. kat. = 0.296 < 0.602 olduğundan ilişki anlamsızdır.

3-5 Çizim sırası ile

1-3 BEĞENME-BEĞENMEME ilişkisinde,

kor. kat. = 0.667 > 0.602 olduğundan ilişki anlamlıdır.

3-5 Çizim sırası ile

3-5 BEĞENME-BEĞENMEME ilişkisinde,

kor. kat. = 0.711 > 0.602 olduğundan ilişki anlamlıdır.

3-5 Çizim sırası ile

5-üstü BEĞENME-BEĞENMEME ilişkisinde,

kor. kat. = 0.164 < 0.602 olduğundan ilişki anlamsızdır.

5-üstü çizim sırası ile

1-3 BEĞENME-BEĞENMEME ilişkisinde,

kor. kat. = 0.225 < 0.602 olduğundan ilişki anlamsızdır.

5-üstü çizim sırası ile

3-5 BEĞENME-BEĞENMEME ilişkisinde,

kor. kat. = 0.251 < 0.602 olduğundan ilişki anlamsızdır.

5-üstü çizim sırası ile

5-üstü BEĞENME-BEĞENMEME ilişkisinde,

kor. kat. = 0.297 < 0.602 olduğundan ilişki anlamsızdır.

Sonuç olarak:

1-5. sırada çizilenler, ilk çizilenler

1-5. sırada BEĞENME-BEĞENMEME boyutunda yeğlemelerde ilk yeğlenenler diyebilirsek, kendi çalışma alanımız verilerine göre bireyde ilkin im- gelenen ya da çizilen öğelerin ilk sıralarda beğenilen ya da beğenilme- yen öğeler olduğunu söyleyebiliriz. Ancak kırsal bir çevrede yapılan ça- lışmamızın bulguları konuyu bina ölçeğinde ele alan V.İmamoglu'nun (1980) bulgularıyla karşılaştırıldığında V.İmamoglu'nun bulgularına göre; be-

genme ve beğenmeme boyutunda ayrı ayrı değerlendirmeler yapılmış ve genelde çizime beğenilmeyen uzamlardan başlamama eğilimi görülmüş, beğenilen uzamlarda ise böyle bir eğilim görülememiştir, (124). Bu iki çalışmadaki farklılığın ölçek farklılığından kaynaklı olduğu kanısındayız.

UYGULAMA II:

DENEKLER

- İnşaat-Mimarlık Fakültesi görevlileri ve
- Orman Fakültesi görevlilerinden oluşmuştur.

Her iki grup da Uygulama I'de olduğu gibi rastlantısal olarak seçilmiştir. Denekler, yapılacak slayt gösterisine ve değerlendirmeye katılmak için Mimarlık Bölümü Konferans salonuna davet edildiler. Bu uygulama bölümünde 45 denekten 19'u kadın ve 26'sı erkeklerden oluşuyordu. Uygulama 'I'in yanıt III a, yanıt III b ve yanıt III c bölümlerinde öge betimlemelerinden elde edilen sıfatlar anlamsal derecelendirme ölçeği, (SRS) için saptanmaya çalışıldı. Amaç, kullanıcının bildiği kendi sıfatlarını bulup sorulara açıklık kazandırmaktır.

Deneklerin, tüm ögeleri betimlemelerinden saptanan tüm sıfatları:

1 İLGİNÇ	12 DOĞAL
2 BAKIMSIZ	13 ÇEŞİTLİ
3 TARİHİ ESER	14 YOÇUN
4 GÜZEL	15 CANLANDIRICI
5 SANAT HARİKASI	16 YEMYEŞİL
6 ÇEVREYE UYUMLU	17 TEMİZ
7 YAPIMI GÜÇ	18 GÜZEL KOKULU
8 ETKİLEYİCİ	19 VAHŞİ
9 GÖRKEMLİ	20 DİNLENDİRİCİ
10 GİZLENMİŞ	21 SERİN
11 YETERLİ	22 YAŞLI

23 BÜYÜK	37 KÖTÜ
24 ÇARPICI	38 SOĞUK
25 DEĞERLİ	39 SIRADAN
26 ESKİ	40 BASİT
27 GÜVENSİZ	41 RAHATLATICI
28 BÜTÜNLEYİCİ	42 DEĞERLENDİRİLMEMİŞ
29 UYUMSUZ	43 SIKICI
30 BİRLEŞTİRİCİ	44 UZUN
31 HOŞ	45 DAR
32 SESLİ	46 DİK
33 ÇOŞKULU	47 YÜKSEK
34 GÜRÜLTÜLÜ	48 ÖLÇÜLÜ
35 YETERSİZ	49 BEĞENİLEN
36 YAŞANILABİLİR	

Tüm sıfatların, tüm ögeleri ayrı ayrı tanımlayamayacağı nedeniyle tüm ögeler için tanımlanması anlamlı olan sıfatlar seçildi ve anlamdaş sıfatlar bire indirgendi. Bu işlemler bir grup kullanıcı denegin danışmanlığında sürdürülmüştür.

1 İLGİNÇ	10 DEĞERLİ
2 BAKIMSIZ	11 BİRLEŞTİRİCİ
3 TARİHSEL DEĞERDE	12 BASİT
4 HOŞ	13 SIRADAN
5 ÇEVREYE UYUMLU	14 RAHATLATICI
6 YAPIMI GÜÇ	15 DEĞERLENDİRİLMEMİŞ
7 ETKİLEYİCİ	16 SIKICI
8 YETERLİ	17 ÖLÇÜLÜ
9 DİNLENDİRİCİ	

Aynı anlamda olan sıfatlar birleştirildi, kullanıcı deneklerin yanıtlarında %50'den fazla sıklıkta geçerli olan sıfatlar olumlu (+), olumsuz (-) diye iki grup altında toplandı.

1 TARİHSEL DEĞERDE	-	TARİHSEL DEĞERİ YOK
2 HOŞ	-	HOŞ DEĞİL
3 ÇEVREYE UYUMLU	-	ÇEVREYE UYUMSUZ
4 ETKİLEYİCİ	-	ETKİLEYİCİ DEĞİL
5 YETERLİ	-	YETERSİZ
6 DİNLENDİRİCİ	-	DİNLENDİRİCİ DEĞİL
7 BİRLEŞTİRİCİ	-	BİRLEŞTİRİCİ DEĞİL
8 SIRADAN	-	SIRADAN DEĞİL
9 ÖLÇÜLÜ	-	ÖLÇÜLÜ DEĞİL
10 BEĞENİLEN	-	BEĞENİLMİYEN
11 BAKIMLI	-	BAKIMSIZ
12 YAPIMI KOLAY	-	YAPIMI GÜÇ
13 DEĞERLENDİRİLMİŞ	-	DEĞERLENDİRİLMEMİŞ
14 RAHATLATICI	-	SIKICI (karşıtı alındı)

Bu sıfatlara daha önce anlamsal değerlendirme ölçeği yöntemi uygulamış uzman araştırmacılarla tartışılarak, bazılarının geniş kapsamlı olduğu sonucuyla tekrar gözden geçirilip aşağıdaki gibi son şekli kazandırıldı.

1 TARİHSEL DEĞERDE	-	TARİHSEL DEĞERİ YOK
2 HOŞ	-	HOŞ DEĞİL
3 ÇEVREYE UYUMLU	-	ÇEVREYE UYUMSUZ
4 ETKİLEYİCİ	-	ETKİLEYİCİ DEĞİL
5 DİNLENDİRİCİ	-	DİNLENDİRİCİ DEĞİL
6 SIRADAN	-	ÖZGÜN
7 BEĞENİLEN	-	BEĞENİLMİYEN
8 BAKIMLI	-	BAKIMSIZ
9 RAHATLATICI	-	SIKICI

Kullanıcıların öge betimlemelerinden başlayıp konu ile yakın ilgili uzmanların eleştirileriyle, elenen sıfatlar yukarda görüldüğü gibi dokuza indirgenmiş oldu.

Uygulama I'de saptanan Meryemana imgelem ögeleri,

1 MANASTIR	7 ORMAN
2 YOL	8 KÖPRÜ
3 DERE	9 KAYALIK
4 BİNALAR	10 MANASTIR GİRİŞİ
5 PİKNIK ALANLARI	11 KAVŞAK
6 PATİKA	

olarak saptanıp, herbirini en iyi anlatan beş slayttan biri seçilerek öge slaytları hazırlandı ve anlamsal derecelendirme ölçeği (SRS), 11 ögenin, 9 sıfatta, 45 denek tarafından değerlendirilmesi için kuruldu.

UYGULAMA II:

Süreç açılımı

Tüm deneklere, ilk sayfasında demografik bilgilerin yazılacağı diğer dokuz sayfasında da her bir sıfat için tüm ögelerin adı geçen sıfatta değerlendirmelerinin yapılacağı, toplam on sayfadan oluşan kitapçıklar dağıtıldı (Ek III'e bakınız).

Örneğin:

TARİHSEL DEĞERDE

I.Öge en az	-3	-2	-1	0	1	2	3	en çok
(Slayt)								
II. "	"	"	"					"
III. "	"	"	"					"
" "	"	"	"					"
" "	"	"	"					"
gibi.								
.								
.								
.								

Mimarlık Bölümü Konferans Salonunda, uzman araştırmacının kitapçıları nasıl dolduracakları hakkında verdiği ön bilgiyle değerlendirme başlatılmış oldu. 4 ile 5 saniye aralıklarla 1 den 11'e kadar numaralanmış öğelerin slaytları birbiri ardında gösterilerek sayfanın başındaki sıfatla değerlendirilmeleri istendi. Değerlendirme; her öğenin adı geçen sıfatta sıfırın sağında 1,2,3, diye artan, solunda ise -1, -2, -3, diye azalan, derecelenmenin altında değerlendirme için uygun görülen kareye X işareti koyulmasıyla tamamlanıyordu. Bu işlem, her öğenin her sıfatta değerlendirilmesi ile son buldu.

Tüm deneklerin, tüm öğeleri tüm sıfatlarda değerlendirmesiyle oluşan, herbir öğenin herbir boyutta aldığı değerleri; -3, -2, -1, 0, 1, 2, 3, skalası, işlem kolaylığı için, 1, 2, 5, 4, 5, 6, 7, şekline dönüştürülüp hesaplanmıştır. (Tablo 10) Burada, her sıfat için 4 değeri bir orta değer olarak varsayılmaktadır.

UYGULAMA II: ARAŞTIRMA KONULARI VE SONUÇLARI

Her sıfat için öğelerin aldığı aritmetik ortalamaları gösterir grafikler düzenlendi. Farklı sıfatlarda öğelerin aldığı değerleri topluca görmek ve değerler arası bağlantıyı yordamak için, grafikler üst üste koyularak bir araya getirildi (Şekil 20). Ayrıca öğelerin aldığı sayısal değerlerin ortalamasınının, varsayılan bir ortalama değerden istatistik olarak büyük ya da küçük oldukları (varsayılan ortalamadan farklı olup olmadıkları) aşağıdaki test yardımı ile araştırılmıştır.

$$t = \frac{\bar{X} - \mu}{S / \sqrt{n}} \quad S = \sqrt{\frac{\sum X_i^2 - \frac{(\sum X_i)^2}{n}}{n-1}}$$

$\bar{X}$ = Değerlerin aritmetik ortalaması

$\mu = 4$ varsayılan ortalama (UYGULAMA II süreç açılımına bakılabilir)

Ancak SIRADAN Sıfatında, kendi içinde görelî olarak $\mu = 3,3$ e göre değerlendirme yapılmıştır.

S : Standart sapma

n : Değer sayısı (denek sayısı)

$t \gg 2.412$ ise, % 1 yanılma olasılığı ile $\mu < 4$ olduğu varsayımı reddedilir.

Bu çözümlere göre sonuçlar tablo 12 de gösterilmektedir. Her bir boyutta (sıfatta), çizginin üzerinde yer alan ögeler için: t hesapla bulunan değerlerin,

% 1 yanılma olasılığına göre t tablo değerinden (2.412), büyük ya da eşit olduğu saptanmış,

çizginin altında yer alan ögeler için:

t hesapla bulunan değerlerin,

% 1 yanılma olasılığına göre t tablo değerinden (2.412), küçük olduğu saptanmıştır.

Çalışmanın bu bölümündeki amacımız, verilerden elde edilen bu değerlendirmeler ışığı altında; yaşamın her anında doğrudan ilişki halinde bulunan ve diğer çevresel yapay ögelerden daha çok ihtiyaç duyulup üretilen BİNALAR yapay ögesinin kendi kullanıcısı tarafından diğer ögeler yanında hangi boyutlarda ve ne düzeyde değerlendirildiğini araştırmaktır.

İstatistik test sonuçları:

- BİNALAR ögesi BAKIMLI ve SIRADAN boyutlarında 0-3 arasında artan düzeyde değerlendirilmekte diğer tüm boyutlarda 0-(-3) arasında azalan düzeyde değerlendirilmektedir. Başka bir deyişle çalışma alanımızda BİNALAR ögesi verilere göre BAKIMLI ve SIRADAN bulunmuştur.
- Yapay KAVŞAK ögesi ÇEVREYE UYUMLU ve SIRADAN boyutlarında 0-3 arasında artan düzeyde değerlendirilmekte diğer tüm boyutlarda 0-(-3) arasında azalan düzeyde değerlendirilmektedir. Başka bir deyişle KAVŞAK ögesi verilere göre ÇEVREYE UYUMLU ve SIRADAN bulunmuştur.
- Ancak yapay YOL, KÖPRÜ, PİKNİK ALANLARI ve doğal PATİKA ögeleri, değerlendirmelerde bir süreklilik göstermemekte bazı sıfatlarda doğal ögelerle birlikte 0-3 arasında artan düzeyde değerlendirilmekte, bazı sıfatlarda ise 0-(-3) arasında azalan düzeyde değerlendirilmektedir. Ayrıntılı bilgi için tablo 12 ye bakılabilir.
- Yapay BİNA ögesinin SIRADAN ve BAKIMLI sıfatlarında 0-3 arasında artan düzeyde değerlendirilip, diğer sıfatlarda 0-(-3) arasında azalan düzeyde değerlendirilmesine ve tarihi MANASTIR, MANASTIR GİRİŞİ, doğal ORMAN, KAYALIK ögelerinin SIRADAN ve BAKIMLI SIFATLARINDA 0-(-3) arasında azalan düzeyde değerlendirilmesine karşın diğer tüm sıfatlarda 0-3 arasında artan düzeyde değerlendirilmesine dikkati çekmek isteriz.
- DERE doğal ögesi yalnız BAKIMLI sıfatında yapay BİNA ögesinin yanında 0-3 arasında artan düzeyde değerlendirilmekte, diğer tüm boyutlarda da SIRADAN sıfatı dışında doğal ve tarihi ögelerle 0-3 arasında artan düzeyde değerlendirilmektedir.

Özetlemeye çalışırsak: Çevreye daha sonra katılan yapay ögelerden en yaygın ve önemli BİNA ögesinin, çalışma alanımıza kimlik veren doğal ve tarihi MANASTIR, MANASTIR GİRİŞİ, ORMAN, KAYALIK ögeleriyle aynı düzeyde, 0-3 arasında değerlendirilmediğini görmekteyiz. Bizce bunun nedeni BİNA ögelerinin diğer doğal ve tarihi ögelerle bir bütün olarak bağlantı kuramadığından kaynaklanmaktadır.

TABLO 10. Tüm denek değerlendirmelerinde ögelerin aldığı toplam değerler ve aritmetik ortalamaları

ÖGELER	SIFATLAR	TARİHSEL DEĞERDE	HOŞ	ÇEVREYE UYUMLU	ETKİLEYİCİ	DİNLENDİRİCİ	SIRADAN	BEĞENİLEN	BAKIMLI	RAHATLATICI
MANASTIR	Toplam	289	275	293	298	210	77	291	105	232
	Arit.Ort.	6.5	6.2	6.6	6.7	4.7	1.7	6.6	2.3	5.2
YOL	T	196	235	263	230	209	127	220	117	202
	O	4.4	5.3	5.9	5.2	4.7	2.8	5.0	2.6	4.5
DERE	T	200	287	286	257	289	133	262	189	266
	O	4.5	6.5	6.5	5.8	6.5	3.0	5.9	4.2	6.0
BİNALAR	T	157	196	193	170	196	193	186	207	206
	O	3.5	4.4	4.3	3.8	4.4	4.3	4.2	4.7	4.6
PİKNİK ALANLARI	T	185	249	255	220	251	177	232	169	248
	O	4.2	5.6	5.7	5.0	5.7	4.0	5.2	3.8	5.6
PATİKA	T	178	236	250	221	151	154	200	108	156
	O	4.0	5.3	5.6	5.0	3.4	3.5	4.5	2.4	3.5
ORMAN	T	222	262	260	255	247	145	241	178	264
	O	5.0	5.9	5.9	5.7	5.6	3.2	5.4	4.0	6.0
KÖPRÜ	T	206	246	229	191	202	177	213	123	197
	O	4.6	5.5	5.2	4.3	4.5	4.0	4.8	2.7	4.4
KAYALIK	T	248	282	261	277	221	129	266	187	220
	O	5.6	6.4	5.9	6.2	5.0	2.9	6.0	4.2	5.0
MANASTIR girişİ	T	300	280	280	270	193	97	280	107	189
	O	6.8	6.3	6.3	6.1	4.3	2.2	6.3	2.4	4.2
KAVŞAK	T	166	204	228	154	179	208	166	150	185
	O	3.7	4.6	5.2	3.5	4.0	4.7	3.7	3.4	4.2

- Bu sonuçlar herbir grafikte (Şekil 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19) ayrıntılı olarak ayrı ayrı izleneceği gibi topluca Şekil 20 de de görülebilir.
- Anlamsal derecelendirme ölçeği (SRS) verileri, öge ve sıfatlar arasındaki ilişkiyi daha belirgin hale koymak için, ayrıca her öge için sıfatların aldığı değerleri gösterir grafikler oluşturuldu (Şekil 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31) ve hangi ögenin hangi sıfatla vurgulandığı belirlendi (Tablo 11), (Şekil 32).

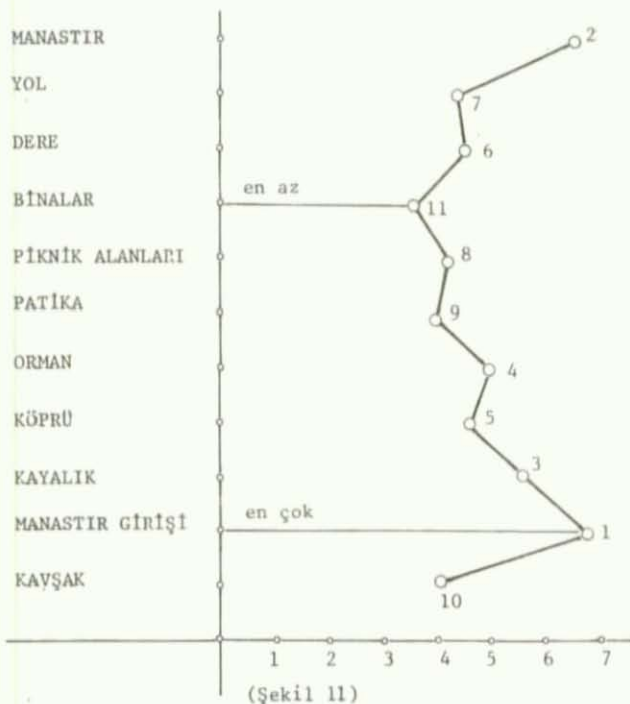
TABLO 11. Ögeler ve vurgulandığı boyutlar

MANASTIR GİRİŞİ	6.8	—————	TARİHSEL DEĞERDE,
KÖPRÜ	5.5	—————	HOŞ,
KAYALIK	6.4	—————	HOŞ,
PATİKA	5.6	—————	ÇEVREYE UYUMLU,
KAVŞAK	5.2	—————	ÇEVREYE UYUMLU,
PİKNİK AL.	5.7	—————	ÇEVREYE UYUMLU,
YOL	5.9	—————	ÇEVREYE UYUMLU,
MANASTIR	6.7	—————	ETKİLEYİCİ,
DERE	6.5	—————	DİNLENDİRİCİ,
BİNALAR	4.7	—————	BAKIMLI,
ORMAN	6.0	—————	RAHATLATICI,

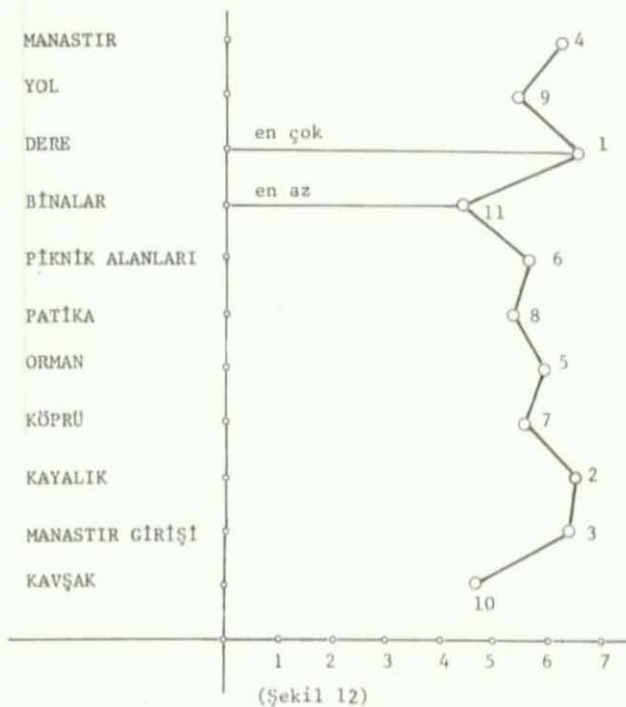
boyutu ile vurgulanmaktadır.

Bu ögeler birden fazla boyutlarda (sıfatta) en üst aritmetik ortalama değeri almış olabilirler, ancak bunlar içinde en büyüğü o öge için vurgulandığı sıfat olarak düşünülmüştür (Şekil 32). Ayrıca, tablo 11. de her bir ögenin her bir sıfatta aldığı toplam değerler denek sayısına bölünüp, virgülden sonra bir hane alınarak aritmetik ortalama bulunmuştur. Bir öge farklı sıfatlarda aynı aritmetik ortalamayı gösterdiğinde ise toplam değere bağlı olarak, başka bir değişle aritmetik ortalama virgülden sonra iki haneye bakılarak bir sıralama yapılmış ve ögenin hangi sıfatta vurgulandığı belirlenmiştir.

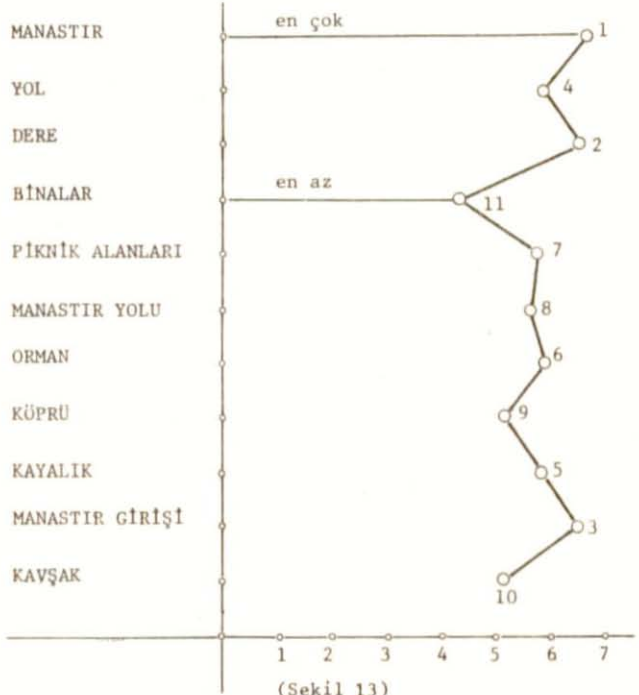
TARİHSEL
DEĞER

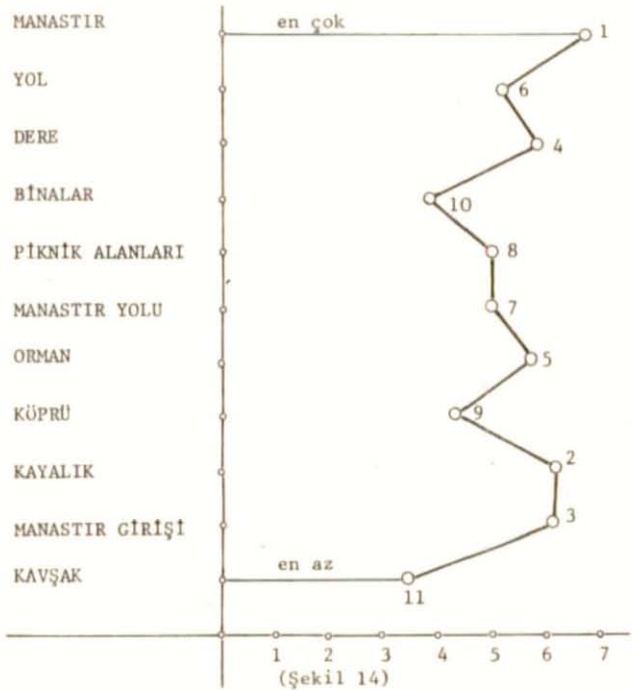
HOŞ

ÇEVREYE
UYUMLU

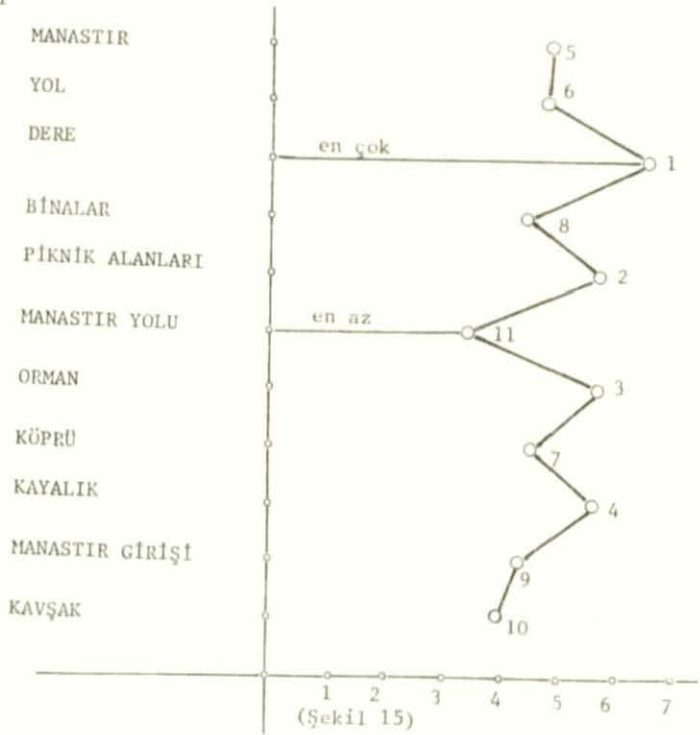

ETKİLEYİCİ

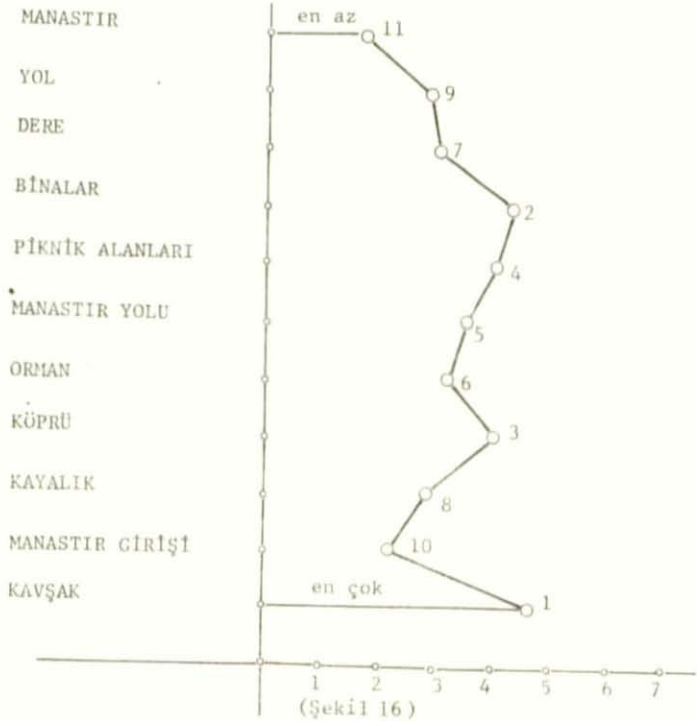

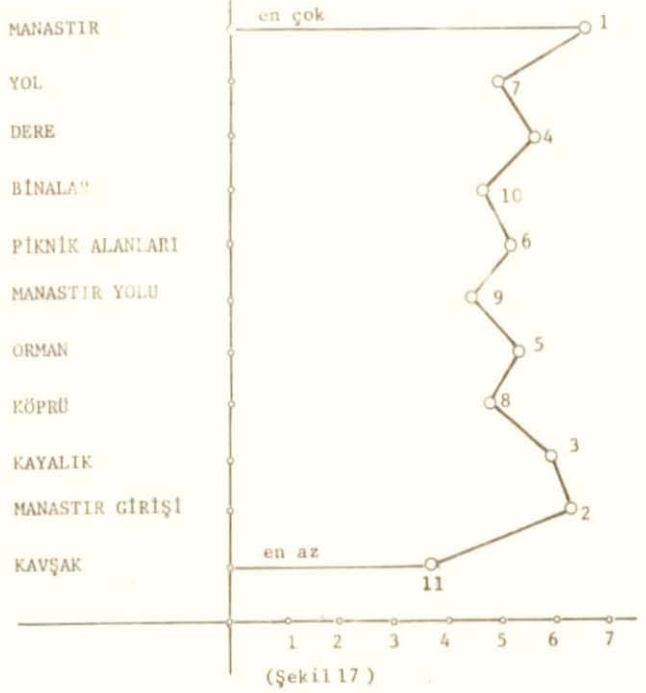
DİNLENDİRİCİ

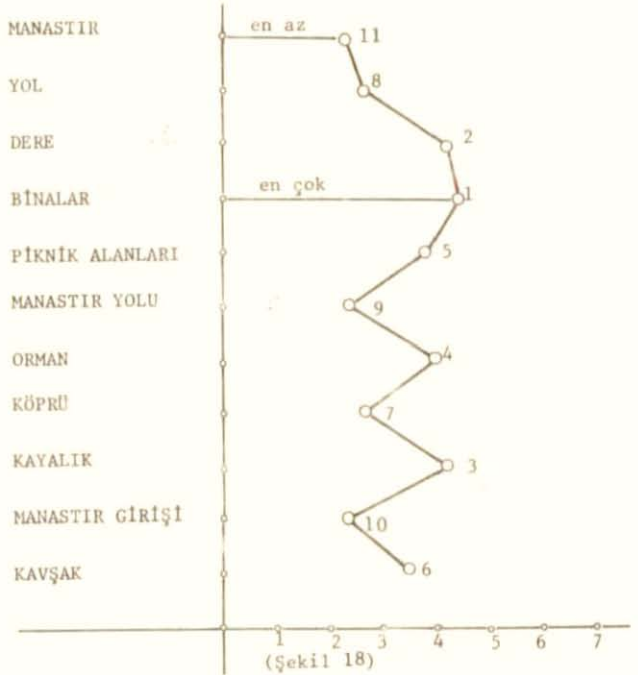
SIRADAN

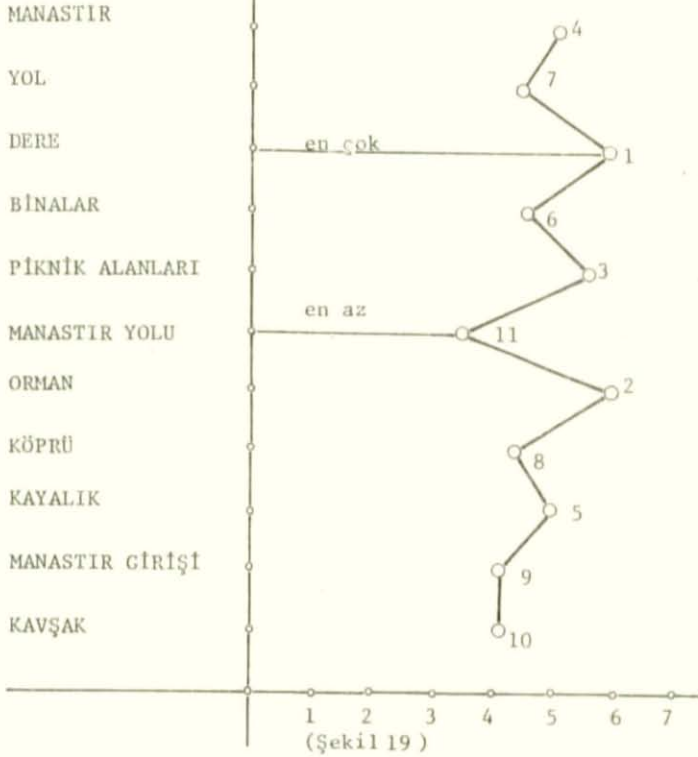
BECENİLEN

BAKIMLI

KAYITLATICI

(Şekil 20)

TABLO 12: 11 ögenin 9 boyutta varsayılan ortalamadan istatistik olarak büyük ya da küçük olduğunun belirtilmesi

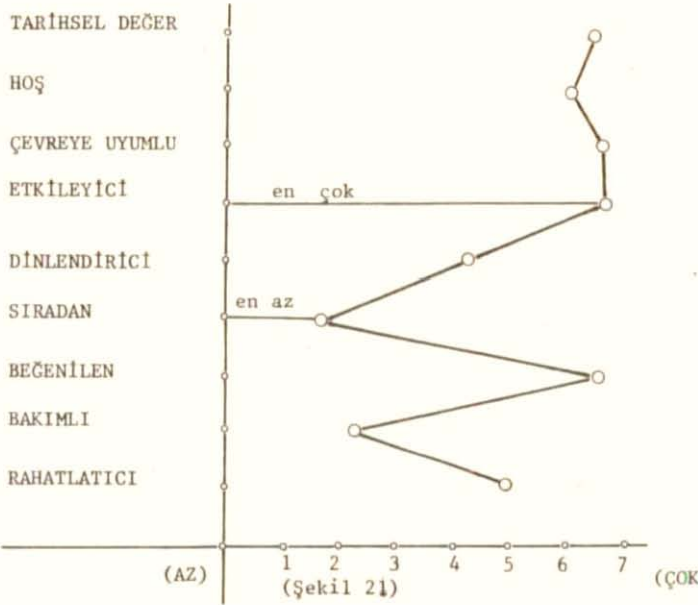
Çizginin üzerindeki bu ortalamadan büyük, çizginin altındaki ise küçük bulunmuştur.
* SIRADAN boyutunda = 3,3 göreli ortalamaya göre analiz yapılmıştır.

TARİHSEL DEĞERDE	HOŞ	ÇEVREYE UYUMLU	ETKİLEYİCİ	DİNLEN-DİRİCİ	* SIRADAN	BEĞENİLEN	BAKIMLI	RAHATLATICI
1 MAN.GİR.	1 DERE	1 MANASTIR	1 MANASTIR	1 DERE	1 BİNALAR	1 MANASTIR	1 BİNALAR	1 DERE
2 MANASTIR	2 MAN.GİR.	2 DERE	2 KAYALIK	2 PİK.AL.	2 KAVŞAK	2 MAN.GİR.	2 DERE	2 ORMAN
3 KAYALIK	3 KAYALIK	3 MAN.GİR.	3 MAN.GİR.	3 ORMAN	3 KÖPRÜ	3 KAYALIK	—————	3 PİK.AL.
4 ORMAN	4 MANASTIR	4 KAYALIK	4 DERE	4 KAYALIK	4 PİK.AL.	4 DERE	3 KAYALIK	4 MANASTIR
5 DERE	5 ORMAN	5 YOL	5 ORMAN	5 MANASTIR	—————	5 ORMAN	4 ORMAN	5 KAYALIK
6 KÖPRÜ	6 PİK.AL.	6 ORMAN	6 YOL	—————	5 PATİKA	6 PİK. AL.	5 PİK.AL.	6 KÖPRÜ
—————	7 KÖPRÜ	7 PİK.AL.	7 PATİKA	6 YOL	6 ORMAN	7 YOL	6 KAVŞAK	—————
7 YOL	8 PATİKA	8 PATİKA	8 PİK.AL,	7 KÖPRÜ	7 DERE	8 KÖPRÜ	7 KÖPRÜ	7 MAN.GİR
8 PİK.AL.	9 YOL	9 KÖPRÜ	—————	8 MAN.GİR.	8 KAYALIK	—————	8 YOL	8 PATİKA
9 PATİKA	—————	10 KAVŞAK	9 KÖPRÜ	9 PATİKA	9 YOL	9 PATİKA	9 PATİKA	9 YOL
10 KAVŞAK	10 KAVŞAK	—————	10 KAVŞAK	10 KAVŞAK	10 MAN.GİR.	10 KAVŞAK	10 MAN.GİR	10 KAVŞAK
11 BİNALAR	11 BİNALAR	11 BİNALAR	11 BİNALAR	11 BİNALAR	11 MANASTIR	11 BİNALAR	11 MANASTIR	11 BİNALAR

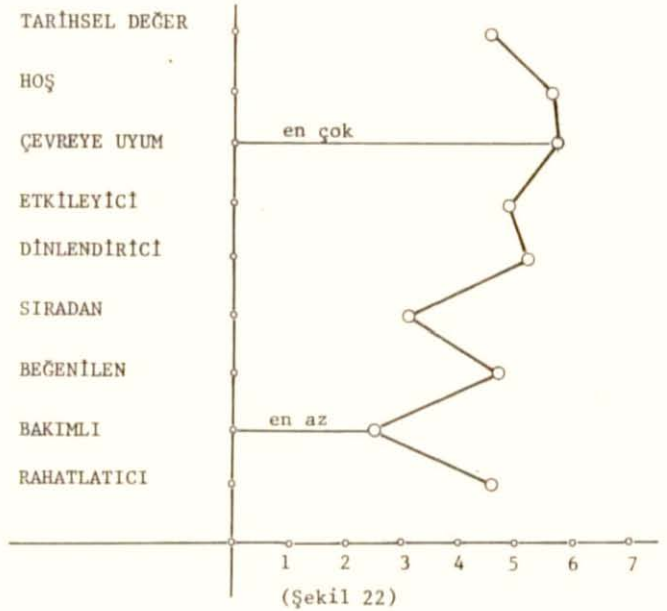
MAN.GİR.: MANASTIR GİRİŞİ

PİK.AL. : PİKNİK ALANLARI

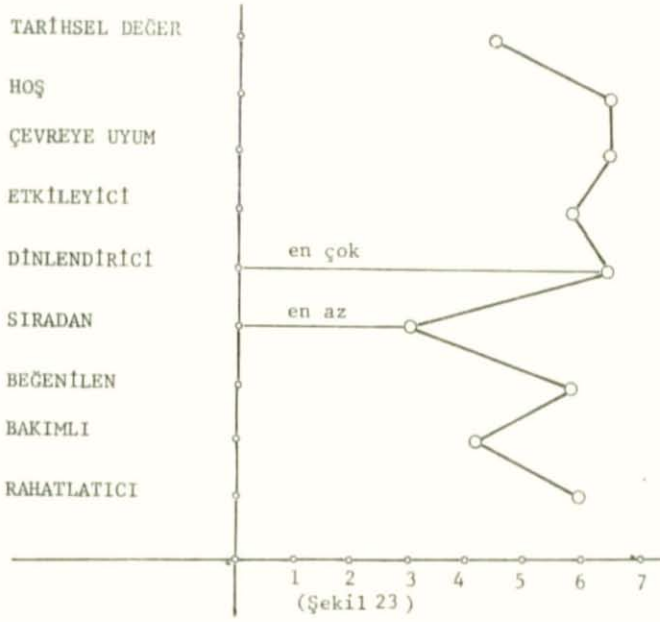
MANASTIR

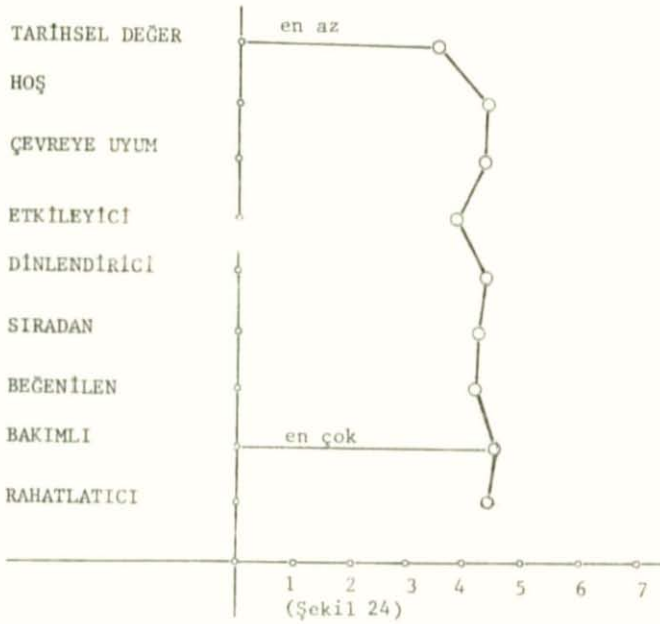
YOL

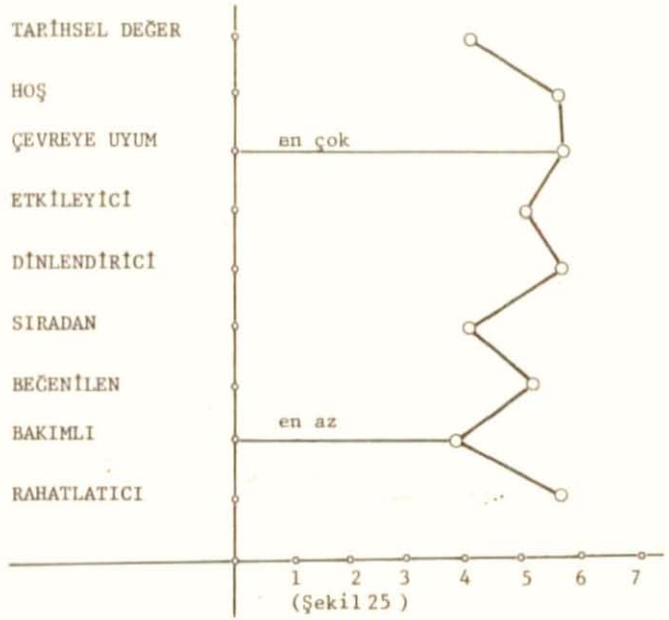
DERE

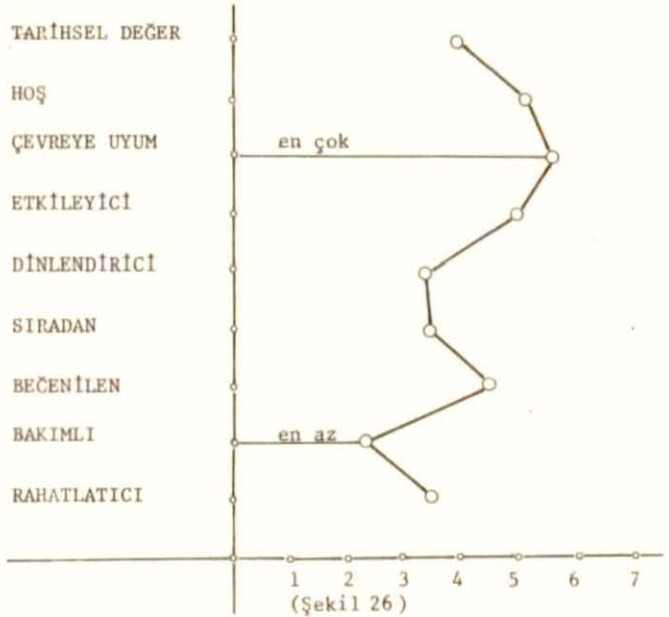
BİNALAR

PİKNİK
ALANLARI

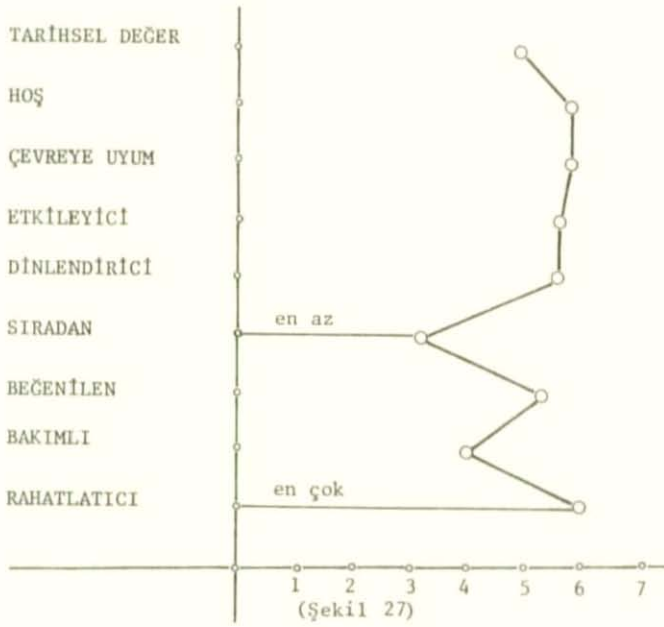

MANASTIR
YOLU
(Patika)

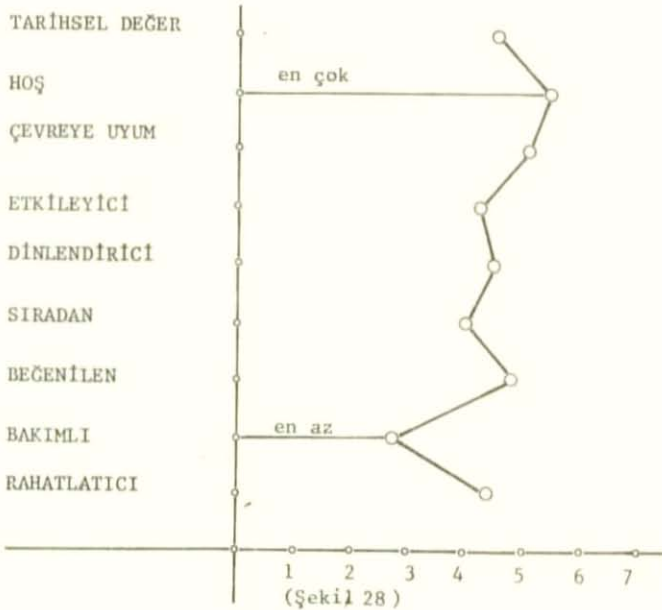

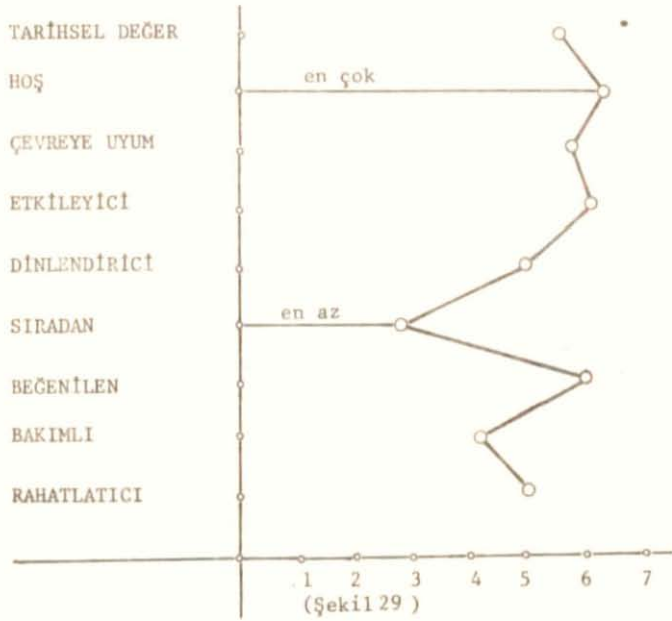
ORMAN

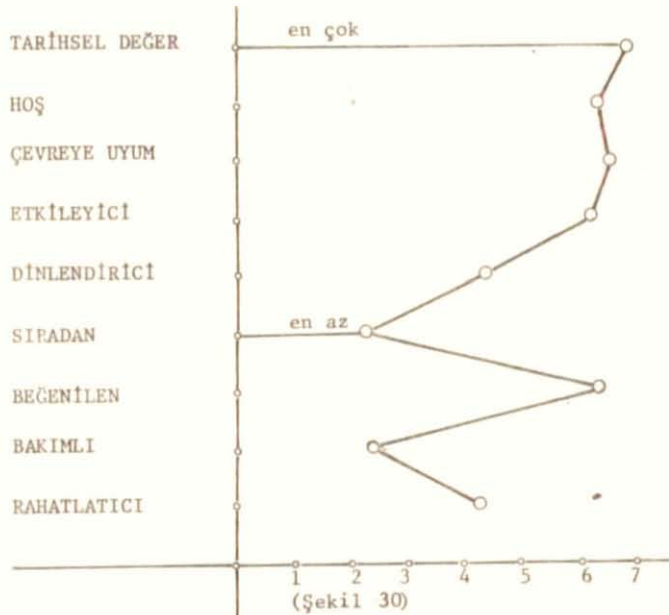
KÖPRÜ

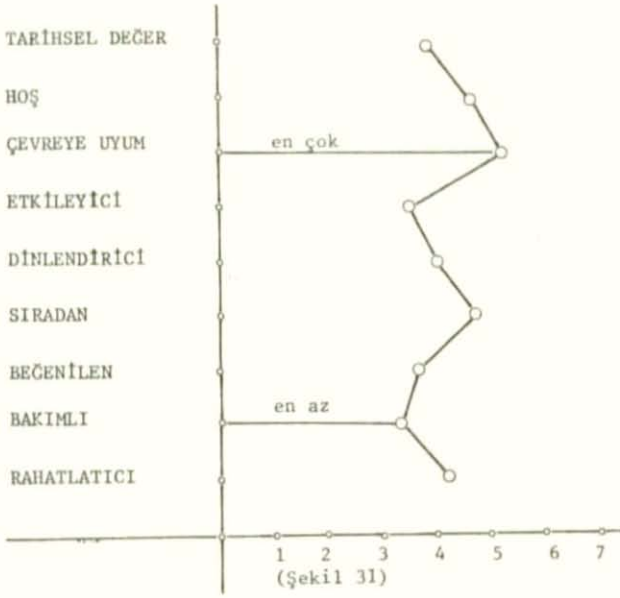
KAYALIK

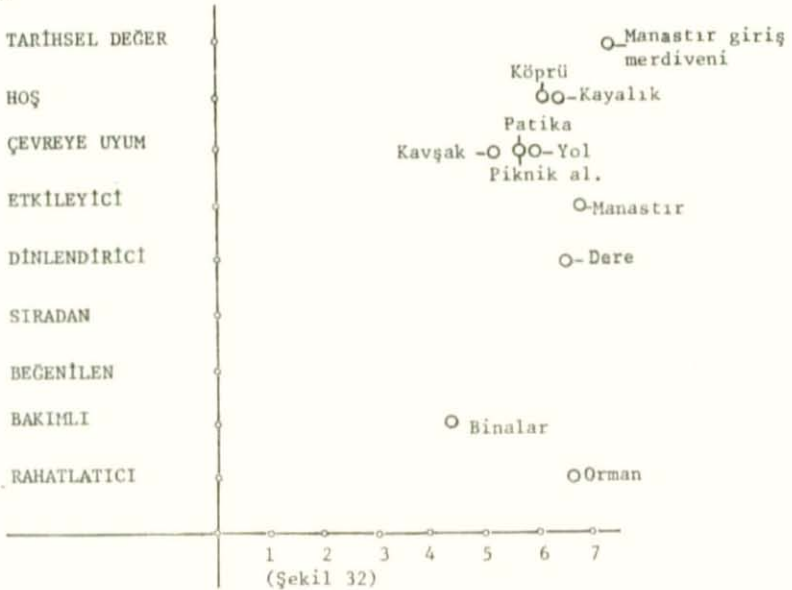
MANASTIR
GİRİŞİ

KAVŞAK

ÜGELER ve VURGULANDIKLARI SIFATLAR

UYGULAMA III:

Çalışmanın bu bölümünde uygulama I ve uygulama II biliş ve (SRS) anlam-
sal sıralama ölçeği teknikleriyle elde edilen verilerden bağımsız, çalış-
ma alanımız Meryemana yöresinde 1981 yarı yılı bitirme projesi yapan
Mimarlık Bölümü öğrencilerinin tasarımları, jüri eleştirileri dikkate alı-
narak değerlendirilmiş, başarılı ya da başarısız olan tasarım kararlarının,
uygulama I, uygulama II verilerine ne ölçüde uyduğu ya da uymadığı araştırıl-
mıştır.

Bu amaçla, tüm jüri eleştirilerinde bulunmuş ve herbir projenin değer-
lendirilmeleri kısa olarak not edilmiştir. Ancak; öğrencilerin seçtiği
dizge kuramı ağırlıklı, işlevsel ağırlıklı ön koşullanmalardan değerlen-
dirmelerimizi soyutlamaya duyarlık göstermeye çalıştık ve bu nedenle ba-
şarı notlarının bir ölçüt olarak alınması sakıncasından da kaçındık.

Uygulama I çalışmasında elde ettiğimiz verileri ve sonuçları özetlersek;

Yörede bireyin belleğini olumlu ya da olumsuz yönleriyle en fazla etki-
leyen ögeler, MANASTIR, YOL, BİNALAR, ÇEŞME, PİKNIK AL. gibi yapay öge-
ler ve PATİKA, ORMAN, DERE, KAYALIK doğal ögelerdir. Bunlar Uygulama I
haritalama çalışmasından elde edilmiştir. Aynı uygulamanın ikinci adı-
mında ise, bu ögelerden YOL, MANASTIR, BİNALAR, KAVŞAK yapay ögelerinin
imgelenmesinde PATİKA, DERE, KAYALIK, ORMAN doğal ögeleriyle bir bağı-
laşım olup olmadığı araştırılmış, yol ve patika doğal ve yapay ögesi dı-
şında diğer yapay ve doğal ögelerin birbirleriyle imgelem açısından bağı-
lılaşım kuramadığı saptanmıştır. (Kavşak ögesinin bu aşamada değerlen-
dirmeye alınma nedeni, Lyhch'in düğüm olarak belirlediği bir ögenin de
çalışmamızda bulunması gereğini duymamızdır). Başka bir deyişle yöreye
sonradan katılan insan yapısı BİNALAR ögeleri doğal ögelerle birlikte
bir bütün olarak imgelenememektedirler.

Uygulama II çalışmasından elde edilen veriler ve sonuçları özetlersek:

Uygulama I'de saptanan ögelerin, olumlu olarak nitelendirdiğimiz

TARİHSEL DEĞER, HOŞ, ÇEVREYE UYUMLU, ETKİLEYİCİ, DİNLENDİRİCİ, BEĞENİLEN, BAKIMLI ve RAHATLATICI sıfatlarında, olumsuz olarak nitelenen SİRADAN sıfatında değerlendirmeleri yapılmıştır.

Bu değerlendirmelere göre; çevreye daha sonra katılan yapay öğelerden, en önemli BİNA öğesinin, çalışma alanımıza kimlik veren doğal ve tarihi MANASTIR, MANASTIR GİRİŞİ, ORMAN, KAYALIK, öğeleriyle aynı düzeyde, 0-3 arasında değerlendirilmediği görülmektedir. Bu değerlendirmelerle ilgili ayrıntılı bilgi UYGULAMA II bölümünde verilmiştir.

Sonuç olarak:

Meryemana yöresi için bugüne kadar alınan tasarım kararlarının başka bir deyişle, yapay öge düzenlemelerinin, doğal öğelerle bir bütün halinde imgenemedikleri ve özellikle yapay BİNALAR öğesinin olumsuz niteliği, (bakımlı ve sıradan sıfatı dışında) saptanmıştır.

Bu bulgular doğrultusunda yöre için alınacak tasarım kararlarında dikkate alınması gereken ölçütler belirlenmiştir.

Aynı yörede, algı ve biliş çözümlmelerinden bağımsız tasarım çalışmaları ile başarı düzeyleri ilişkileri araştırılmıştır.

Yöre için saptanan ölçütler:

- Doğal öğelerle yapay öğeler arasında kurulamayan bütünlüğün yeni tasarlanan öğelerle kurulması,
- Tarihi öğelerin korunması, bakımlı hale getirilmesi ve yeni işlevlerle yüklenmesi,
- Tasarlanan öğelerin niteliklerinin Uygulama II'de saptadığımız olumlu sıfatlarda ve iyi düzeyde olması,

- Doğal ve tarihi ögelerin olumlu bulunan niteliklerinin alınan yeni tasarım kararlarıyla arttırılması.

Bu ölçütlere uymalarına ya da uymamalarına göre öğrenci çalışmalarına puan verilmiş, başarı ve başarısızlıkları değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmelerimizle jüri değerlendirmeleri karşılaştırılmıştır. Tablo 13'de görülebileceği gibi araştırmacının (BİLİŞSEL) değerlendirmeleriyle jüri değerlendirmeleri aynıdır. Ancak; bu değerlendirmelerin (BİLİŞSEL), araştırmacının öznel değerlendirmeleri olduğunu belirtmek isteriz.

Genelde tüm öğrencilerin, ortak amaçlarının uygulama 'I' ve Uygulama II verilerine uymak olduğu gözlenmektedir. Bunu, çevreye özellik veren öğeleri korumak ve yeni işlevler vermek biçiminde ele aldıklarını belirtmişlerdir. Ancak; çoğu kez söylenenlerle yapılan arasında çelişkiler görülmekte, bu da başarısızlığa neden olmaktadır.

16 projenin, jüri eleştirileri için Ek 6'ya bakılabilir.

TABLO 13: Öğrenci projelerinin, Jüri değerlendirmeleri ve araştırmacı tarafından saptanan ölçülere göre değerlendirilmeleri.

DEĞERLENDİRMELER	BİLİŞSEL	JÜRİ		
PROJE	1	-	-	<p>Jüri tarafından tüm projelerin başarılı ya da başarısız bulunması ve Meryemana yöresinde yaptığımız alan çalışması verilerine göre kendi değerlendirmelerimiz karşılaştırılırsa jüri değerlendirmeleriyle birebir bir ilişki içinde olduğumuz söylenebilir. Tablo 13'de görüleceği gibi, 16 projeden sadece 6 tanesi başarılı bulunmuştur. Biliş analizleri yapmaksızın konuya sezgisel ve kişisel yetenekle yaklaşma, başarı oranının düşmesine yol açmakta ve amaçla, gerçekleştirilen arasındaki çelişme sonunda, mevcut insan yapısı öğelere yenilerini eklenerek olumsuz gelişme sürdürülmektedir.</p>
PROJE	2	-	-	
PROJE	3	+	+	
PROJE	4	+	+	
PROJE	5	+	+	
PROJE	6	+	+	
PROJE	7	-	-	
PROJE	8	-	-	
PROJE	9	-	-	
PROJE	10	-	-	
PROJE	11	-	-	
PROJE	12	-	-	
PROJE	13	-	-	
PROJE	14	+	+	
PROJE	15	-	-	
PROJE	16	+	+	

• ÇALIŞMA ALANIMIZDA ELDE ETTİĞİMİZ SONUÇLAR VE ÖNERİLER:

Her geçen gün, kendi denetiminde olmayan ve pekçok nedenlerle değişen bir çevre içinde yaşamını sürdüren insan, değişkenlerin belirledikleri bütünlerin olumlu ya da olumsuz biçimleri ve yaşamının mutlu ya da mutsuz boyutları tarafından etkilenmektedir.

Çevre tasarımlarında belirgin olarak gündeme getirilebilecek durum, toplumun kendisi tarafından tasarlanmamış çevre içinde yaşamlarını nasıl sürdürdükleridir. Her şeyin insan için yapılmaya çalışıldığı çağdaş toplumlarda, çevrenin olumsuz etkileriyle yaşamları yönlendirilmiş bireylerin umutsuzlukları, iki karşıtın; çağdaşlığın ve mutsuzluğun bir arada göstergelerini oluşturmaktadırlar. Gelişen endüstri ve gelişen teknoloji, ekonomik koşulları zorlayarak insana daha fazla olanak sağlama uğraşı gösterirken, bu olanaklarla yararın elde edilebilme olasılığının ne düzeyde olduğu araştırılıp, bir denge sorununa çözüm aranmalıdır. Başka bir deyişle endüstriyel gelişmeler için çevreden aldıklarımız ve çevreye verdiklerimiz, insan mutluluğu için olumlu ve olumsuz yönleriyle en azından bir dengeyi olanaklı kılmalıdır.

Teknolojik gelişmeler ve yeniliğe açık toplumsal yönlendirmeler yanında, toplumu oluşturan bireylerin yaşam boyu biriktirdiği değerlere de önem vermemiz gerekmektedir. En ilkelinden en çağdaşına kadar her toplumda belirli değerleri ve anıları saklama olgusu sürdürülmektedir. İnsanın belirgin ayırıcı özelliklerinden algılama ve biliş aracılığıyla değerleri biriktirdiği ve bu değerleri çevresel referans sistemlerine bağlı olarak geliştirmekte olduğu söylenebilir.

Topumlarda, bireylerin simgesel ve anısal değerleri güncel yaşamlarında rol oynamaktadır. Ancak, ekonomik zorlamalarla her gün çehresi değiştirilen fiziksel çevre, kimliğini yitirirken yeni oluşturulan da toplumdan kopuk ve karışık bir düzende gelişmektedir. Başka bir deyişle, çevre, simgesel değerlerini yitirirken referans olma gücünü de kaybetmektedir.

Çalışmamız, insan yaşamında çevresel değerlendirmeleri kısa dönem bellek, uzun dönem bellek içinde gerçekleştiren ve yatay, düşey bileşenleri oluşturan algı, biliş süreçlerini araştırmada yoğunlaştırılmıştır.

Dünün birikimleri ve belirli anlatımlar birbirleriyle uygun iletişim içinde, toplumun ortak olguları niteliğinde olup, toplum tarafından gerçekleştirilmekte idi. Bugün ise artan sorunlar karşısında uzmanlaşmaya kayan dünyamız, her bireyin kendi gereksinimini dolaysız bir biçimde kendinin yapmasına olanak tanımamaktadır. Bu nedenle her alanda olduğu gibi, çevresel tasarım alanında da belirli eğitimi ve bilgi birikimini almış kişiler bu uğraşı yüklenmektedir. Ancak, tasarım ve mimarlık dallarını diğer alanlardan ayıran güçlük; yaratılan ürünün sanatsal ve bilimsel verilere dayalı çok karmaşık bir yapıyı oluşturması, insan yaşamında daha fazla kalıcı olması ve olumlu, olumsuz yönleriyle toplumla hergün birlikte yaşamasından kaynaklanmaktadır. Bunların sonucunda tasarıma veri olacak bilgilerin kullanıcıdan alınması gerektiğini söylerken bu bilgilerin sağlıklı ve belirli bilimsel yöntemlerle de saptanmasını önermekteyiz.

Çalışmamızda, bilişsel imgelerle ilgili toplumun referans sistemleri, bunların algısal düzeydeki değerleri ve belirli bir çevre içinde toplumun hangi uzam bileşenlerine ne boyutta değer verdiği ortaya koyulmaktadır. Ancak verileri kullanmak onları saptamak kadar önemli olup, bu verilerden belirlenen değerleri tekrarlayarak, tasarım çalışmalarını çıkarmaya sokmak yerine, belirli bakış açıları sunan bu toplumsal dizgilerden, somut çevresel tasarımlara geçmek gerekli görülmektedir.

İki genel bölümde gelişen çalışmamız, kuramsal bilgiler derlemesi ve deneysel çalışmadan oluşmaktadır. İlk bölümün kapsamı; Algı ve biliş süreçleri üzerinde ayrıntıya inerek deneysel bölüme temel oluşturacak bilgileri derlemektir. Deneysel çalışma; Evrensel "landmark"ı içeren Meryemana kırsal yöresinde, kullanıcıya referans olan, imgelem öğelerini araştırılmasını içermektedir.

ÇALIŞMA ALANIMIZDA ELDE ETTİĞİMİZ SONUÇLAR:

- Çalışma alanımızda deneklerden elde edilen harita verileri sonucu oluşturulan HARİTA I, HARİTA II ve HARİTA III farklı sıklıktaki imgelem ögelerini içermektedir. Bunlardan 750 den fazla sıklıkta imgelem ögesi içeren HARİTA III, yöre için bileşke ögeler bütünü olarak belirlenmiştir.
- Lynch'ın Amerikan kentlerinde, Derk De Jonge'nin Hollanda'da yaptığı, birbirlerini destekleyen çalışmalarda olduğu gibi, biliş haritalama tekniği ile belirlenen çevresel imgeler ve bu imgeleri karşılayan referans sistemleri ve yararları, çalışmamızla tekrar vurgulandı. Lynch'ın kent ölçeğinde ortaya koyduğu imgelem öge örüntülerine (YOL, DÜĞÜM, SINIR, BÖLGE, "LANDMARK") kendi bulgularımızın uyup, uymamaları araştırıldı. Elde edilen öge örüntülerinin, Lynch'ın belirlediklerini de içerdiği saptandı. Ayrıca kırsal nitelikli çalışma alanımızda, Lynch'ın sınıflamasından farklı olarak:

Kokusal öncelikli ögeler,
İşitsel öncelikli ögeler,
Göstergeler

saptanmıştır.

- Sıklığı 725'in üzerinde imgelem ögeleri çeşitliliğinin, denek grupları arasında farklılık gösterip, göstermediği araştırılmıştır:

Buna göre:

- ORMAN, PATİKA, MANASTIR, DERE, PİKNIK ALANLARI, KAYALIK, ÇEŞME, KÖPRÜ ögelerini imgeleme yönünden, denek grupları önemli farklılık göstermemektedir.
- YOL ögesi, KULLANICI-YABANCI denek grupları dışında diğer gruplar tarafından, imgeleme yönünden önemli farklılık göstermemektedir.

- BİNALAR ögeleri, KULLANICI-MİMAR, KULLANICI-ORMANCI, MİMAR-ORMANCI denek gruplarında imgeleme yönünden önemli farklılık göstermemekte, ancak YABANCI-MİMAR, YABANCI-ORMANCI, YABANCI-KULLANICI gruplarında önemli farklılık göstermektedir.
- DANIŞMA ögesi, KULLANICI-MİMAR, KULLANICI-ORMANCI, KULLANICI-YABANCI, MİMAR-ORMANCI, denek grupları tarafından imgeleme yönünden önemli farklılık göstermemekte, MİMAR-YABANCI, ORMANCI-YABANCI gruplarında ise önemli farklılık göstermektedir.
- MANASTIR GİRİŞİ ögesi, KULLANICI-MİMAR, ORMANCI-YABANCI denek gruplarında imgeleme yönünden önemli farklılık göstermemekte, diğer gruplar arasında ise önemli farklılık göstermektedir.
- KAVŞAK ögesi, ORMANCI-YABANCI denek gruplarında imgelem yönünden önemli farklılık göstermemekte, diğer tüm gruplarda ise önemli farklılık göstermektedir.
- Denek grupları arasında, imgelem ögeleri çeşitliliği, %50'nin üzerinde imgelenen ögeler için benzerlik göstermesine karşın, anlatım düzeyleri, başka bir deyişle, haritaların gerçek krokilere uymaları önemli farklılık göstermektedir. MİMARLAR VE ORMANCILAR, mesleki ön bilgilerine bağlı olarak gerçeğe daha yakın haritalar çizerken, KULLANICI VE YABANCI denek gruplarında gerçekten sapmalar görülmektedir.
- MİMARLAR ve ORMANCILAR, gerçeğe daha yakın krokiler çizmelerine karşın anlatım biçimleri farklılık göstermektedir. MİMARLAR grafik anlatım seçerken ORMANCILAR yazılı anlatımı yeğlemektedirler.
- Yabancı grubun imgelem haritaları bileşkesi öge sayısı ve çeşitliliğinin diğer tüm deneklerin %50 nin üzerinde (BİNALAR ve YOL imgelem ögesi dışında) imgelenen ögeleriyle aynı olmasını, yöre imgelem ögelerinin (BİNALARIN ve YOLUN dışında) bu çalışma kapsamı içinde evrensel nitelikte olduğunu göstermektedir.

- Çevreye sonradan katılan BİNALAR, YOL VE KAVŞAK gibi yapay ögelerin (YOL-PATİKA ilişkisi dışında) doğal DERE, KAYALIK, ORMAN ve PATİKA ögeleriyle imgelem açısından bağlantı göstermediği belirlenmiştir.

- MANASTIR tarihi ögesinin, imgeleme yönünden DERE ve PATİKA'yla bağlantı kurmasına karşın ORMAN ve KAYALIK'la bağlantı kurmadığını çalışma alanımız verileri içinde söyleyebiliriz.

- Bireylerin yörede bulunma sıklığı ile imgelem ögelerinin sayısı arasındaki ilişki:

- 1-5 defa arası yörede bulunanların ortalama 12 ögeyi imgeledikleri,
- 5-10 defa arası yörede bulunanların ortalama 14 ögeyi imgeledikleri,
- 10-üstü yörede bulunanların ortalama 15 ögeyi imgeledikleri

sayısal olarak bulunmuştur.

- Bireylerin yörede bulunma amacına göre imgelem ögeleri sayısı arasındaki ilişki:

- Ortalama 14 ögeyi imgeleyenler ARAŞTIRMA amacı ile,
- Ortalama 13 ögeyi imgeleyenler GEZMEK, GÖRMEK, DİNLENMEK amacı ile,
- Ortalama 11 ögeyi imgeleyenlerin YAYLACILIK amacı ile, yörede bulunduğu sayısal olarak belirtilebilmektedir.

- Bireyde rahatlama kavramı ile yaşadığı, gezdiği, gördüğü, çevreyi bilmesi arasındaki ilişki anlamlı bulunmuştur.

- En fazla beğenilen ya da beğenilmeyen ögelerin bireyde ilk olarak imgelendiği bulunmuştur. Ancak bu bulgunun, konuya, bina ölçeğinde yaklaşan V.İmamoğlu'nun (1980) bulgusuyla farklılık göstermesinin, ölçek değişikliğinden kaynaklı olduğunu düşünmekteyiz.

- BİNALAR yapay ögesi, çalışma alanımız verilerine göre BAKIMLI ve SIRADAN bulunmuştur.
  - MANASTIR, MANASTIR GİRİŞİ, ORMAN, KAYALIK ögeleri, TARİHSEL DEĞERDE, HOŞ, ÇEVREYE UYUMLU, ETKİLEYİCİ, DİNLENDİRİCİ, BEĞENİLEN ve RAHATLATICI bulunmuştur.
  - DERE Doğal ögesi, BAKIMLI ve SIRADAN boyutu dışında, TARİHSEL DEĞERDE, HOŞ, ÇEVREYE UYUMLU, ETKİLEYİCİ, DİNLENDİRİCİ, BEĞENİLEN ve RAHATLATICI olarak değerlendirilmiştir.
  - KAVŞAK yapay ögesi, ÇEVREYE UYUMLU ve SIRADAN olarak değerlendirilmiştir.
  - Yapay YOL, KÖPRÜ, PİKNIK ALANLARI ve doğal PATİKA ögeleri değerlendirmelerde bir süreklilik göstermemekte bazı sıfatlarda doğal ögelerle birlikte 0-3 arasında artan düzeyde değerlendirilmekte, bazı sıfatlarda ise 0-(-3) arasında azalan düzeyde değerlendirilmektedir. Ayrıntılı bilgi için tablo 12 ye bakılabilir.
  - MANASTIR GİRİŞİ, TARİHSEL DEĞERDE boyutu ile,
  - KAYALIK, KÖPRÜ HOŞ boyutu ile
  - PATİKA, KAVŞAK, PİKNIK ALANLARI, YOL, ÇEVREYE UYUMLU boyutu ile,
  - MANASTIR, ETKİLEYİCİ boyutu ile,
  - DERE, DİNLENDİRİCİ boyutu ile,
  - BİNALAR, BAKIMLI boyutu ile,
  - ORMAN, RAHATLATICI boyutu ile,
- vurgulanmaktadır.

- Saptanan bu sonuçlar doğrultusunda, bilişsel bulguları değerlendirmeye katmadan aynı yörede proje çalışması yapan 1980-1981 ders yılı mimarlık bölümü son sınıf öğrencilerinin başarılı olmalarının, sezgisel ve kişisel yeteneklerine bağlı olarak ortaya çıktığını söyleyebiliriz.

ÖNERİLER:

Olanaklar çerçevesinde gerçekleştirilen çalışmamızda, eksik kalan bazı noktaların belirtilmesinin daha sonraki araştırmalar için yararlı olacağı düşüncesindeyiz.

AYNI ALANDA YAPILACAK ARAŞTIRMALAR İÇİN ŞU ÖNERİLER SIRLANABİLİR:

- Araştırmamızda, Lynch'in kent ölçeğinde uyguladığı yöntem BİLİŞ HARİTALAMASI, evrensel "landmark"ı içeren kırsal bir yörede kullanılmıştır. Bu yöntemle elde edilen bulguların farklı bir yöntemle de denetlenmesinin güvenilirlik açısından önemine inanmaktayız. Bu nedenle çevre ölçeğinde farklı yöntemler kullanarak elde edilen bulguların, birbirlerine olan uygunluk düzeylerinin saptanması, yeni araştırmalarla gündeme getirilebilir.
- Farklı ölçeklerde yapılan bu tür çalışmalarda, elde edilen bulguların karşılaştırılmasını, bilimsel açıdan yararlı görmekteyiz.
Araştırmamızdan örnekle:
Uygulamamızın I. bölümünde temel amacımız, haritalama yöntemiyle yöre için ortak imgelem ögelerini saptamak ve doğal-yapay imgelem ögelerinin bağlantılılıklarını belirlemektir. Diğer taraftan çizim süreç açısından da haritaların oluşumunda sadece beğenme-beğenmeme boyutuyla, ilk çizilen ya da bireyde ilkin imgelenen ögelerin ilişkileri araştırılmaktadır. Bu nedenle kendi bulgularımızla konuya bina ölçeğinde yaklaşan V.İmamoğlu'nun (1980) çizim süreç açısından elde ettiği bulgulardan sadece biri karşılaştırılabilmiştir. Ancak aynı ilgi alanına farklı ölçeklerde çizim süreç açısından daha ayrıntılı yaklaşan yeni araştırmaların bulguları, daha önce elde edilen bulgularla karşılaştırılmalıdır kanısındayız.
- Uygulamamızın II. bölümünde kullanılan anlamsal derecelendirme ölçeğinde, denek değerlendirmeleri ögelerin slaytları üzerinden yaptırılmıştır. Bu tür değerlendirmelerin gerçek öge karşısında yapılmasının veri

sağlığı açısından daha yararlı olacağını belirtmek isteriz.

- Uygulama III de öğrenci çalışmaları sadece araştırmacının saptadığı ölçütler içinde ve araştırmacı tarafından değerlendirilmiştir. Böyle bir değerlendirmenin aynı alanda çalışan bir grup araştırmacı ile birlikte yürütülmesi daha gerçekçi bir yaklaşım olarak önerilebilir.
- Uygulama bölümlerine katılan denek grupları, daha ayırıcı özelliği olan kesimlerden oluşturulabilir ve sayıları arttırılabilir.
- Çalışmamızın uygulama alanı, Trabzon İl sınırları içinde, tarihi (Sümela) Meryemana manastırını barındıran kırsal bir yörede gerçekleştirilmiştir. Bu çalışma alanları, Türkiye düzeyinde yaygınlaştırlıp daha genelleyici bulgulara varılabilirdi. Ancak bu ve daha önce sıraladığımız konular, bir zaman sorununu ortaya koymakta ve bizi daha sonraki araştırmalara girişme eğilimine yöneltmektedir.

MİMARLIK VE TASARIM EĞİTİMİYLE İLGİLİ ÖNERİLERİMİZİ ŞÖYLE BELİRLEYEBİLİRİZ:

- Mimarlık eğitiminde, kullanıcı değerler birikiminin tasarıma veri olarak alınmasını, tasarıma daha sistematik ve bilimsel bir biçimde yaklaşan programlara ağırlık verilmesini gerekli görmekteyiz.
- Şimdiye dek mimarlık bölümlerinde yerini bulamayan yeşil (doğal çevre) ve bina ilişkilerini birlikte ele alan, insanla bina ölçüğü arasında bağ kuracak yeşil elemanların tasarlanması, mimarlık eğitimi ders planlarına alınmalıdır.
- Genel eğitim programlarında, kullanıcıların çevreyi değerlendirebilmeleri için, mekân ve bileşenleri ile algı ve biliş konularında yaygın eğitime geçilmelidir.

ÇALIŞMAMIZ DOĞRULTUSUNDA, ÇEVRESEL TASARIMLARIN UYGULANMASINDAKİ
GÖZLEMLERİMİZE DAYANARAK, AŞAĞIDAKİ ÖNERİLERİ BELİRLEYEBİLİRİZ:

- Uygulamada öncelikle çevreyi bir bütün olarak ele alan kent imar planları, kullanıcı katkısı ile düzenlenmeli, ikinci aşamada uygulayıcı mimarın tek olarak tasarladığı birimle değil, bu birimin bütündeki yeriyle de sorumlu olmasını bağlayıcı uygulamalar belirlenmelidir.
- Araştırmamızda çalışma verilerimize göre belirginlik kazanan kullanıcı değerlendirmeleri; tarihsel ve doğal ögelere olumlu düzeylerde verdikleri değerlerle, yapay ögelere (özellikle BİNA ögelerine) olumsuz düzeylerde verdikleri değerler yerel yönetimlerce dikkate alınmalı, önlemler toplumla birlikte yürütülmelidir.
- Çalışma alanımızda doğal ve tarihi ögelere verilen değerlere dayanarak, konumuzla ilgili gözlemlerimizden pek çok kentimizde, ekonomik zorlamalar sonunda oluşan, toplumun kent içlerinde nefes alma noktaları olan doğal şeritlerin bozulması, taş yığınlarına dönüştürülmesi yasalarla önlenmeli, çevreye kimlik veren uzam elemanlarının korunması gerçekleştirilmelidir.

NOTLAR :
GİRİŞ BÖLÜMÜ

- (1) A. Yücel (1971) TASARLAMA VE ÇEVRE SORUNLARI, İTÜ.
Mimarlık Fakültesi, İstanbul, Sayfa 27.
- (2) Yi-Fu, Tuan (1974) TOPOHILIA, University of Minnesota,
Prentice-Hall, New-Jersey, Sayfa. 245.
- (3) B. Alpagut (1979) İnsan Ekolojisi, BİLİM VE TEKNİK, Ankara,
Sayı 144, Sayfa. 33-34.
- (4) A. Angyol (1969) A logic of Systems, SYSTEMS THINKING,
Middlesex, Penguin, Sayfa 17-25.
- (5) A.H. Maslow (1954) Hierarchy of Needs, MOTIVATIONS AND
PERSONALITY, New-York-E. Aksoy (1975),
MİMARLIKTA TASARIM İLETİM VE DENETİM'den ,
Sayfa 128.
- (6) W. Buckley (1967) SOCIOLOGY AND MODERN SYSTEMS THEORY,
New-Jersey, Prentice-hall, Sayfa 41.
- (7) K. Lynch (1960) IMAGE OF THE CITY, Cambridge Mass, The
M.İ.T. Press, Sayfa 5.
- (8) M. Başakman (1979) Bilimsel Düşüncenin Limitleri, ÇEVRE VE
YAPI TASARIMI, Çevre ve Mimarlık Bilim-
leri Derneği, Ankara, Sayfa 2.
- (9) K.L. Frank (1966) The world as a communication net work,
SIGN IMAGE SYMBOL Studio Vista, London,
Sayfa 3.

- (10) K.L. Frank (1966) ay. es., Sayfa 3.
- (11) B. Güvenç (1974) İNSAN VE KÜLTÜR, Remzi Kitabevi, İstanbul, Sayfa 161-166.
- (12) B. Güvenç (1974) ay. es., Sayfa 161-166
- (13) Ç. Kağıtçıbaşı (1976) İNSAN VE İNSANLAR, Sevinç Matbaası, Ankara, Sayfa 282.
- (14) Y. Örs (1981) Çevre Bilim Kavramı ve Anadolu, BİLİM VE TEKNİK, Ankara, Sayı 159, Sayfa 8-11.
- (15) K.Lynch (1960) ay. es., Sayfa 5.
- (16) E.Aksoy (1975) MİMARLIKTA TASARIM İLETİM VE DENETİM, KTÜ. yayınları, Gün Matbaası, İstanbul, Sayfa 95.
- (17) D. Kuban (1980) MİMARLIK KAVRAMLARI, Çevre yayınları, İstanbul, Sayfa 56.
- (18) E. Aksoy (1975) ay. es., Sayfa 127-128.
- (19) A.H. Maslow (1954) ay. es., Sayfa 129.
- (20) E. Aksoy (1975) ay. es., Sayfa 135.
- (21) G. Kepes (1944) LANGUAGE OF VISION, Hillison, Eppen Company, Chicago, Sayfa 13.
- (22) G. Kepes (1944) ay. es., Sayfa 47.

- (23) R. Arnheim (1954) ART AND VISUAL PERCEPTION, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, Sayfa 79-88.
- (24) G. Kepes (1944) ay. es., Sayfa 30-31.
- (25) R. Arnheim (1966) TOWARD A PSYCHOLOGY OF ART, University of California Press, Berkeley and Los Angeles, Sayfa 222-228.
- (26) R. Arnheim (1954) ay. es., Sayfa 229-255.
- (27) L. Zeren (1965) TEMEL TASAR DERS NOTLARI, Trabzon.
- (28) G. Kepes (1944) ay. es., Sayfa 36.
- (29) G. Kepes (1944) ay. es., Sayfa 46.
- (30) K. Koffka (1935) PRINCIPLES OF GESTALT PSYCHOLOGY, New York, Sayfa 150-152.

BİRİNCİ

BÖLÜM :

- (31) J.D. Ponteous (1977) ENVIRONMENT AND BEHAVIOR PLANNING:
EVERY DAY URBAN LIFE, University
of Victoria, British Columbia, Sayfa VII.
- (32) J. Lang, C. Burnette,
W. Moleski
D. Vachon (1974) Emerging Issues in Architecture,
DESIGNING FOR HUMAN BEHAVIOR, Dowden,
Hutchinson, Ross, Inc., Stroudsburg,
Penn., Sayfa 11-14.
- (33) D. Canter (1975) An Introduction to Environmental
Psychology, ENVIRONMENTAL INTERACTION,
Published by Surry University Press,
London, Sayfa 3-4.
- (34) T. Lee (1976) PSYCHOLOGY AND ENVIRONMENT,
Methues, London, Sayfa 25-36.
- (35) Ş. Gür (1982) İNSAN BİLİM DERS NOTLARI KTÜ. Mimarlık
Bölümü, Trabzon.
- (36) Ş. Gür, A. Özbilen,
S. Ertürk,
T. İbiş (1980) Çocuk ve Çevresi; Çocuk Oyun Alanları
olarak Sokaklarımız, KTÜ. Mimarlık
Bölümü, MİMARLIK BÜLTENİ 5, Trabzon,
Sayfa 70-76.

- (37) J. Lang (1979) KTÜ. Mimarlık Bölümü Seminer Notları, Trabzon.
- (38) J. Seattle
J. Seattle (1977) ESTHETICS AND VISUAL RESEARCH MANAGEMENT FOR HIGHWAYS..... Washington, Sayfa 92.
- (39) A. Rapoport (1977) ASPECTS OF URBAN FORM, Pergamon Press, Oxford, New York, Toronto, Sydney, Paris, Frankfurt, Sayfa 36-37.
- (40) L. Özden (1978) Algılama, PAZARLAMA ENSTİTÜSÜ PAZARLAMA DERGİSİ, İÜ. İşletme Fakültesi Yayınları, Sayı 4.
- (41) W.N. Dember (1960) PSYCHOLOGY OF PERCEPTION, Holt, Rinehart and Winston New York, Chicago, San Francisco, Toronto, London, Sayfa 1-25.
- (42) Ö. Aksoy (1977 a) BİÇİMLENDİRME İLKELERİ DERS NOTU 4
KTÜ. Mimarlık Bölümü, Trabzon
Sayfa 1-2.
- (43) J.Lang C.Burnette
W. Maleski
D. Vachon (1974) Fundamental Processes of Environmental Behavior, DESIGNING FOR HUMAN BEHAVIOR, Dowden, Hutchinson, Ross, Inc., Stroudsburg, Penn, Sayfa 86.
- (44) P. Guilanme
Çev.:R. Şemin (1970) PSİKOLOJİ, İÜ. Edebiyat Fakültesi yayınları, İstanbul No. 1567, Sayfa 115.

- (45) Ö. Aksoy (1977 b) BİÇİMLENDİRME, KTÜ. Yayınları, Trabzon Sayfa 55.
- (46) A. Rapoport (1977) HUMAN ASPECTS OF URBAN FORM, Pergamon press, Oxford, New York, Tronto, Sydney, Paris, Frankfurt, Sayfa 38-40.
- (47) A. Rapoport (1977) ay. es., Sayfa 38-40.
- (48) E.J. Hochberg (1963) PERCEPTION, Prentice-Hall Inc., Englewood Cliffs, New Jersey, Sayfa 3-5.
- (49) J.J. Gibson
Çev.: N. Arkin (1969) Invariant properties of changing stimulation as information for perception, PSIKOLOJİDE YENİ ÇALIŞMALAR, İÜ. Edebiyat Fak., yayınları No. 1481 Sayfa 112-118.
- (50) P. Guilanme
Çev.: R. Şemin (1970) ay. es., Sayfa 124-128.
- (51) H.W. Ittelson (1973) Environment Perception and Contemporary perceptual Theory, ENVIRONMENT AND COGNITION Seminer Press, New York, Sayfa 1-3.
- (52) D.J. Weintraub,
E.L. Walker (1966) PERCEPTION, Brooks/Cole Publishing campany Belmont, California, Sayfa 4-9.

İKİNCİ

BÖLÜM:

- (55) U. Neisser (1976) COGNITION AND REALITY W.H. Freeman and Company, San Francisco, Sayfa 1-12.
- (56) J. Lang (1979) KTÜ. Mimarlık Bölümü Seminer Notları, Trabzon.
- (57) J.Lang, C.Burnette,
W. Moleski
D. Vachon (1974) Fundamental Processes of Environmental Behavior, DESIGNING FOR HUMAN BEHAVIOR, Dowden, Hutchinson, Ross, Inc., Stroudsburg, Penn , Sayfa 89-92.
- (58) D. Stea (1974) Architecture in the Head: Cognitive Mapping, DESIGNING FOR HUMAN BEHAVIORS, Dowden, Hutchinson, Ross, Inc., Stroudsburg, Penn, Sayfa 157-168.
- (59) J. Lang (1974) ay. es., Sayfa 89-92.
- (60) A. Rapoport (1977) HUMAN ASPECT OF URBAN FORM, Pergamon press, Oxford, New York, Tronto, Sydney, Paris, Frankfurt, Sayfa 38-40.
- (61) J. Lang (1974) ay. es., Sayfa 84-85.
- (62) A. Rapoport (1977) ay. es., Sayfa 108.
- (63) S. A. Tyler (1969) COGNITIVE ANTHROPOLOGY, Holt, Rine hart and Winstan,-A.Rapoport. 1977, HUMAN ASPECTS OF URBAN FORM'dan, Sayfa 108.

- (64) A. Rapoport (1977) ay. es., Sayfa 109.
- (65) D. Lowenthal (1971) "Not evrey prospect pleases", New York st. Martin's Press -A. Rapoport (1977), HUMAN ASPECTS OF URBAN FORM'dan , Sayfa 110.
- (66) D. Sopher (1964) Landscape and Seasons: Man and Nature in India, LANDSCAPE, Vol. 13 - A. Rapoport (1977), HUMAN ASPECTS OF URBAN FORM'dan, Sayfa 113.
- (67) H.M. Yaker (1971) THE FUTURE OF TIME, Garden City, N.T., Daubleday-A.Rapoport (1977), HUMAN ASPECTS OF URBAN FORM'dan, Sayfa 113.
- (68) A. Rapoport (1977) ay. es., Sayfa 113.
- (69) U. Neisser (1967) COGNITIVE PSYCHOLOGY, New York: Appleton-Century-Crofts - A.Rapoport (1977), HUMAN ASPECTS OF URBAN FORM'dan.
- (70) G.T. Moore
R.G. Gollledge (1976) Environmental knowing: concepts and theories, ENVIRONMENTAL KNOWING , Dowden, Hutchinson, Ross, Inc., Stroudsburg, Penn. Sayfa 3-13.
- (71) U. Neisser (1976) Cognitive Mapping Research and Study of Environmental Perception, - S.A. Lee (1976), COGNITIVE MAPPING RESEARCH'den, Sayfa 123.

- (72) H.W. Ittelson (1973) Environment Perception and Contemporary perceptual Theory, ENVIRONMENT AND COGNITION-Seminer Press, New York, Sayfa 10.
- (73) S. A. Lee (1976) Cognitive Mapping Research and Study of Environmental perception, COGNITIVE MAPPING RESEARCH, Sayfa 123.
- (74) R. Downs,
D. Stea (1973) IMAGE AND ENVIRONMENT, Albine Publishing / Chicago.
- (75) H.W. Ittelson (1973) Environment Perception and Contemporary perceptual theory, ENVIRONMENT AND COGNITION-Seminer Press, New York, Sayfa 1-19.
- (76) T. Garling (1980) ENVIRONMENTAL ORIENTATION DURING LOCOMOTION, Swedish Council for Building Research, Stocholms, Sweden, D24, Sayfa 21-23.
- (77) C. Burnette (1974) The Mental Image and Design, DESIGNING FOR HUMAN BEHAVIOR, Dowden, Hutchinson, Ross, Inc., Stroudsburg, Penn , Sayfa 179-190.
- (78) C. Burnette (1974) ay. es., Sayfa 179-182.
- (79) K. Lynch (1960) THE IMAGE OF THE CITY, Cambridge Mass, The MIT. Press, Sayfa 2-5.

- (80) G. Thomson (1974) İNSANIN ÜZÜ, Payel yayınları,
İstanbul, Sayfa 49-51.
- (81) P. Guillaume
Çev.: R.Şemin (1970) PSİKOLOJİ. İÜ. Edebiyat Fakültesi yayın-
ları, İstanbul, No. 1567, Sayfa 124-128.
- (82) M.Krampen, K.Öztürk,
A. Özbilen, S.Ertürk,
H. Saltık (1980) WIE KINDER ZEICHNEN, Design CENTER,
Stuttgart.
- (83) J. Piaget
B. Inhelder (1948) The recognition of shapes, THE CHILD'S
CONCEPTION OF SPACE, Routledge and
Kegan Paul, London, Sayfa 17-24.
- (84) G. Thomson (1974) ay. es., Sayfa 49-51.
- (85) E. Aksoy (1975) MİMARLIKTA TASARIM İLETİM VE DENETİM,
KTÜ. Yayınları, Trabzon, Sayfa 76-79.

ÜÇÜNCÜ

BÖLÜM:

- (86) U. Neisser (1967) COGNITIVE PSYCHOLOGY, New-York: Appleton-Centurg-Crofts-A.Rapoport (1977). HUMAN ASPECTS OF URBAN FORM'dan, Sayfa 43.
- (87) M.D. Vernon (1955) The functions of schemata in perceiving, PSYCHOLOGY REVIEV, Vol. 62, -A.Rapoport (1977), HUMAN ASPECTS OF URBAN FORM'dan, Sayfa 43.
- (88) K. Boulding (1956) THE IMAGE, Ann Arbor, University of Michigan Press -A.Rapoport (1977), HUMAN ASPECTS OF URBAN FORM'dan, Sayfa 43-44.
- (89) A. Rapoport (1977) HUMAN ASPECTS OF URBAN FORM, pergamon press, Oxford, New York, Toronto, Sydney, Paris, Frankfurt, Sayfa 44-45.
- (90) A. Rapoport (1977) ay. es., Sayfa 115.
- (91) D. De. Jonge (1962) Images of Urban Areas: Their Structure and Foundations, JURNAL OF AMERICAN INSTITUTE OF PLANNERS, Vol. 28, Sayfa 266.
- (92) A. Rapoport (1977) ay. es., Sayfa 115-118, 123.
- (93) T. Garling (1980) ENVIRONMENTAL ORIENTATION DURING LOCOMOTION, Swedish Council for Building Research, Stocholms, Sweden, D 24, Sayfa 15.

- (94) K. Lynch (1960) THE IMAGE OF CITY, Cambridge
Mass, The MIT. Press, Sayfa 1- 14
- (95) T. Garling (1980) ay. es., Sayfa 15.
- (96) C. Burnette (1974) The Mental Image and Design, DESIGNING
FOR HUMAN BEHAVIOR, Dowden, Hutchinson,
Ross, Inc., Stroudsburg, Penn ,
Sayfa 169-170.
- (97) C. Burnette (1974) ay. es., Sayfa 170.
- (98) K.Lynch (1960) ay. es., Sayfa 8-9, 87.
- (99) C.N. Schulz (1971) EXISTANCE, SPACE AND ARCHITECTURE,
Studson Vista, London, Sayfa 10.
- (100) B. Goodchild (1974) Class Differences in Environmental
Perception: An Exploratory Study, URBAN
STUDIES, Vol. 11, by Longman Group ltd.
Harlow, Sayfa 157-169.
- (101) U. Neisser (1976) COGNITION AND REALITY W.H.,
Freeman and Company San Francisco,
Sayfa 51.
- (102) U. Neisser (1976) ay. es., Sayfa 52-55.
- (103) T. Garling (1980) ay. es., Sayfa 76.
- (104) A. Rapoport (1977) ay. es., Sayfa 45, 118-119.
- (105) D. Stea (1974) Architecture in the Head: Cognitive
Mapping, DESIGNING FOR HUMAN BEHAVIOR,
Dowden, Hutchinson, Ross, Inc.,
Stroudsburg, Penn., Sayfa 157.

- (106) U. Neiser (1976) ay. es., Sayfa 109.
- (107) T. Garling (1980) ay. es., Sayfa 76.
- (108) R.M. Downs,
D. Stea (1973) IMAGE AND ENVIRONMENT, Albine
Publishing/Chicago, Sayfa 10-11.
- (109) A. Rapoport (1977) ay. es., Sayfa 118-129.

DÖRDÜNCÜ

BÖLÜMÜ :

- (110) K. Lynch (1960) THE IMAGE OF CITY cambridge
Mass, The MIT. Press, Sayfa 140.
- (111) K. Lynch (1960) ay. es., Sayfa 140-160.
- (112) U. Neisser (1976) COGNITION AND REALITY, W.H.,
Freeman and Company, San Francisco,
Sayfa 122-125.
- (113) S.A. Lee (1976) Cognitive Mapping Research and Study
of Environmental perception, COGNITIVE
MAPPING RESEARCH, Sayfa 110-121.
- (114) Ç. Kağıtçıbaşı (1976) İNSAN VE İNSANLAR, Sosyal Psikolojiye
Giriş, Sevinç Matbaası, Ankara, 1976,
Sayfa 113, 131-132.
- (115) Ç. Kağıtçıbaşı (1976) ay. es., Sayfa 113, 131-132.
- (116) M. Krampen, K. Öztürk,
V. Özek
H. Saltık (1978) "Eski ve Yeni" Görünüşlerin Öznel izle-
nimleri ve "Nesnel Ölçümü", KTÜ. Mimarlık
Bölümü, MİMARLIK BÜLTENİ 3, Trabzon,
Sayfa 6.
- (117) E.C. Osgood, G.J.Suci,
P.H. Tannenbaum (1975) THE MEASUREMENT OF MEANING, Urbana,
Sayfa 69-130.

- (118) R. Küller (1972) A SEMANTIC MODEL FOR DESCRIBING PERCEIVED ENVIRONMENT, National Swedish Bulding Research D 12, Sayfa 25-29, 168.
- (119) K. Öztürk (1978) MİMARLIKTA-TASARIM SÜRECİNE-CEPHELERİN ESTETİK AÇIRLIKLIL SAYISAL/NESNEL DEĞERLENDİRİLMESİ İÇİN BİR YÖNTEM ARAŞTIRMASI, KTÜ. Yayınları, Sayfa 32-33.
- (120) J. Lang, Ş. Gür, A. Özbilen, S. Ertürk, T. İbiş (1982) "Uzamsal imgeler, Biliş stilleri ve Estetik yeğlemelerin Doğası: Trabzon'da beş pilot çalışma" KTÜ. Mimarlık Bölümü MİMARLIK BÜLTENİ 7 Trabzon, Sayfa 71-94.
- (121) B. Goodchild (1974) Class Differences in Environmental Perception: An Exploratory Study, URBAN STUDIES, Vol. 11, by langman Group Ltd., Harlow, Sayfa 157-169.
- (122) V. İmamoglu (1980) BİNALARA İLİŞKİN ZİHİNSEL PLAN, KULLANIM VE DEĞERLENDİRME, ODTÜ. Mimarlık Bölümü, Ankara, Sayfa 53.
- (123) L. Sachs (1972) STATISTISCHE AUSWERTUNGS-METHODEN, Springer Verlag, Berlin, Heidelberg, New York, Sayfa 269.
- (124) V. İmamoglu (1980) ay. es., Sayfa 86-87.

EKLER:

EK 1 :

- HARİTA I, HARİTA II, HARİTA III VE
- DENEKLERDEN ELDE EDİLEN HARİTA ÖRNEKLERİ

EK 2 :

- ÖN BİLGİLER
- YANIT I: BİLİŞ HARİTALAMASI
- YANIT II, III, IV: SORUŞTURMA

EK 3 :

- ANLAMSAL DERECELENDİRME ÖLÇEĞİ (SRS)
UYGULAMASI

EK 4 :

- ÇİZELGE 1
- ÇİZELGE 2
- ÇİZELGE 3
- ÇİZELGE 4
- ÇİZELGE 5
- ÇİZELGE 6
- ÇİZELGE 7
- ÇİZELGE 8
- ÇİZELGE 9

EK 5 :

- ÇİZELGE 1
- ÇİZELGE 2
- ÇİZELGE 3
- ÇİZELGE 4
- ÇİZELGE 5
- ÇİZELGE 6

EK 6 :

- 1981 YILI KTÜ. MİMARLIK BÖLÜMÜ ÖĞRENCİ
BİTİRME PROJELERİNİN JÜRİ ELEŞTİRİLERİ

EK 7 :

- KONUMUZLA İLGİLİ TERİMLERİN İNGİLİZCE
KARŞILIKLARI

HARİTA I

Tüm imciem ögeleri

- 1- ORMAN
- 2- FATİKA
- 3- MANASTIR
- 4- DEFE
- 5- YOL
- 6- KÖPFÜ
- 7- BİKALAR
- 8- PİNKİK TERASLARI
- 9- KAVALLI
- 10- TEPİLLER
- 11- DANISMA
- 12- GENÇ
- 13- MANASTIR GİRİŞİ
- 14- KAĞSAR
- 15- CA' AVAN
- 16- E.TAUFUSU
- 17- WC
- 18- SU BENDİ
- 19- FİDANLIK
- 20- KAYALAR
- 21- AVAYAVARA KİLİSESİ

YOL

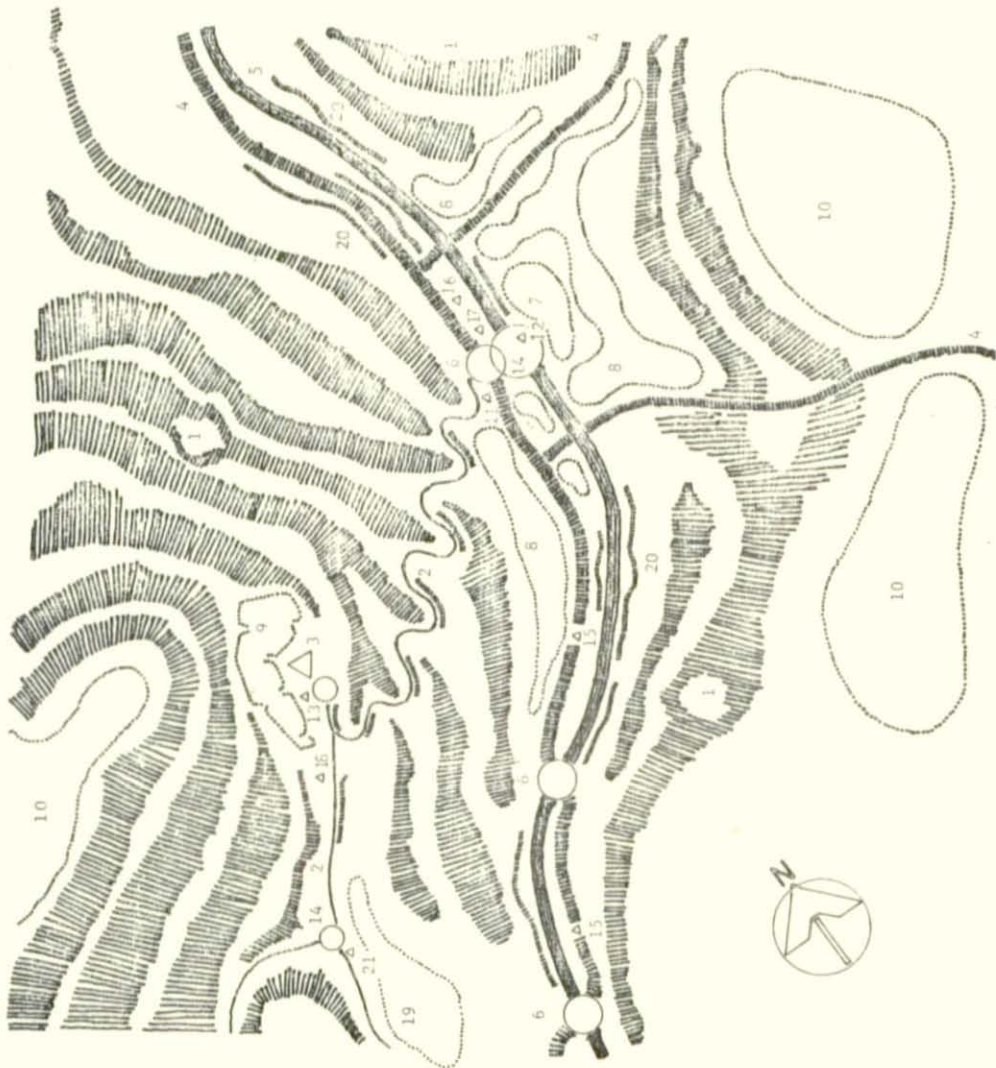
RENAR

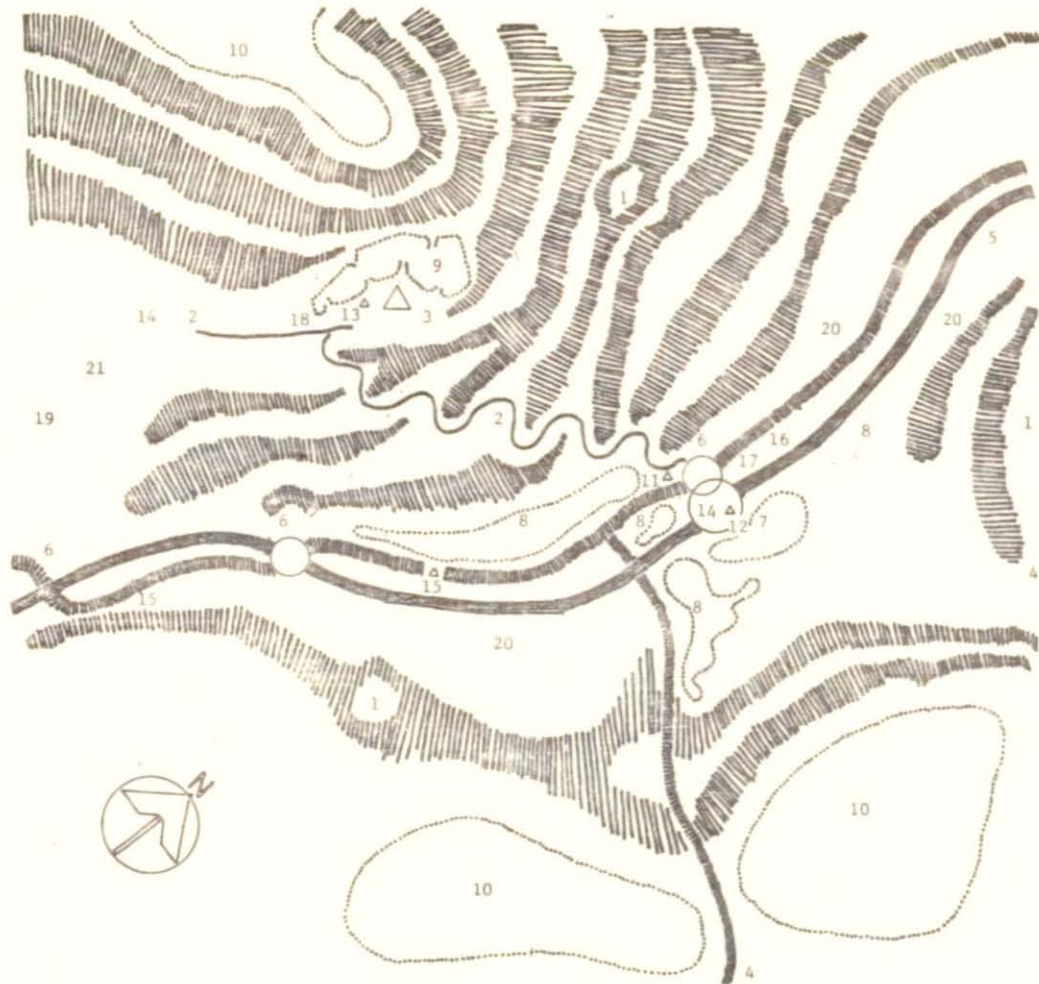
DURUM

BÖLGE

LANDMARK:

ölçek:ynklaşık 1/5000

HARİTA II

± 25' in Üzerinde ortak olan imgelem şgeleri

- 1- ORMAN
- 2- PATİNA
- 3- MANASTIR
- 4- DERE
- 5- YOL
- 6- KÜPRÜ
- 7- BİNALAR
- 8- PİKNIK TERASLARI
- 9- KAYALIK
- 10- TEPELER
- 11- DANIŞMA
- 12- ÇEŞME
- 13- MANASTIR GİRİŞİ
- 14- KAVŞAK
- 15- ÇAÇLAYAN
- 16- E. TRAFOSU (Yok)
- 17- WC (Yok)
- 18- SU BENDİ (Yok)
- 19- FİDANLIK (Yok)
- 20- KAYALAR (Yok)
- 21- AYAVAYVARA KİLİSESİ (Yok)

YOL

KENAR

DÜĞÜM

BÖLGE

LANDMARK

ÖLÇEK: yaklaşık 1/5000

HARİTA III

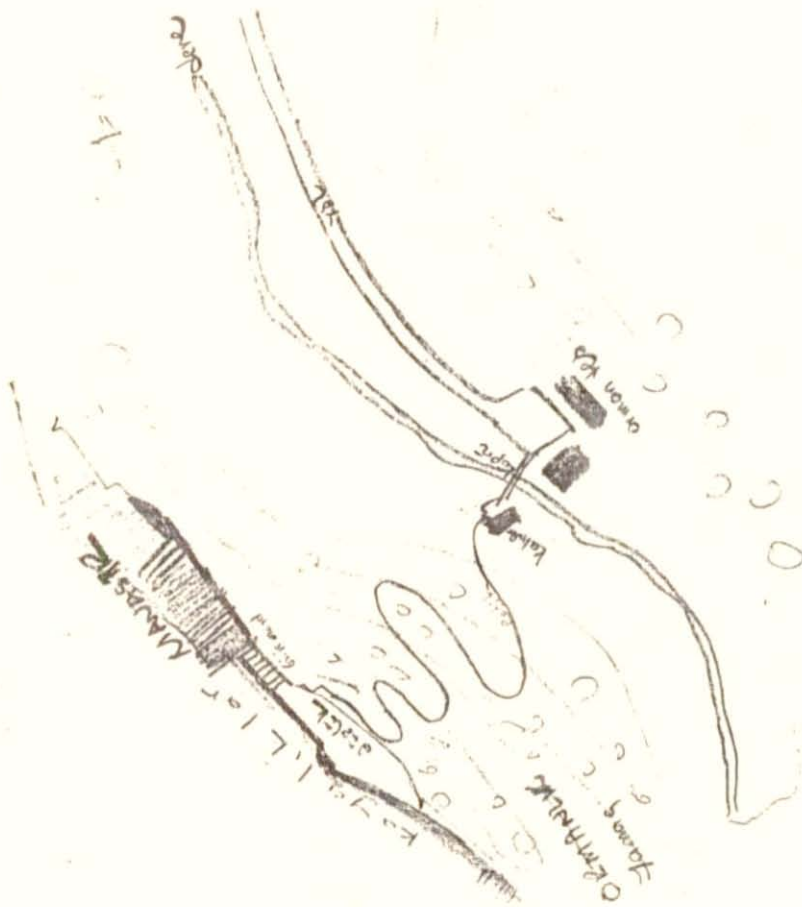
± 50'nin üzerinde ortak olan imgelem öğeleri

- 1- ORMAN
- 2- PATİKA
- 3- MANASTIR
- 4- DEPE
- 5- YOL
- 6- KÖPRÜ
- 7- BINALAR
- 8- PİKNIK TERASLARI
- 9- KAYALIK
- 10- TEPELER
- 11- DAKIŞMA
- 12- CEŞME (Yok)
- 13- MANASTIR GİRİŞİ (Yok)
- 14- KAVSAK (Yok)
- 15- CAĞLAYAN (Yok)
- 16- E. TEAFOSU (Yok)
- 17- WC (Yok)
- 18- SU BENDİ (Yok)
- 19- FİDANLIK (Yok)
- 20- KAYALAR (Yok)
- 21- AYAYAVVARA KİLİSESİ (Yok)

- YOL
- KENAR
- DÜĞÜM
- BÖLGE
- LANDMARK
- Ölçek: yaklaşık 1/5000

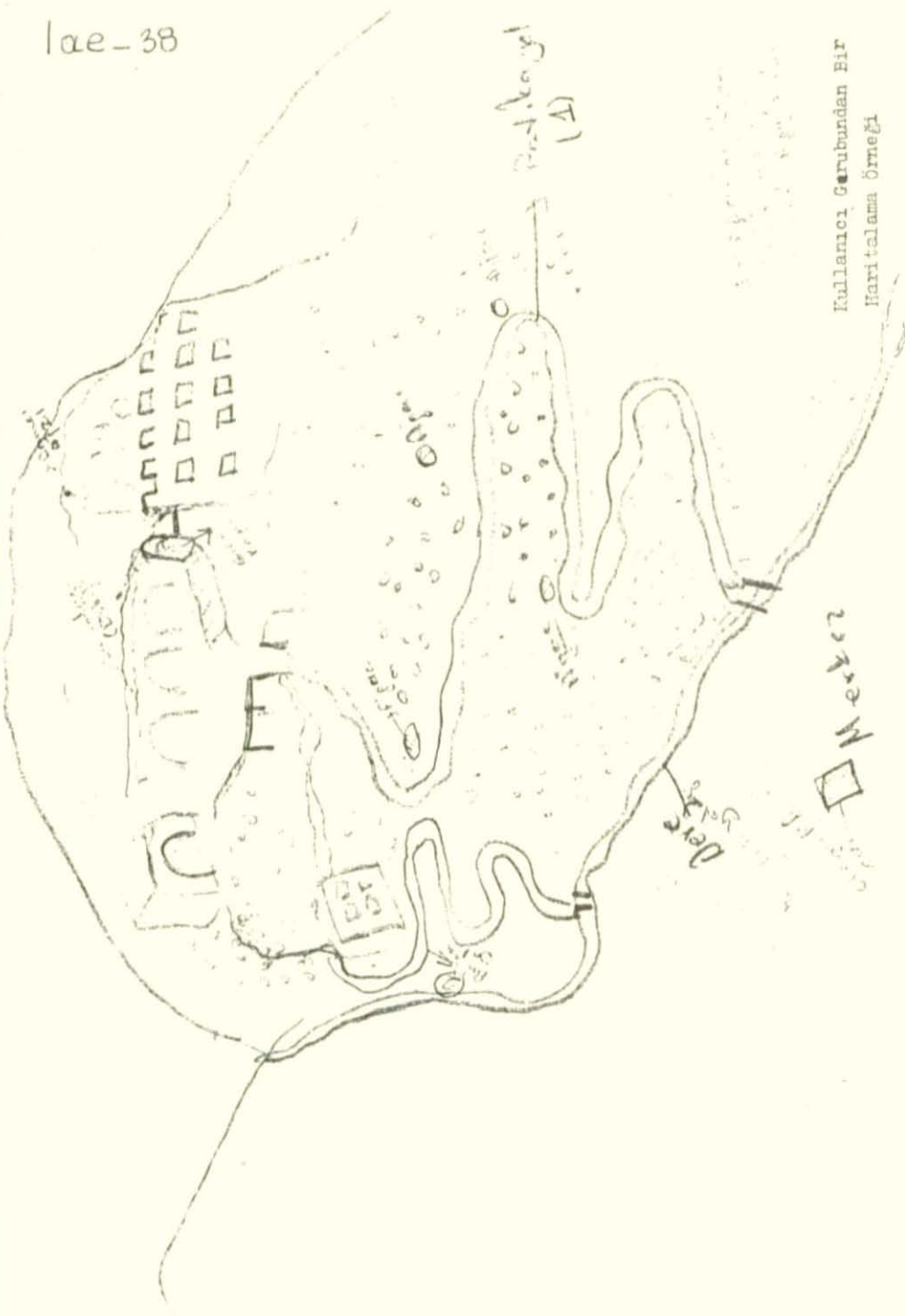

1ck-76

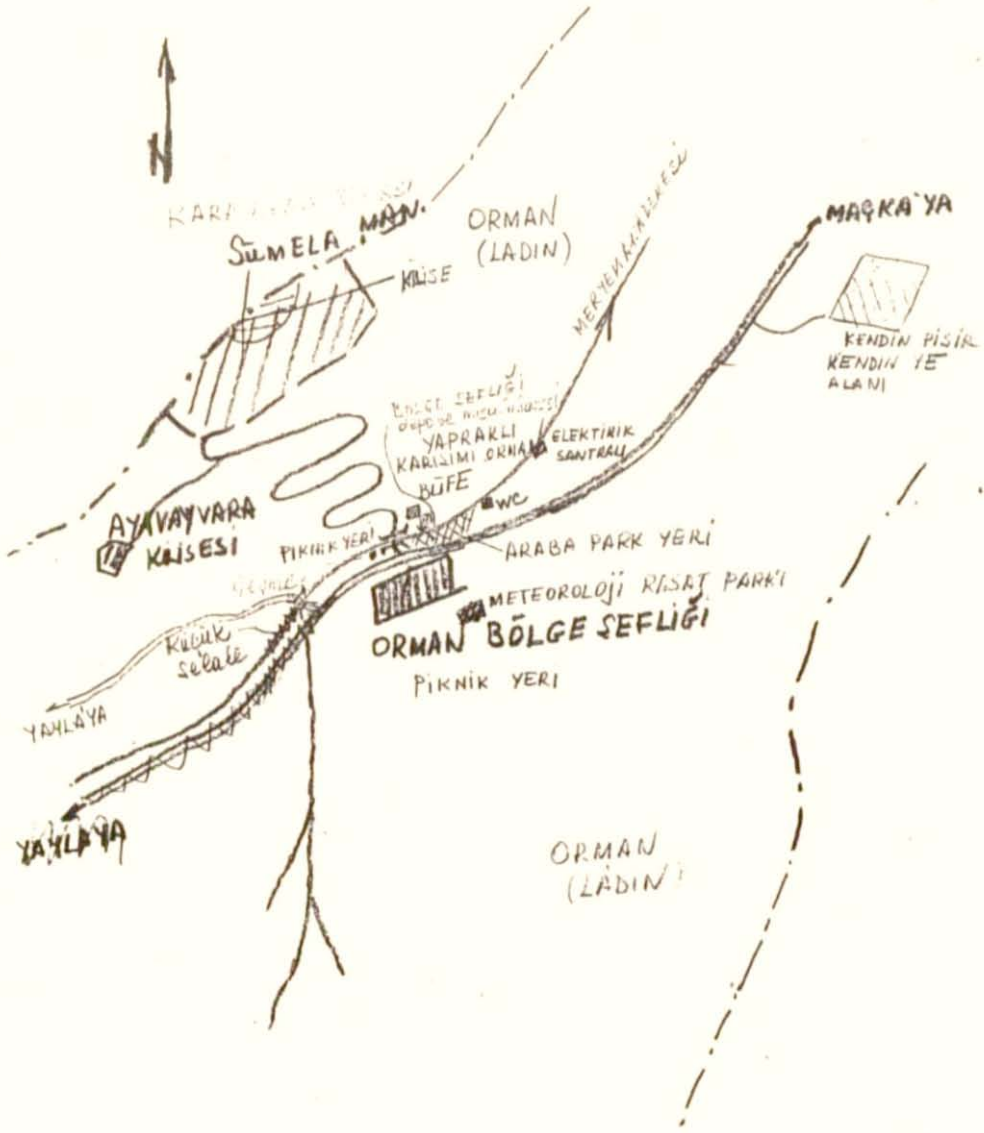
Mimarlar Çarubundan Bir
Haritalama Örneği

lae-38

Kullanici Geribunden Bir
Haritalama Orneği

1be-69

Ormancılar Grubundan Bir Haritalama Örneği

2k-33

Yabancı Uyraklular Grubundan
Bir Haritalama Örneği

ÖN BİLGİLER

Bu çalışmada Meryemana ve çevresi araştırma alanı olarak seçilmiştir. Sizden bu bölgeye ait bazı bilgiler istenmektedir. Vereceğiniz yanıtlarla kimliğiniz arasında bir bağ kurmak sözkonusu değildir. Yapabildiğiniz ölçüde istenilenleri dikkatle ve eksiksiz yanıtlamaya çalışınız. Bu çevre için alınacak tasarım kararları sizlerin yanıtlarından kaynaklanabileceği düşüncesiyle istenilenlere gereken ilgiyi göstermenizizin önemini tekrar vurgularız.

Sizlere iki tür kağıtlar verilmektedir. Bunlardan birincisi: bu sayfanın arkasında yanıtlamanızı istediklerimizi içeren REHBER kağıtlar, ikincisi üzerine yanıtları vereceğimiz içinde hiç bir yazı olmayan boş bir sayfa ile yanıt I yanıt II., yanıt III. a., yanıt III. b., yanıt III. c., yanıt III. d., yanıt III. e., ve yanıt IV gibi başlıklarda içini doldurmanızı istediğimiz listelerden oluşan ANKET FORMU' u dur.

Bu ön bilgiler doğrultusunda araştırmacının önerisiyle sayfayı çeviriniz ve istenilenleri dikkatle okuyarak yanıtlamaya geçiniz.

REHBER I

YANIT I.

Verilen boş yanıt kağıdını istenilen yönde tutarak; Meryemana çevresini bir başkasına kısaca anlatacak biçimde sizce önemli görülen şeyleri çizerek ve isimlerini belirterek çevreyi tanımlayan ayrıntılı bir haritasını çiziniz. Kuzey yönünü gösteriniz.

Süre 12 dakikadır. Araştırmacı sizlere aşamaların başlama ve bitim zamanını belirtecektir. Süreniz başlamıştır. I. aşama çizime başlayabilirsiniz.

REHBER II

Burada istenilenler aynı başlıktaki ANKET FORM'unda ayrılmış yerlere yazılacaktır.

YANIT II.

Başlığında: Yaşınızın, cinsiyetinizin, tahsil durumunuzun, yaptığımız görevin ve uyruğunuzun yanıtlanması istenmektedir. Lütfen altlarındaki satırlara yazınız.

YANIT III.a.

Başlığında: Meryemana çevresi haritasını çizmiş bulunuyorsunuz. Bu haritaya başlarken önce neyi çizdiniz? İkinci olarak neyi? Üçüncü olarak neyi? Yanıtı istenmektedir. Lütfen sırasıyla yazınız ve karşılıklarına kısaca tanımlarını yapınız.

YANIT III.b.

Başlığında: Çevrenin en belirgin parçalarının veya öğelerinin listesini yapınız. Bunlar görünümünden, sesinden kokusundan etkilendiğiniz küçük veya büyük şeyler olabilir fakat hatırlanması, tanımlanması en kolay olanları yazınız ve bunları kısaca betimleyiniz.

YANIT III.c.

Başlığında: En çok beğendiğiniz şeyleri beğeni sırasına göre birinci, ikinci üçüncü ..... olarak yazmanız ve betimlemeniz, hiç beğenmediğiniz şeyleri beğenmeme sırasına göre birinci, ikinci, üçüncü ..... olarak yazmanız ve betimlemeniz istenmektedir.

YANIT III.d.

Başlığında:

Bu alanın;verilen tüm çevre, yakın doğa ve manastır sınırları içinde yolunuzu kolayca bulabilirmisiniz? Sorusunu yanıtlayınız. Eger kararınız evetse anket formunda gösterilen yere (x) işareti koyunuz. Hayır ise hiçbir işlem yapmayınız.

YANIT III.e.

Başlığında:

Kaç defa bu çevrede bulundunuz ve ne amaçla. Sıra-sının altına yanıtlarınızı veriniz.

YANIT IV.

Başlığında:

Genel olarak düşündüğünüzde nerde olduğunuzu ve nereye gittiğinizi bilmeniz sizi rahatlatırmı veya aksine bunları bilmemeniz sizi rahatlatırmı, üçüncü olarakta bilip-bilmemeniz sizi etkilemezmi? Sizce uygun olanın altına (x) işareti koyunuz. Verdiğiniz bilgiler için çok teşekkür ederiz.

YANIT II	ANKET FORMU				
	İsmi	Cinsiyeti	Tahsil durumu	Yaptığı görev	Uyruğu

YANIT III.a.	Sıra NO	Çizilen bölgelerin yerlerinin adları.	Kısaca tanımlanması
	İlk çizilenler	1	
2			
3			
Son çizilenler	4		

YANIT III.b.	Sıra NO	Çevrenin belirgin parçaları, bölgeleri	Kısaca tanımlanması
		1	
	2		
	3		
	4		
	5		
	6		
	7		
	8		
	9		
	10		

YANIT III.c.	Sıra NO	Beğendikleriniz	Kısaca tanımlanması
		1	
	2		
	3		
	Sıra NO	Beğenmedikleriniz	Kısaca tanımlanması
	1		
	2		
	3		

YANIT III.d.	Tüm çevrede	Yakın doğada	Manastır içinde
(X) Koyunuz			

YANIT III.e.	Kaç defa	Ne amaçla

YANIT IV	Bildiğimde rahatım	Bilmediğimde rahatım	Çevreyi bilip-bilmemen beni etkilemez
(X) Koyunuz			

	-1	-2	-1	0	+1	+2	+3	
1 enaz	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	ençok
2 enaz	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	ençok
3 enaz	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	ençok
4 enaz	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	ençok
5 enaz	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	ençok
6 enaz	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	ençok
7 enaz	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	ençok
8 enaz	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	ençok
9 enaz	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	ençok
10 enaz	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	ençok
11 enaz	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐	ençok

Yukardaki veri toplama kağıdı dokuz sıfatın herbiri için ayrı ayrı yapılmış ve denklere "TARİHSEL DEĞERDE", "ÇEVREYE UYUMLU", "HOŞ", "ETKİLEYİCİ", "DİNLENDİRİCİ", "SIRADAN", "BEĞENİLEN", "BAKIMLI", "RAHATLATICI" başlıklarını taşıyan 9 sayfalık kitapçık halinde verilmiştir.

DENKLEMLER	Eğilim sayısı	Kısmi jönel	Tüm yörrede	Tüketim içinde	Manevra içinde	Eğilim değeri	Araştırma	Güvenli-geçimlik	Bilimsel	Araştırma gelişimi	Tayinlilik	Eğilim değeri	Eğilim değeri	Eğilim değeri
	1	13		Δ	Δ	Δ	1	Δ				Δ		
	2	11		Δ	Δ	Δ	1	Δ				Δ		
	3	10		Δ	Δ	Δ	1	Δ				Δ		
	4	15	Δ	Δ	Δ	10	Δ	Δ				Δ		
	5	13		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	6	12		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	7	11		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	8	11		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	9	15		Δ	Δ	Δ	gök	Δ				Δ		
	10	12	Δ	Δ	Δ	1	Δ	Δ				Δ		
	11	11		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	12	15		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	13	9		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		Δ
	14	14		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	15	9		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	16	15	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	17	9	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
				1	4	15	10	4	14	1		14	2	1
	18	15		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	19	13		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	20	14		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	21	15		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	22	10	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	23	11		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	24	11		Δ	Δ	Δ	gök	Δ				Δ		
	25	19		Δ	Δ	Δ	gök	Δ				Δ		
	26	18	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	27	14		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	28	15		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	29	15		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	30	9		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	31	10	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	32	10		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	33	15		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	34	9		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	35	15	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	36	15	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	37	14		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	38	14		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	39	9		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	40	13		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	41	12		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	42	16	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	43	14		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	44	9		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
				5	18	22	19	12	14		1	21		4
1 ok (Y.U. Kadın)	45	14		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
				1	1	1		1	1					1
	46	18	Δ	Δ	Δ	Δ	gök	Δ				Δ		
	47	12	Δ	Δ	Δ	Δ	gök	Δ				Δ		
	48	9	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	49	11	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	50	10	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	51	15		Δ	Δ	Δ	gök	Δ				Δ		
	52	9		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	53	13	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	54	15		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	55	16	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	56	9	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	57	11		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	58	16		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	59	12	Δ	Δ	Δ	Δ	gök	Δ				Δ		
	60	10		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	61	13		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	62	12	Δ	Δ	Δ	Δ	10	Δ				Δ		
	63	18		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	64	18		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	65	17	Δ	Δ	Δ	Δ	gök	Δ				Δ		
	66	16	Δ	Δ	Δ	Δ	gök	Δ				Δ		
	67	14		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	68	12	Δ	Δ	Δ	Δ	gök	Δ				Δ		
	69	19	Δ	Δ	Δ	Δ	gök	Δ				Δ		
	70	17	Δ	Δ	Δ	Δ	gök	Δ				Δ		
	71	12		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	72	11		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	73	12		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
				19	19	23	21	19	21	1		23	2	9
1 ok (Ezilen Kadın)	74	18		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	75	16	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	76	15	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	77	16	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
				3	1	4	4	3				4		
	78	18		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	79	18	Δ	Δ	Δ	Δ	10	gök				Δ		
	80	13	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	81	11	Δ	Δ	Δ	Δ	1	Δ				Δ		
	82	16		Δ	Δ	Δ	3	Δ				Δ		
	83	13	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	84	15		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	85	17	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	86	18		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	87	15		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	88	6		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
				4	8	10	10	4	11	2		10		1
2 ok (Tabanlı Dyraklı Kadın)	89	13		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	90	12		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	91	12		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	92	9		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	93	10		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	94	12		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
	95	13		Δ	Δ	Δ	Δ	Δ				Δ		
				4	4	2		2	1			4		1

PROJE 1

- YERLEŞİM : Ayavayvara kilisesi ve çevresi
- PLANLAMA
İLKESİ : Ağaçlara ve doğaya uyum sağlama ilkesi ile yapılaş-
ma, ağacı az olan bu bölgede tasarlanmıştır.
- ELEŞTİRİ : Oluşturulan yapılaşma, yörenin kimliğini vurgula-
yan öğelerine uyum gösteremiyor, proje kent yapı-
larını anımsatıyor, (başarısız).

PROJE 2

- YERLEŞİM : Manastırla aynı yamaçta ve vadinin daha alt kısmı.
- PLANLAMA
İLKESİ : Yükselen kayalara uyum sağlamak ve doğayı daha az
zedelemek için yükselen bir yapılaşma.
- ELEŞTİRİ : Manastırın görünmeye başladığı aksi yamaçta Meryemana
ile yeni yapının bir birlik oluşturmadan algılanma-
sı, (başarısız).

PROJE 3

- YERLEŞİM : Manastır içi ve karşı yamaçta orman işletmesi bina-
larının bulunduğu yer.
- PLANLAMA
İLKESİ : Tarihi bir öğeyi korumak, günün ihtiyaçlarına göre
yeniden yaşama açmak.
- ELEŞTİRİ : Esneklik sağlanıyor ve üst dizge bir tarihi öğeyle
vurgulanıyor (başarılı).

PROJE 4

- YERLEŞİM : Ayavayvara kilisesi ve civarı.
- PLANLAMA
İLKEİ : Doğaya uyarak geleneksel yapıım teknolojisi ile geleneksel yapı malzemesini kullanmak
- ELEŞTİRİ : Saptadığı ilkelere uyamamış, (başarısız).

PROJE 5

- YERLEŞİM : Meryemananın kurulduğu dik kayalığın ön kısmı
- PLANLAMA
İLKEİ : Kayaların dikliğine uyarak yükselmek ve 20. yüz- yılın teknolojisini vurgulamak.
- ELEŞTİRİ : Manastıra; teknolojisi, yapıım malzemesi, kullanımı, görünümü ve her yönü ile karşıt bir yapı tasarla- narak karşıtların birliği kurulmuş, (başarılı).

PROJE 6

- YERLEŞİM : Ayavayvara ve civarı.
- PLANLAMA
İLKEİ : Doğaya uyma.
- ELEŞTİRİ : Tasarlanan öğelerle doğal öğeler arasında iyi bir bağlılaşıım kurulmuş (başarılı).

PROJE 7

- YERLEŞİM : Meryemana ve Ayavayvara kilisesi.
- PLANLAMA
İLKEİ : Doğayı ve eski yapıları korumak.
- ELEŞTİRİ : Tarihsel öğeler ve bağlantıları yeni işlevlerle canlandırılmış (başarılı).

PROJE 8

- YERLEŞİM : Ayavayvara bölgesi ve iki yamacı birleştiren köprü üzeri.
- PLANLAMA İLKESİ : Yörenin yapısını bozmamak.
- ELEŞTİRİ : Doğayla birey arasında çağdaş bir görsel engel (başarısız).

PROJE 9

- YERLEŞİM : Ayavayvara ve karşı yamacı.
- PLANLAMA İLKESİ : Doğayı bozmamak, kaya çağrışımlı tek tek üniteler.
- ELEŞTİRİ : Amaçlanan ilke gerçekleştirilememiş (başarısız).

PROJE 10

- YERLEŞİM : Manastır içi ve iki yamaç arası yerleştirilen köprü üstü.
- PLANLAMA İLKESİ : Manastır ögesine yeni işlev vermek.
- ELEŞTİRİ : Eski öğeleri yaşatma yönünden başarılı, ancak yeni öge istenilen amaca uygun değil (başarısız).

PROJE 11

- YERLEŞİM : Meryemanın karşı yamacı.
- PLANLAMA İLKESİ : Doğayı bozmamak ve manastırı seyretmek.
- ELEŞTİRİ : Doğa, katı bir geometrik düzenle bozulmuş (başarısız).

PROJE 12

- YERLEŞİM : Meryemana karşı yamacı ancak daha alçak yerler.
- PLANLAMA
İLKESİ : Doğayı bozmamak.
- ELEŞTİRİ : Bir önceki projeye kıyasla daha az doğayı zedeliyor
(başarısız).

PROJE 13

- YERLEŞİM : Meryemana karşı yamacı.
- PLANLAMA
İLKESİ : Doğaya uymak.
- ELEŞTİRİ : Yamacı ve eğime paralel yatay geometrik diziler
halinde (başarısız).

PROJE 14

- YERLEŞİM : Bugünkü Orman İşletme Binalarının yeri.
- PLANLAMA
İLKESİ : Doğayı bozmamak.
- ELEŞTİRİ : Doğayı bozmadan gerçekleştirilmiş trafik olarak
bir düğüm oluşturuyor (başarılı).

PROJE 15

- YERLEŞİM : Mevcut Orman İşletme binaları yakınında.
- PLANLAMA
İLKESİ : Bölgeye uyma, geleneksel malzeme kullanma.
- ELEŞTİRİ : Çevre öğeleriyle bağlantı kuramıyor (başarısız).

PROJE 16

- YERLEŞİM : Ayavayvara civarı.
- PLANLAMA
İLKESİ : Doğayı bozmama, biçimsel çağrışımlar arama.
- ELEŞTİRİ : Biçimsel çağrışım gerçekleşmiş, yapılaşma
çevre öğeleriyle ilişkili kılınmış (başarılı).

TÜRKÇE

İNGİLİZCE

AÇIK SİSTEM	: OPEN SYSTEM
ALGI	: PERCEPTION
ALGISAL HAZIR OLMA	: PERCEPTUAL READINESS
ALGISAL PSİKOFİZİK	: PERCEPTUAL PSYCHOPHYSICS
ALGILAMA PSİKOLOJİSİ	: PSYCHOLOGY OF PERCEPTION
ANLAMSAL	: SEMANTIC
ANLAMSAL DERECELENDİRME ÖLÇEĞİ	: SEMANTIC RATING SCALE
ANLAMSAL FARKLILAŞMA ÖLÇEĞİ	: SEMANTIC DIFFERENTIAL
ANLAMSAL GÜRÜLTÜ	: SEMANTIC NOISE
ARKA PLAN	: BACK GROUND
BELİRGİNLEŞME	: AROUSAL
BENZERLİK	: SIMILARITY
BİLGİ İLETİŞİM KURAMI	: INFORMATION THEORY
BİLGİ TEMELLİ ALGI KURAMI	: INFORMATION-BASED PERCEPTION THEORY
BİLİŞ	: COGNITION
BİLİŞ HARİTALAMASI	: COGNITIVE MAPPING
BİLİŞSEL UZAM	: COGNITIVE SPACE
BİRLİK	: UNITY
BİREYSEL İMGE	: PERSONAL IMAGE
BİRİKİMLİ ÖLÇEKLEME TEKNİĞİ	: GUTTMAN'S SCALES
BÖLGE	: DISTRICT
ÇEVRESEL ALGI	: ENVIRONMENTAL PERCEPTION
ÇEVRESEL BİLİŞ	: ENVIRONMENTAL COGNITION
ÇEVRESEL İMGE	: ENVIRONMENTAL IMAGE
ÇEVRESEL TASARIM	: ENVIRONMENTAL DESIGN
ÇİZGİSELİK	: LINEARY
DAVRANIŞSAL GÜZLEM HARİTALARI	: BEHAVIORAL MAPPING
DEĞER DERECELENMESİ	: VALUE GRADIENT
DEĞER İMGESİ	: VALUE IMAGE
DENGE KURAMI	: BALANCE THEORY
DİL BİLİM	: LINGUISTIC
DİZGE	: SYSTEM

DIZGE TASARIMI	: SYSTEM DESIGN
DİZİMSEL	: SYNTACTIC
DOGMATİK YÖRESELÇİ	: NATIVISM
DÖNÜŞTÜRÜCÜLER	: TRANSACTIONALISTS
DUYUMSAL TEMELLİ ALAN KURAMI	: SENSORY-TONIC FIELD THEORY
DÜĞÜM	: NODE
EGEMENLİK	: DOMINANCE
EŞDEĞERLİK	: EQUIVALENCE
EŞİT GÖRÜNEN ARALIKLAR TEK.	: THURSTONE'S SCALES
ETKİLEYİCİ ÇEVRE	: EFFECTIVE ENVIRONMENT
ETKİLEYİCİ İMGE	: EFFECTIVE IMAGE
FİZİKSEL MEKAN	: PHYSICAL SPACE
GÖRGÜL	: AMPRIC
GÖRSEL BİLGİ	: VISUAL INFORMATION
GÖRSEL DİL	: VISUAL LANGUAGE
GÖRSEL İLETİŞİM	: VISUAL COMMUNICATION
GÖRSEL KARAKTER	: VISUAL CHARACTER
GÖRSEL NİTELİK	: VISUAL QUALITY
GÜRÜLTÜ	: NOISE
İLETİŞİM	: COMMUNICATION
İLİŞKİSEL İMGELER	: RELATIONAL IMAGE
İMGE	: IMAGE
İMGELENEBİLİRLİK	: IMAGEABILITY
İŞLEVSELÇİ	: FUNCTIONALIST
İYİ ŞEKİL ÖZELLİKLERİ	: GOOD CONFIGURATION
KARANLIK KUTU	: BLACK BOX
KARŞITLIK	: CONTRAST
KAVRAMSAL UZAM (MEKAN)	: CONCEPTUAL SPACE
KISA DÖNEM BELLEK	: SHORT-THERM MEMORY
KİŞİLİK (KİMLİK)	: IDENTITY
KİŞİSEL ALGI ÖRGÜTLENMESİ	: PERSONAL CONSTRUCT THEORY
KİŞİSEL İMGE	: PERSONAL IMAGE
KİŞİSEL MEKAN	: TERRITORIAL
KÜLTÜREL İMGE	: CULTURAL IMAGE

MANTIKSAL UZAM	: LOGICAL SPACE
MEVCUT UZAM	: EXISTENCE SPACE
MİMARLIK PSİKOLOJİSİ	: ARCHITECTURAL PSYCHOLOGY
OKUNABİLİRLİK	: LEGIBILITY
OLASILCI İŞLEVSELÇİLİK	: PROBABILISTIC FUNCTIONALISM
ÖLÇÜ DERECELENDİRMESİ	: SIZE GRADIENT
ÖRTME	: OVERLAPPING
REFERANS	: REFERENCE
REFERANS SİSTEMLERİ	: REFERENCE SYSTEMS
SAYDAMLIK	: TRANSPARENCY
SEÇİLEBİLİRLİK (FARKEDİLEBİLİRLİK)	: AWARENESS
SİMGESEL	: SYMBOLIC
SINIR (KENAR)	: EDGE
SİNİRSEL PSİKOLOJİ KURAMI	: NEUROPHYSIOLOGICAL THEORY
SOMUT UZAM	: CONCRETE SPACE
ŞEKİL	: SHAPE, FIGURE
ŞEKİLSSEL DENGE	: STATIC BALANCE (SYMMETRICAL)
ŞEKİLSİZ DENGE	: DYNAMIC BALANCE (ASYMMETRICAL)
ŞEMA	: SCHEMA
TASARIM	: DESIGN
TASARIMCI	: DESIGNER
TEMEL TASAR	: BASIC DESIGN
TOPLAMALI SIRALAMA TEK.	: LIKERT'S SCALES
UŞÇU	: RATIONALIST
UZAM	: SPATIAL
UZAMSAL DAVRANIŞ	: SPATIAL BEHAVIOR
UZAMSAL İMGELER	: SPATIAL IMAGE
UYGUNLUK DÜZEYİ KURAMI	: ADAPTATION-LEVEL THEORY
UZUN DÖNEM BELLEK	: LONG-TERM MEMORY
VAROŞÇU MEKAN	: EXISTENTIALIST SPACE
VURGU NOKTASI, BELİRGİN NOKTA	: LANDMARK
YAKINLIK	: PROXIMITY
YAPISALCILIK	: STRUCTURALISM
YARARSAL	: PRAGMATIC

BİBLİYOGRAFYA

- Aksoy, E. (1975) MİMARLIKTA TASARIM İLETİM VE DENETİM, KTÜ. Yayınları, Trabzon .
- Aksoy, Ö. (1977a) BİÇİMLENDİRME İLKELERİ DERS NOTU 4 KTÜ.Mimarlık Bölümü, Trabzon .
- Aksoy, Ö. (1977b) BİÇİMLENDİRME, KTÜ.Yayınları, Trabzon .
- Alpagut, B. (1979) İnsan Ekolojisi,BİLİM VE TEKNİK, Sayı 144, Ankara .
- Angyol, A. (1969) A Logical of Systems, SYSTEM THINKING, Middlesex, Penguin.
- Arnheim, R. (1954) ART AND VISUAL PERCEPTION, Berkeley, Los Angeles University of California Press.
- Arnheim, R. (1966) TOWARD A PSYCHOLOGY OF ART, Berkeley, Los Angeles University of California Press.
- Başakman, M. (1979) Bilimsel Düşüncenin Limitleri, ÇEVRE VE YAPI TASARIMI, Çevre ve Mimarlık Bilimleri Derneği, Ankara.
- Boulding, K. (1956) THE IMAGE, Ann Arbor, University of Michigan Press-A.Rapoport (1977), HUMAN ASPECTS OF URBAN FORM'dan.
- Bruner, J. (1956) A STUDY OF THINKING, New York, Wiley-A.Rapoport (1977), HUMAN ASPECTS OF URBAN FORM'dan.

- Buckley, W. (1967) SOCIOLOGY AND MODERN SYSTEMS THEORY, New-Jersey, Prentice-hall.
- Burnette, C. (1974) The Mental Image and Design, DESIGNING FOR HUMAN BEHAVIOR, Dowden, Hutchinson, Ross, Inc., Stroudsburg, Penn.
- Canter, D. (1975) An Introduction to Environmental Psychology, ENVIRONMENTAL INTERACTION, Published by Surry University Press, London.
- De Jange, D. (1962) Images of Urban Areas: Their Structure and Foundations, JOURNAL OF THE AMERICAN INSTITUTE OF PLANNERS, Vol. 28.
- Dember, W.,N.(1960) PSYCHOLOGY OF PERCEPTION, Holt, Rinehart and Wiston, New York, Chicago, San Francisco, Toronto, London.
- Downs, R.,
Stea, D. (1973) IMAGE AND ENVIRONMENT, Albine Publishing/ Chicago.
- Frank, L.,K. (1966) The world as a communication net work, SIGN IMAGE SYMBOL, Studio Vista, London.
- Gibson, J.,J.
Çev.:Arkun,N.(1969) Invariant properties of changing stimulation as information for perception, PSİKOLOJİDE YENİ ÇALIŞMALAR, İÜ.Edebiyat Fakültesi yayınları No. 1481.
- Garling, T. (1980) ENVIRONMENTAL ORIENTATION DURING LOCOMOTION, Swedish Council for Building Research, Stocholms, Sweden, D 24.

- Goodchild, B. (1974) Class Differences in Environmental Perception: An Exploratory study, URBAN STUDIES, Vol. 11, by Longman Group Ltd. Harlow.
- Guilanme, P.
Çev.:Şemin,R. (1970) PSİKOLOJİ, İÜ.Edebiyat Fakültesi yayınları, İstanbul.
- Gür,Ş.,Özbilen,A.,
Ertürk,S.,
İbiş,T., (1980) Çocuk ve Çevresi; Çocuk oyun Alanları olarak Sokaklarımız, KTÜ. Mimarlık Bölümü, MİMARLIK BÜLTENİ 5, Trabzon.
- Gür, Ş. (1982) KTÜ. Mimarlık Bölümü, İNSAN BİLİM DERS NOTLARI, Trabzon.
- Güvenç, B. (1974) İNSAN VE KÜLTÜR, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Hochberg, E.J.,
(1963) PERCEPTION, Prentice-Hall Inc., Englewood Cliffs, New Jersey.
- İmamoğlu,V., (1980) BİNALARA İLİŞKİN ZİHİNSEL PLAN, KULLANIM VE DEĞERLENDİRME, ODTÜ. Mimarlık Bölümü, Ankara.
- Ittelson,H.W.(1973) Environment Perception and Contemporary perceptual Theory, ENVIRONMENT AND COGNITION-Seminer Press. New York.
- Kağıtcıbaşı,C.,
(1976) İNSAN VE İNSANLAR, Sosyal Psikolojiye Giriş, Ankara.

- Kepes, G. (1944) LANGUAGE OF VISION, Hillison ve Etten Company, Chicago.
- Koffka, K. (1935) PRINCIPLES OF GESTALT PSYCHOLOGY, A Harbinger Book, New York.
- Krampen, M.,
Öztürk, K.,
Özek, V.,
Saltık, H. (1978) "Eski ve Yeni" GBRÜNÜŞLERİN ÖZNEL İZLENİMLERİ ve "Nesnel Ölçümü", KTÜ. Mimarlık Bölümü MİMARLIK BÜLTENİ 3, Trabzon.
- Krampen, M.,
Öztürk, K.,
Özbilen, A.,
Ertürk, S.,
Saltık, H. (1980) WIE KINDER ZEICHNEN Design CENTER, STUTGART.
- Kuban, D., (1980) MİMARLIK KAVRAMLARI, Çevre Yayınları, İstanbul.
- Küller, R., 5 (1972) A SEMANTIC MODEL FOR DESCRIBING PERCEIVED ENVIRONMENT, National Swedish Bulding Research D 12.
- Lang, J., (1974) Theories of Perception and "Formal" Design, DESIGNING FOR HUMAN BEHAVIOR, Dowden, Hutchinson, Ross, Inc., Stroudsburg, Penn.
- Lang, J.,
Burnette, C.,
Moleski, W.,
Vachon, D. (1974) Fundamental Processes of Environmental Behavior, DESIGNING FOR HUMAN BEHAVIOR, Dowden, Hutchinson, Ross, Inc., Stroudsburg, Penn.

- Lang, J.,
Burnette, C.,
Moleski, W.,
Vachon, D. (1974) Emerging Issues in Architecture, DESIGNING FOR HUMAN BEHAVIOR, Dowden, Hutchinson, Ross, Inc., Stroudsburg, Penn.
- Lang, J., (1979) Haziran 1979 KTÜ. Mimarlık Bölümü Seminer Notları.
- Lang, J.,
Gür, Ş.,
Özbilen, A.
Ertürk, S.,
İbiş, T., (1982) "Uzamsal İmgeler, Biliş (Stilleri) ve Estetik Yeglemelerin Doğası: Trabzon'da beş pilot çalışma" KTÜ. Mimarlık Bölümü MİMARLIK BÜLTENİ 7, Trabzon.
- Lee, S.,A., (1976) Cognitive Mapping Research and Study of Environmental Perception, COGNITIVE MAPPING RESEARCH.
- Lee, T., (1976) PSYCHOLOGY AND ENVIRONMENT, Methues, London.
- Lindsay, P.,H.,
Norman, D.,A., (1977) HUMAN INFORMATION PROCESSING, Academic Press, New York, San Francisco, London.
- Lowenthal, D., (1971) "Not every prospect pleases", New York st. Martin's Press-A.Rapoport (1977), HUMAN ASPECTS OF URBAN FORM'dan.
- Lynch, K., (1960) THE IMAGE OF THE CITY, Cambridge Mass, The MIT. Press.

- Moore, G., T.,
Gollidge, R.,G.,(1976) Environmental knowing: concepts and theories,
ENVIRONMENTAL KNOWING, Dowden, Hutchinson,
Ross, Inc., Stroudsburg, Penn.
- Neisser, U., (1967) COGNITIVE PSYCHOLOGY, New York: Appleton-
Century-Crofts- A.Rapoport (1977), HUMAN
ASPECTS OF URBAN FORM'dan.
- Neisser, U., (1976) COGNITION AND REALITY W.H. Freeman and
Company San Francisco.
- Oliver, R.,
Hornsby, J., (1972) LANGUAGE AND THOUGHT, Harmondsworth,
Penguin Books- A. Rapoport (1977), HUMAN
ASPECTS OF URBAN FORM'dan.
- Osgood, E., C.,
Suci, G.J.,
Tannenbaum,P.H.,(1975) THE MEASUREMENT OF MEANING, Urbana.
- Örs, Y. (1981) Çevre Bilim Kavramı ve Anadolu,BİLİM VE
TEKNİK, Sayı 159, Ankara.
- Özden, L. (1978) Algılama, PAZARLAMA ENSTİTÜSÜ PAZARLAMA
DERGİSİ, İÜ. İşletme Fak. Pazarlama Enstitü-
sü Yayınları.
- Öztürk, K., (1978) MİMARLIKTA-TASARIM SÜRECİNE-CEPHELERİN
ESTETİK AĞIRLIKLI SAYISAL/NESNEL DEĞERLENDİR-
MESİ İÇİN BİR YÖNTEM ARAŞTIRMASI, KTÜ.
Yayınları, Trabzon.

- Piaget, J.,
Inherder, B., (1948) The recognition of shapes, THE CHILD'S
CONCEPTION OF SPACE, Routledge and Kegan
poul, London.
- Ponteous, J.,D.,(1977) ENVIRONMENT AND BEHAVIOR PLANNING: EVERY
DAY URBAN LIFE, University of Victoria,
British Columbia.
- Rapoport, A., (1977) HUMAN ASPECTS OF URBAN FORM, Pergamon press,
Oxford, New York, Toronto, Sydney, Paris,
Frankfurt.
- Sachs, L., (1972) STATISTISCHE AVSWERTUNGS-METHODEN, Springer
Verlag, Berlin, Heidelberg, New York.
- Schulz, C., N., (1971) EXISTANCE, SPACE AND ARCHITECTURE, Studio
Vista, London.
- Seattle, J.,
Seattle, J. (1977) ESTHETICSAND VISUAL RESEARCH MANAGEMENT
FOR HIGH WAYS .... Washington.
- Sopher, D., (1964) Landscape and Seasons: Man and Nature in
India, LANDSCAPE, Vol. 13 - A.Rapoport
(1977), HUMAN ASPECTS OF URBAN FORM'dan.
- Stea, D., (1974) Architecture in the Head: Cognitive
mapping, DESIGNING FOR HUMAN BEHAVIORS,
Dowden, Hutchinson, Ross, Inc., Stroudsburg,
Peen.
- Tyler, S.,A., (1969) COGNITIVE ANTHROPOLOGY, Holt, Rinehart and
Winstan-A.Rapoport 1977, HUMAN ASPECTS OF
URBAN FORM'dan.

ALİ ÖZBİLEN

1948 de Trabzon'da doğdu, İlk ve orta öğretimini Trabzon'da tamamladıktan sonra 1972 yılında KTÜ. İnşaat Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümünden mezun oldu.

1972-1976 yılları arası serbest olarak mesleki çalışmalarını sürdürdü. Bu süre içinde; uygulama projeleri yapıp değişik mimari proje yarışmalarına katıldı, bunlardan Bandırma Sahil Şeridi Proje Yarışmasında Mansiyon aldı.

1976 yılında KTÜ. Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü Mimari Tasarım Bilim Dalına Asistan olarak atandı.

1978 yılında İngiltere'de bir süre dil eğitiminden sonra Sheffield Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Bölümündeki çalışmaları izledi.

Halen KÜ. Orman Fakültesi Orman Mühendisliği Bölümünde çalışmalarını sürdürmektedir.

YAYINLARI:

- "Wie Kinder zeichnen"
(M.Krampen, K.Öztürk, A. Özbilen, S.Ertürk ve H.Saltık design center, 90 s, Stuttgart 1980).
- "Çocuk ve Çevresi; çocuk oyun alanları olarak sokaklarımız" (J.T.Lang, Ş.Gür, A.Özbilen, S.Ertürk, T.İbiş KTÜ.Mimarlık Bülteni 5, s:70-76, Mayıs 1980).
- "Uzamsal İmgeler' Biliş (Stilleri) ve Estetik yeglemelerinin Doğası: Trabzon'da beş pilot çalışma" (J.T.Lang, Ş.Gür. A.Özbilen, S.Ertürk ve T.İbiş, KTÜ. Mimarlık Bülteni 7, s:67-95, Haziran 1982).